

—Людзьмі звацца!
Анжэ Купалас

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ПЯТНІЦА

30

ЖНІУНЯ
1991 г.
№ 35 (3601)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісы —
10 кап.)

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЗАНІМАЙ, БЕЛАРУСЬ МАЛАДАЯ МАЯ, СВОЙ ПАЧЭСНЫ ПАСАД МІЖ НАРОДАМІ!

Закон Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі

АБ НАДАННІ СТАТУСА КАНСТЫТУЦЫЙНАГА ЗАКОНА

Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі
аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі

Вярхоўны Савет Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі пастанаўляе:

1. Надаць статус канстытуцыйнага закона Беларускай ССР Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

2. У выпадках, калі артыкулы дзеючай Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Беларускай ССР уваходзяць у пярэчанне з палажэннямі Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, кіравацца Дэкларацыяй як канстытуцыйным законам Беларускай ССР.

3. Даручыць Камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па законодаўству падрыхтаваць да наступнай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР папраўкі да дзеючай Канстытуцыі Беларускай ССР.

4. Даручыць Канстытуцыйнай камісіі прывесці тэкст праекта рыхтуемай Канстытуцыі рэспублікі ў адпаведнасць з палажэннямі Дэкларацыі Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

Першы намеснік Старшыні
Вярхоўнага Савета Беларускай ССР
С. ШУШКЕВІЧ.

25 жніўня 1991 г.
гор. Мінск.

Кола Дзён

Падзеі жніўня 1991-га года, верагодна, некалі будуць вывучаць па падручніках. Магчыма, будуць часам ужываць для апісання гэтых падзей усяго адно слова — Жнівень. Як яшчэ нядаўна пісалі: Кастрычнік. Толькі зусім розным зместам напоўнены гэтыя словы-сімвалы...

Поўную і непрадзятую ацэнку дня сённяшняга пакінем будучым гісторыкам. Сітуацыя развіваецца імкліва, точы ў сабе нямае небяспечных канфліктаў і найскладаных праблем. І як важна не згубіць маральныя арыенцыры, крытэрыі добра, справядлівасці, годнасці.

22 жніўня

Прэзідэнт СССР М. Гарбачоў, які тры дні знаходзіўся разам з сям'ёй у Ізалецы ў сваёй крымскай рэзідэнцыі на мысе Фарос, вярнуўся ў Маскву. Аперацыя па вызваленні Гарбачова непасрэдна кіраваў віцэ-прэзідэнт Расіі А. Руцкой.

Прэзідыум ВС СССР даў дазвол на затрыманне пачыстаў, на той момант народных дэпутатаў СССР Банланава, Болдзіна, Варзнінава, Старадубава, і Шэніна. Раней былі арыштаваны Янаеў, Кручкова, Язаў і Ціжкоў. Міністр унутраных спраў Пуга скончыў жыццё самагубствам.

Завяршылася надзвычайная сесія парламента Расіі. У гонар перамогі дэмакратыі над сіламі рэакцыі ў Маскве адбыўся святочны салют.

Апячатаны будынік ЦК КПСС, іншыя партыйныя камітэты ў Маскве. Позна ноччу адбыўся дэмантаж помніка Дзяржынскаму на Лубяніцы.

Апазіцыя БНФ пры падтрымцы ўсіх дэмакратычных дэпутатаў ўдалося сабраць неабходную колькасць подпісаў для склікання надзвычайнай сесіі Вярхоўнага Савета рэспублікі.

Воінскія падраздзяленні пачынулі тэлецэнтр у Вільні, захоплены 13 студзеня г. г.

23 жніўня

Прэзідэнт М. Гарбачоў прызначыў міністрам абароны СССР Я. Шапашнікава. Былы начальнік Генштаба МА М. Місееў быў на гэтай пасадзе менш сутак. Старшынёй КДБ прызначаны В. Бакацін, міністрам унутраных спраў — расійскі міністр В. Бараннікаў. Былы прэм'ер-міністр СССР, член ГКЧП В. Паўлаў узяты пад арышт пракуратурай РСФСР.

У прысутнасці М. Гарбачова, які сустракаўся з расійскімі дэпутатамі, прэзідэнт Расіі Б. Ельцын падпісаў указ аб прыпыненні дзейнасці РКП. Выданы указ Ельцына аб часовай забароне выхаду «Правды», «Советской России», некаторых іншых цэнтральных газет, якія падтрымлівалі ГКЧП.

Рашэннем Ленсавета апячатаны Смольны, дзе з 17-га года знаходзіўся штаб бальшавікоў.

Прэзідэнт Казахстана Н. Назарбаеў аб'явіў аб сваім выхадзе з палітбюро ЦК КПСС і аддзяленні кампартыі рэспублікі ад КПСС. З аналагічнымі заявамі выступілі кіраўнікі іншых сярэднеазіяцкіх рэспублік. Дзейнасць КП Кыргызстана ўказам прэзідэнта рэспублікі А. Акаева прыпынена.

Замест Кабінета Міністраў СССР створаны Камітэт для аперацыйнага ўпраўлення народнай гаспадарчай у складзе І. Сілаева (кіраўнік), А. Вольскага, Ю. Лужкова, Г. Яўлінскага.

24 жніўня

У Мінску пачалася надзвычайная сесія ВС БССР.

Парламент Украіны абвясціў незалежнасць рэспублікі.

Расія прызнала незалежнасць Латвіі і Эстоніі.

Масква развіталася з героямі абароны Белага дома У. Усавым, Д. Комарам, І. Крычэўскім. Яны пахаваны на Ваганькоўскіх могілках.

М. Гарбачоў аб'явіў аб сваім ухадзе з паста Генеральнага санратара ЦК КПСС і прапанаваў Цэнтральнаму Камітэту партыі самараспусціцца. Аднаведным указам маюцца кампартыі перададзена пад ахову Саветам народных дэпутатаў.

У сваім службовым кабінэце панончыў з сабой дарадца Прэзідэнта СССР маршал Ахrameў.

25 жніўня

Вярхоўны Савет Беларусі прыняў пакет рашэнняў аб незалежнасці, палітычнай і эканамічнай самастойнасці рэспублікі, дэпартацыі і прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС на

рэ тэрыторыі. Старшыня ВС Дзям'янец пайшоў у адстаўку.

Раніцай былі зафіксаваны спробы вынасу і знішчэння дакументаў, якія знаходзіліся ў будынках ЦК, абкома і гаркома КПБ. Рашэннем прэзідыума Мінсавета гэтыя будынікі апячатаны, ахова будынкаў райкомаў ускладзена на мясцовыя выканкомы. Ахова вядзецца з дапамогай міліцыі, якая перайшла ў поўнае падпарадкаванне рэспублікі. У Віцебску з дапамогай міліцыі была спынена спроба работнікаў абкома КПБ вывезці адтуль машыны з абсталяваннем. Пазней грамадскія пікеты вакол абкома падвергліся правакацыйнаму нападу з боку невядомых асоб, аранурых у фарму дэсантнікаў Віцебскай дывізіі, якая да апошняга часу падпарадкоўвалася КДБ СССР.

26 жніўня

У Маскве пачалася надзвычайная сесія Вярхоўнага Савета СССР. Старшыня ВС Лук'янаў заявіў аб адстаўцы.

Скончыў жыццё самагубствам былы кіраўнік спраў ЦК КПСС Кручкова.

Незалежнасць прыбалтыйскіх рэспублік прызналі скандынаўскія краіны, Канада, Аўстралія, Партугалія, Францыя, Балгарыя і іншыя дзяржавы.

Прэс-сакратар Б. Ельцына аб'явіў пра існаванне тэрытарыяльных праблем, што нібыта ўзнікнуць для рэспублік, якія адмовяцца падпісаць Саюзны дагавор.

Першы сакратар МКГ Ю. Пракоф'еў здаўся ўладам.

27 жніўня

Прэзідэнты СССР, РСФСР, Казахстана і Кыргызстана на сустрэчы ў Маскве пацвердзілі сваё рашэнне падпісаць Саюзны дагавор.

Вялікі нацыянальны сход Малдовы абвясціў незалежнасць рэспублікі.

Апублікаваны зварот Часовай камісіі ВС БССР па ацэнцы дзейнасці членаў ГКЧП і падтрымаўшых іх грамадскіх палітычных утварэнняў, органаў дзяржаўнай улады і кіраўніцтва, службовых асоб. Камісія ўзначальвае народны дэпутат БССР І. Пырх.

Апублікавана таксама заява В. Кебіча, М. Мясніковіча, С. Брыля і іншых кіраўнікоў урада рэспублікі аб прыпыненні свайго членства ў КПСС.

28 жніўня

У Кіеве тэрмінова вылецела дэлегацыя расійскага кіраўніцтва для перагавораў з кіраўнікамі Украіны. У сустрэчы ў якасці назіральнікаў прыняла ўдзел група народных дэпутатаў СССР. Па выніках перагавораў прынята камюніе, у якім залёжана аб узаемным імкненні выконваць усе палажэнні дагавору паміж Украінай і Расіяй і ўзагодняць усе спрэчныя пытанні.

ВС СССР прыняў адстаўку Кабінета Міністраў у поўным складзе.

Прэзідэнт Гарбачоў прызначыў міністрам замежных спраў Саюза пасла СССР у Чэхаславакіі Б. Панкіна.

Старшынёй Усесаюзнай тэлерадыёкампаніі прызначаны Я. Янаўлеў, які быў галоўным рэдактарам газеты «Московские новости».

Спыніла існаванне праграма «Час».

Сяргей ЗАКОННИКАУ

ВЕРУ Ў РОЗУМ НАРОДА

Сёння ўсім сумленным людзям вельмі цяжка: і ў маральным, і ў матэрыяльным плане. І ўсё ж наш час незвычайны. Дзіўу даецца — колькі важных для нас падзей умясціў у сябе ўсяго адзін тыдзень жыцця. У пачатку яго мы перажылі страшныя дні прыніжэння, сору і ганьбы, калі цынічная, нахабная хунта, выпэставаная самай артадаксальнай, рэакцыйнай часткай КПСС, КДБ, МУС, арміі і ваенна-прамысловага комплексу, паспрабавала задушыць не толькі свабоду і дэмакратыю, растаптаць не толькі суверэнітэт рэспублік, але і нашу асабістую чалавечую годнасць. У сярэдзіне, пасля гэтых трох чорных дзён і начэй, уздыхнулі з незвычайнай палёгкай і вялікай радасцю, бо з нас зняты пакуль што новенькія наручнікі дыктатуры, якія вось-вось павінны былі зашчокуцца не толькі на руках, але і на нашых душах. А ў канцы тыдня мы зноў трапілі ў страшную сітуацыю — з трывогай, справядлівым абурэннем і пэўнай доляй радасці сачылі за работай беларускага парламента, дзе на нечарговай сесіі, скліканай па патрабаванні апазіцыі, дэмакратычныя сілы Вя-

роўнага Савета рэспублікі вялі гераічнае змаганне за праўду і справядлівасць з кансерватыўнай, рэакцыйнай пераважнай большасцю. Гэтая барацьба дала свае вынікі: прыняты пастановы аб часовым прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС на тэрыторыі рэспублікі, аб забеспячэнні палітычнай і эканамічнай самастойнасці Беларусі.

Аднак на душы трывожна. Жахае бездапаможнасць простага сумленнага чалавека перад пачварнай сістэмай, якая пайшла на яго з танкамі, кулямётамі і аўтаматамі. І гэта ў краіне, якая лічыла сябе самай дэмакратычнай у свеце, і гэта ў канцы XX стагоддзя!

Успамінаецца, як пасля загаду партыйных органаў не даваць мне магчымасці выступіць у масавых аўдыторыях, перапаханы дырэктар педвучылішча, навуцэнцы якога запрасілі мяне на сустрэчу, званіў у Саюз пісьменнікаў і гаварыў, што ў іхняй актавай зале прарвала трубы, а таму прыняць пісьменніка яны не могуць. Выступленне ўсё ж адбылося, праўда, не ў актавай зале, а ў адной з аўдыторый. Выкладчыкі і навуцэнцы казалі мне пасля сус-

трэчы, што пра трубы дырэктар схлусіў. Я толькі пасмяяўся з гэтага. Колькі такога падману было ў нашым жыцці! Але і гэтая маленькая хлусня была часцінкай той вялікай партыйна-дзяржаўнай хлусні, якая аблытвала наша грамадства, людзей больш за семдзесят гадоў.

І ўсё ж трубы прарвала! Прарвала трубы ў з'едзенай іржой дыктатуры, фальшы, кар'ерызму і ўгодніцтва грамадскай сістэме, і ўвесь яе бруд выплюхнуўся на нашыя вочы. Пройдзе час, і тыя, хто быў у хунце, хто натхняў, а таксама падтрымліваў яе, у тым ліку ў нашай рэспубліцы, атрымаюць па заслугах. Канешне ж, не надта прыемна атрымліваць замест ордэнаў ордэры, але, што зробіш, кожная ўзнагарода павінна знайсці свайго героя.

Аднак не гэта галоўнае. Справа ў тым, што сістэма выгадала цэлую армію кіруючых крыкуноў, якія нічога карыснага грамадству не прыносяць, але зубамі і рукамі трымаюцца за ўладу і за размеркавальнік. Гэта тыя, хто наверсе. А што, унізе ўсё добра? Не! Маецца безліч людзей скаваных і зайздросных, пасіўных і лянных, якія задаволяцца чарговай падачкай, якім напляваць на ўсё і на ўсіх. Гэтыя сілы — наменклатурная і люмпенская — аснова новых пераваротаў і путчаў.

Але цешыць тое, што сітуацыя паступова мяняецца. На першы план выходзяць людзі іншага складу: шчырыя працаўнікі, у якіх адкрыліся вочы на ўсё, што робіцца вакол іх. Пераварот закрануў іх за жывое, ускалыхнуў душу.

Суботу і нядзелю я правёў на вуліцах і галоўнай плошчы сталіцы, гутарыў з людзьмі. Многія з іх пачынаюць разумець сваю асабістую адказнасць за будучыню рэспублікі. Простым людзям — сівым бабулькам, ветэранам, маладым маці з немаўлятамі на руках, юнакам і дзевчатам — неаб'явава, які іх чакае лёс. І гаворка ішла без істэрыкі, разузна і спакойна. Я радуся, што ёсць сярод нас столькі мудрых, разважлівых суайчыннікаў.

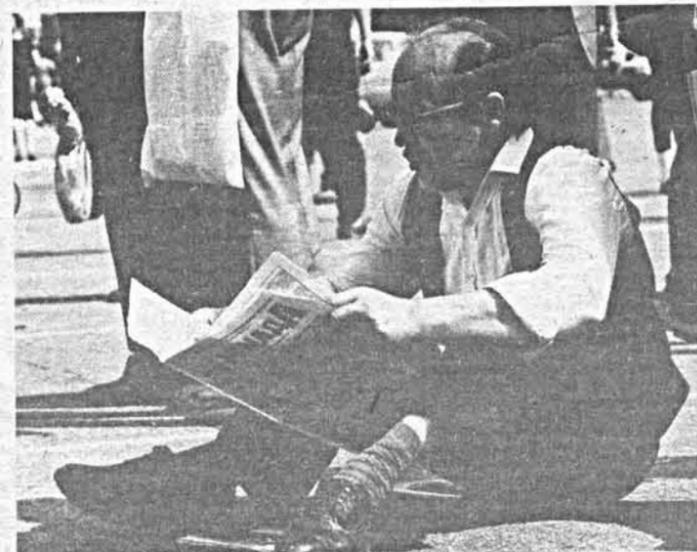
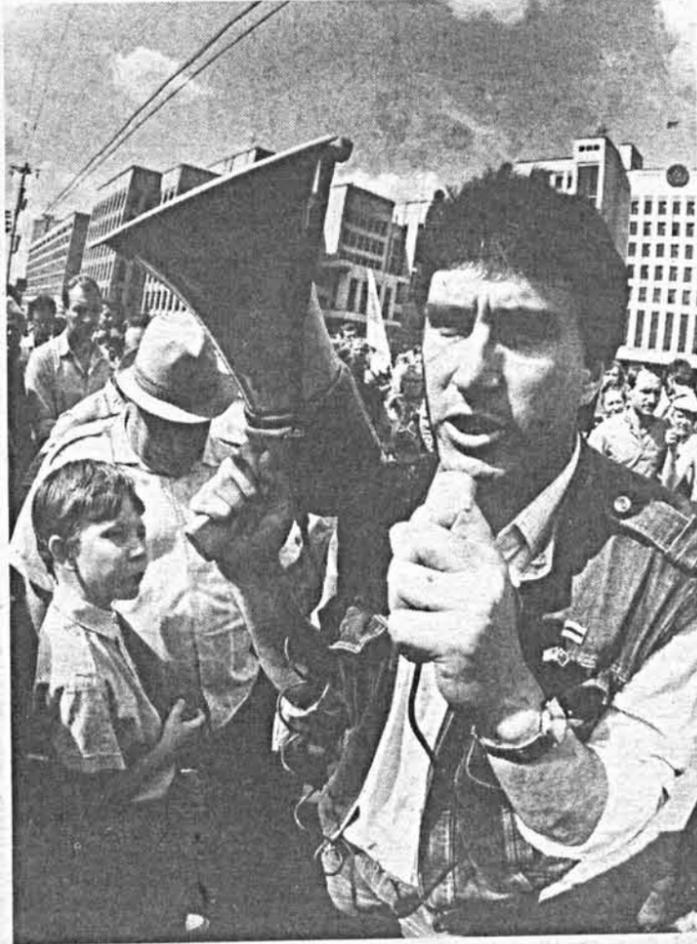
Былі і іншыя суразмоўнікі: злосныя, крыклівыя, з вачыма, поўнымі нянавісці.

Так, усе мы розныя, але ўсім нам наканавана жыць тут, на беларускай зямлі. Рэспубліка аб'явіла палітычную і эканамічную незалежнасць. Наперадзе вялікая і цяжкая праца па стварэнні такога грамадства, якое не будзе рабаваць людзей, а стане служыць ім, адстойваць правы кожнага чалавека. І будаваць яго нам трэба ўсёй народнай сям'ёй, дзе ёсць правыя і левыя, кансерватары і дэмакраты, цэнтрысты. Будаваць на той зямлі, якая гібее пад чарнобыльскай навалай.

Так, наводзіць парадак і дысцыпліну трэба. Але ж якімі заходамі і метадамі? Да кожнага рабочага, селяніна, прадстаўніка інтэлігенцыі нельга прыставіць па аўтаматчыку. Ды і якая будзе праца пад рулямі аўтаматаў? Усе складаныя праблемы нашага палітычнага і эканамічнага жыцця неабходна вырашаць цывілізаваным шляхам.

Самае важнае, каб у будоўніцтва новай, незалежнай Беларусі ўзяў верх здаровы, разважлівы сэнс, каб усім нам потым не было сорамна перад нашчадкамі.

Сяргей ЗАКОННИКАУ.

МІЖ БЫЛЫМ І НАСТУПНЫМ

Надзвычайная сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі: развязка ці пачатак?

Увечары 25 жніўня быў здзейснены гістарычны акт — прыняты закон аб наданні канстытуцыйнага статусу Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР, аб'яўлена палітычная і эканамічная незалежнасць Беларусі. Надзвычайная сесія парламента рэспублікі прыняла таксама рашэнні аб дэпартацыі, аб часовам прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС на Беларусі, іншыя дакументы. Яны апублікаваны, таму няма неабходнасці іх пераказваць.

Пры ўсёй важнасці гэтых дакументаў не забудзем, аднак, пра тыя падзеі, што прыялі да склікання надзвычайнай сесіі, пра тую няпростую сітуацыю, у якой яна адбылася, і пра тое, як нялёгка даліся дэпутатам іх рашэнні...

На наступны дзень пасля таго, як пачаўся ў Маскве быў сарваны, над Белым домам, дзе праходзіла надзвычайная сесія расійскага парламента і які быў штабам барацьбы з пучыстамі, узніўся нацыянальны расійскі сцяг. У знак перамогі дэмакратыі над сіламі рэакцыі трыкалёр быў узняты разам з дзяржаўным сцягам СССР і над Крэмлём.

Непасрэдна перад пачаткам надзвычайнай сесіі ВС БССР лідэр парламенцкай апазіцыі БНФ, народны дэпутат З. Пазняк прапанаваў вывесці нацыянальны бел-чырвона-белы сцяг побач з дзяржаўным у зале пасяджэнняў. Але большасць дэпутатаў прапанаваў не падтрымала. У гэты момант стала ясна, што Вярхоўны Савет рэспублікі ўпускае апошні шанец аказацца на вышыні гістарычнага моманту, на вышыні свайго становішча як вышэйшага органа дзяржаўнай улады ў момант яе цяжкага крызісу.

Зрэшты, ілюзіі адносна Вярхоўнага Савета, пераважную большасць у якім складаюць камуністы, не было ні ў кога. Ні ў дэпутатаў ад апазіцыі, якія з першага дня перавароту дамагаліся склікання сесіі (у адрозненне ад большасці членаў прэзідыума ВС). Ні ў тых грамадзян беларускай сталіцы, што сабраліся перад Домам

ўрада. Іх было ўсяго некалькі тысяч—пераважна ўсё тыя ж людзі, што выйшлі на плошчу разам з дэмакратычнымі дэпутатамі і лідэрамі дэмакратычных партый і арганізацый яшчэ ў дні пучку.

У час сесіі апазіцыі як ніколі раней патрэбна была масава падтрымка. Такой падтрымкі, трэба шчыра сказаць, не было. Гэта факт, які яшчэ патрабуе свайго асэнсавання. Тым большай, мне здаецца, пазагі заслугоўваюць людзі, якія не толькі прыйшлі да Вярхоўнага Савета ў першы дзень сесіі, але і стаялі, так бы мовіць, да канца. Многія — асабліва моладзь — засталіся нават наваздаць на плошчы ў палатках, пад адкрытым небам. Гэта быў не проста перманентны мітынг (яго арганізацыя была даручана намесніку Старшыні сойма БНФ Ю. Хадзьку і сакратару ўправы фронту В. Вячорку). Тут сфарміраваўся своеасаблівы штаб, куды сцякалася інфармацыя з сесіі, з гарсавета, з рабочых калектываў, з усяго горада. Па прапанове Мікалая Разумова (так-так, таго самага Разумова) удзельнікі мітыngu пачалі запісвацца ў нацыянальную гвардыю. Раніцай наступнага дня яна ўжо будзе налічваць некалькі сот чалавек. Яе валанцёры возьмуць на сябе добраахвотную ахову будынкаў ЦК, абкома і гаркома КПБ за ўзаемадзейні з міліцыяй — да апытавання гэтых будынкаў прадстаўнікамі гарсавета.

Трэба сказаць, у эмацыянальна напаленай абстаноўцы, асабліва ў першы дзень сесіі, дружыннікі БНФ, гвардыя зрабілі ўсё, каб не дапусціць разгулу стыхіі на плошчы. Невыпадкова дэпутаты У. Глушкевіч, С. Навумчык, Я. Новікаў, У. Новік, выступаючы на мітынг і заклікаючы мінчан да падтрымкі, нястомна паўтаралі — усё павінна адбывацца строга паводле закона, нельга дапусціць ніякіх правакацый. Інцидэнты ўсё ж такі здарыліся, хоць і былі своечасова спынены. Першы — спроба групы дэманстрантаў правацца ў будынак Вярхоўнага Савета. Дру-

гі — спроба натоўпу «разлічыцца» з сакратаром ЦК КПБ В. Ціхінем. (Апошні шчыра дзякаваў сваім ратавальнікам — дружыне БНФ).

Дзеля справядлівасці заўважу, што першага інцидэнту магло б не быць, калі б своечасова была забяспечана трансляцыя з сесіі на плошчу, чаго патрабавалі дэманстранты. Да таго ж, пачатак сесіі, спроба Вярхоўнага Савета пры падтрымцы камуністычнай большасці ўтапіць усё, як звычайна, у працэдурных пытаннях міжволі правакавалі людзей на эмацыянальны «ўсплёскі».

Ні М. Дземянцей, ні большасць членаў Прэзідыума ВС, ні Старшыня Савета Міністраў Беларусі, ні нават кіраўнікі ЦК КПБ не ўзялі на сябе маральную адказнасць за свае паводзіны ў першыя дні перавароту. Нават, вымушаны пайсці ў адстаўку, М. Дземянцей застаўся ўзрушаным у правільнасці сваіх дзеянняў і бездакорнасці свайго пазіцыі. А яго намеснік В. Шаладонаў атрымаў вотум даверу калег-дэпутатаў, хоць меў, бадай, не менш падстаў аб'явіць пра адстаўку.

Што ж датычыць камуністычнай фракцыі, яна спрабавала скарыстаць вядомы прыём: лепшая абарона — напаўдзене. Дэпутат А. Зеліноўскі, напрыклад, аб'явіў антызаконымі... патрабаванні апазіцыі, абвінавачваючы яе ў антыкамуністычнай істэрыі.

Канфрантацыя ў парламенце ў першы дзень сесіі дасягнула максімуму. Бескампраміснае выступленне З. Пазняка, выступленне прадстаўніка мінскіх стачкомаў У. Феакцістава, які абяцаў аб падрыхтоўцы да ўсеагульнай палітычнай стачкі, абяцалі наваліць.

Але адстаўка Старшыні Вярхоўнага Савета на другі дзень і перадача вядзення сесіі першаму намесніку старшыні С. Шушкевічу паказвалі на тое, што нешта зрушылася. Камуністычная фракцыя выглядала яўна дэмаралізаванай («Камуністы Беларусі за дэмакратыю» яшчэ напярэдадні аб'явілі аб сваім калектыўным выхадзе з

кампартыі). Хутчэй за ўсё, не апошняю ролю адыграла тут адстаўка М. Гарбачова з паста генсека і ягоны ўказ аб нацыяналізацыі маёмасці кампартыі. У гэтай сітуацыі заява першага сакратара ЦК КПБ А. Малафеева аб аддзяленні рэспубліканскай партарганізацыі ад КПСС і ягоным выхадзе з палітбюро выглядала няўклудна і наўзна.

Адчуўшы свой поўны палітычны крах і страх перад расплатай, камуністычныя лідэры ўхапіліся за апошняе саломіну — незалежнасць і суверэнітэт рэспублікі, супраць якіх яны заўсёды выступалі. Небяспека падобнага маневра для будучыні Беларусі была для ўсіх зразумелай. Таму апазіцыя, атрымаўшы маральную перамогу, рашуча паставіла пытанне аб тым, каб спачатку былі прыняты рашэнні аб дэпартацыі і спыненні дзейнасці кампартыі і ўжо потым — аб палітычнай і эканамічнай самастойнасці рэспублікі. Спробы кіраўнікоў КПБ, у прыватнасці А. Камая, дабіцца максімальна выгадных для КПБ умоў капітуляцыі аказаліся беспаспяхоўнымі.

Усяго за некалькі гадзін Вярхоўны Савет прыняў кардынальныя рашэнні, якія на мінулай сесіі нават не былі дапушчаны да разгляду.

Успомнілася, як у першы дзень сесіі па радыёсувязі ў метро ўсхваляваны жаночы голас заклікаў мінчан неадкладна ісці на плошчу да Вярхоўнага Савета, дзе вырашаецца лёс рэспублікі, лёс народа. Нехта з пасажыраў недаверліва прыслухоўваўся, нехта рабіў выгляд, што нічога не чуе, утаропіўшы нос у газету, нехта абмяркоўваў свае асабістыя справы. Можна абвінавачваць гэтых людзей у адсутнасці грамадзянскіх пачуццяў. Але — ці варта? Грамадства складаецца з рэальных жывых людзей, якіх аднымі ідэямі не накарміш. Пра гэта не хацелі думаць більшэвікі. Пра гэта трэба памятаць тым, хто прыйдзе на іх месца.

Віталь ТАРАС.

Валеры МАКСІМОВІЧ

Званы — б'юць!

Жахалі жудасна стронцыя
стрэлы,
Плоймы агню — увясь,
да нябёс.
Толькі нікога на свеце цэлым,
Хто змог бы крыкнуць
голасна—О!

Зямля жывая — жывой гарэла,
І той, хто ступіў на яе, —
не знаў,
Што мірны атам —
мёртвае цела —
цела жывога душу смактаў.

Змог бы рэактар, шпурляючы
плазму,
Усім даць адказ —
за што і каму...
Толькі вось радыяцыйная
спазма
Сціснула горла яму.

Быццам вампір ці якая пачвара,
Помсліва-злая ў істоце
свайей, —
Легла Чарнобыля чорная хмара
На Беларусі маёй.

Гэта не проста ад Бога кара
І абяцанае «каз уздама»...
...Той, хто прымусіць ісці да
Анчара, —
Ведай, што згіне і сам.

Час наш такі — бессардэчны,
закляты.
Нават у страшнай бядзе
Не распазнаць — дзе ахвяры.
дзе каты,
Грэшнік і праведнік дзе.

Усіх ураўняла гора часіна,
Усіх падмяла пад сваё крысо.
Маці ратуе ад смерці сына —
Ды не тупее смерці лязо.

І ці то ў распачы, ці ў адчэй
У свеце паўсюднай уладнай
маны
Голасам гучным з краю
да краю,
Чуеш! — Чарнобыля б'юць
званы.

А са святых алтароў і нішаў
Мала-памалу сыходзіць пыл...
Людзі! Няўжо мы адно
напішам
Белай крывёю ЧОРНУЮ БЫЛЬ!
г. Мінск.

Фелікс ШКІРМАНКОЎ

Эпітафія

Была яна адзіная,
Як сонейка, няўгасная,
Як песня салаўіная,
Чысцютка і ясная.

Аб гэтым яна ведала,
І гэтым ганарылася,
І з гэтай думкай снедала,
І з ёй жа спаць лажылася.

З кастрычніка ў семнаццатым
І да апошніх дзён
Натхняла нас, даверлівых,
Падтрымлівала плён.

Для ўсіх — як маці родная,
А пра сябе «не дбала».
Пяшчотная, лагодная,
Усім добра жадала.

А плёткі усялякія,
Што пра яе складаюць,
Яе, вядома ж, чэсную
Ніколі не кранаюць.

У Расіі заўважлі:
Стамілася нябога,
Адправілі на «пенсію»...
Туды ёй і дарога!

г. Слаўгарад.
22.VIII.91.

Фота М. ЖЫЛІНСКАГА, Т. ХАМІЦЭВІЧ, У. ПАНАДЫ І У. САПАЧОВА.

АДГУКНІЦЕСЯ, РЭЖЫСЁРЫ!

Відаць, лішне гаварыць, якім магутным сродкам прапаганды роднай мовы і добрым дапаможнікам у яе вывучэнні магло б стаць наша Беларускае тэлебачанне. Чаму «магло б»? Давайце зазірнем у праграму БТ, напрыклад, на 15 жніўня. З 22 перадач 6—маскоўскія. Быццам, і не шмат, праўда? Але наўна (хоць гэта і зусім лагічна) думаць, што ўсе астатнія — «свае» — перадачы вядуцца па-беларуску. Ды не! З гэтых 16, якія засталіся, трыба выкрасліць яшчэ 7—8 (кінафільмы, мультфільмы, фільмы-канцэрты, дакументальныя фільмы), якія агучаны, як правіла, па-руску, незалежна ад таго, у нашай ці не ў нашай рэспубліцы здымаліся. Што застаецца? Застаецца 8—9 перадач, у якіх можна пачуць беларускае слова. Прычым, далёка не тых, на якія збіраюцца звычайна ўсёй сям'ёй, адклаўшы ўсе хатнія справы. Гэта 15 жніўня. Прыкладна тое ж самае (а то і горш яшчэ), паверце, можна ўба-

чыць, калі паглядзець праграму БТ за любы іншы дзень. Дык якая ж тут, даруйце, прапаганда?!

На тэлебачанні працуе велізарная колькасць людзей, а такое ўражанне, што, акрамя міліцыянераў на вахце, ніхто там і не працуе зусім.

Дзе вы, нашы шануюныя рэжысёры і сцэнарысты, якія маглі б прыдумаць сваё «Поле цудаў», «Ранішнюю пошту», «Кінескоп», «Да і пасля паўночы», «Раным-рана»?.. Я не маю на ўвазе перадачы-двойняты, як дзве кроплі вады падобныя на маскоўскія ці лінінградскія, а перадачы, якія было б гэтак жа цікава глядзець, як цікава глядзець згаданыя вышэй. Дзе вы, смелыя і прынцыповыя тэлежурналісты, каго ведалі б і любілі б у кожнай хаце, у кожнай кватэры? Дзе вы.... Зрэшты, гэты невясёлы пералім можна доўжыць і доўжыць...

Ж. БАЯРЧЫК.

г. Мінск.

ЗАМЕСТ РЭПЛІКІ

«БАЦЬКАЎШЧЫНА» ЗАСТАЛАСЯ «БАЦЬКАЎШЧЫНАЙ»

У нумары тыднёвіна за 9 жніўня надрукавана нататка А. Галіч (а) — прашу прабачэння за недакладнае вызначэнне роду, бо аўтар (на) мне незнамы. Там зроблена спроба «свежым» вокам глянуць на сусветны фестываль «Спеўныя масты» у Таліне, пра які досыць шырока пісалася ў рэспубліканскім друку. Адпаведны матэрыял «Наш сцяг ля старога Томаса» быў змешчаны і ў «Ліме». Аўтар нататкі «Нас зразумелі і падтрымалі» наранне на тое, што ў лімаўскай публікацыі ўпушчана галоўнае — удзел пачынаючых калектываў акадэмічнага накірунку ў фестывалі.

Сапраўды, пра гэта не пісалася, хоць і заслужыла ўвагі. Хоры, мабыць, выпалі з карэспандэнцыі па той прычыне, што паведамлялася там пра дзейнасць «Беларускага Дома» на Ратушным пляцы, да якога фармальна хоры не належалі, бо яны былі запрошаны ў Талін найперш для ўдзелу ў шматтысячным свяце на Спеўным Полі. Але, зразумела, не адсабляліся ад мерапрыемстваў «Беларускага Дома» і парадавалі сваім прафесійным спевам люд, што збіраўся штодзень на старажытным талінскім пляцы. І, паўтараю, варта было б пра іх удзел у фестывалі напісаць з веданнем справы. Ды на гэта, заявіўшы аб такой патрэбе, і ў Галіч (а) пораху не хапіла, і змест нататкі звёўся да нейкага незразумелага паднявання, дзе адсутнічае не толькі элементарнае разуменне нейкіх прафесійных сабратаў, але і чыста арганізацыйных момантаў, якія, на добры лад, можна было б узгадніць з тымі людзьмі, што мелі непасрэднае дачыненне да арганізацыі фестывала. Нападнік скіраваны на Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына». Зададзенасць тут відавочная.

Аўтар быццам забыўся на тое, што ў фестывалі брала ўдзел Міністэрства культуры БССР. Таму папрок, што «Бацькаўшчына» нібыта «нават не пацікавілася аб непасрэдных удзельніках свята — харавых калектывах з Беларусі», — яшчэ больш мог бы быць скіраваным да супрацоўнікаў міністэрства, бо якраз яны на тым этапе і апенаваліся хорамі. Каку пра гэта не дзеля таго, каб пераналасці з сябе нейкую віну, бо яе ўвогуле ні ў кім не бачу. Асабіста да мяне кожны дзень пры нагодзе падыходзілі кіраўнікі і знаёмыя артысты з хораў і, паверце, я не чуў ніводнага істотнага наранання на арганізацыю іх побыту і ўдзелу ў фестывалі.

Пасля заўваг пра няўвагу да хораў пачаліся «ўпусы» непасрэдна па «Беларускім Дому». «На жаль, — усклікае аўтар, — Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына» на чале з Я. Лецікам адасобілася ад кантролю і дапамогі гэтаму «нутры беларуснасці» ў дні фестывала. Арганізацыю «Дому» ўзяла

амаль поўнасцю на сябе «Галерэя беларускіх мастакоў». Прабачце, але — як гэта «адасобілася» і «ўзяла», калі «Беларускі Дом» якраз і ўвасабляў сабой удзел «Бацькаўшчыны» ў талінскім фестывалі? Сярод нас, праўда, былі і мастакі — Антаніна Лапіцкая, Рыгор Сіціца, малады скульптар Кастусь Селіханавіч. Але ж працавалі яны на тых жа ўмовах, што і дзесяткі іншых удзельнікаў. І гэта звычайна: «Бацькаўшчына» — арганізацыя грамадская, у яе штаце ўсяго некалькі чалавек. Таму, калі мы праводзім якое масавае мерапрыемства, дык кідаем ключ на «паспалітае рушэнне» — людзі адгукаюцца і дапамагаюць нам, вельмі часта на дабрачынных пачатках.

А пра «Галерэю беларускіх мастакоў» я ўпершыню ад аўтара дачуўся. Сярод нас, праўда, быў чалавек, які з пыхай называў сябе генеральным дырэктарам нацыянальнай беларускай галерэі, але яго дзейнасць у асноўным была скіравана на выкалчванне прыбытку, у тым ліку і з саміх удзельнікаў «Беларускага Дома», і рабілася ўсё гэта вельмі непрыгожа.

Не пра добрае і патрэбнае, што было зроблена, піша аўтар, а імкнецца хоць за што, а кускануць. Ну хіба не недарэчна гучыць папрок, што «Бацькаўшчына» не арганізавала па Таліне шэсця артыстаў з бел-чырвона-белымі сцягамі? Не арганізавала, таму што гэта не ўваходзіла ў праграму фестывала. Але сказанае не азначае, што мы не шанавалі сваёй нацыянальнай годнасці, у тым ліку і асвечанай стагоддзімі нацыянальнай сімволікі. Не пад якім, а пад бел-чырвона-белым сцягам, які ці не ўпершыню так вольна на працягу тыдня лунаў над «Беларускім Домам», мы сцвердзілі сябе не крыкам, а годнасцю, выступленнімі такіх нацыянальна самабытных калектываў, як «Церніца» і «Снарыначка», тэатра гістарычнай драмы «ДзеЯ» і фальклорнага дзіцячага тэатра «Госціца», хораў — дзяржаўнага камернага, Акадэміі навук БССР, Белдзяржуніверсітэта, інстытута замежных моў і інш.

Неаднойчы ў тых дні можна было ўбачыць на твары беларуса, якога доля закінула ўдалечыню ад Бацькаўшчыны, благаслэнню слязу далучэння да сваёй першароднасці. Ну, а пра тое, як радысцю святліліся вочы ва ўсіх, хто да нас трапіў, а перабыло там нямала людзей з розных краін, — і казаць не даводзіцца! І гэта, паверце, не пахвальба сабе, бо высокую ацэнку дзейнасці «Беларускага Дома» афіцыйна дало Міністэрства культуры Эстоніі.

На фоне ўсяго — зласлівая нататка А. Галіч (а). Але — кожнаму сваё!

Яўген ЛЕЦКА,
старшыня Згуртавання
беларусаў свету
«Бацькаўшчына».

Яшчэ адзін куточак запаветны...

Мінск, Горадня, Ракуцёўшчына — мясціны, якія маюць непасрэднае дачыненне да Максіма Багдановіча. Нядаўна стала вядома, што ўлетку 1895 года Максім, якому на той час ішоў чацвёрты гадок, разам з маці Марыяй Апанасавной, пяцігадовым братам Вадзімам і зусім малым Лёвам, жыў у колішнім маёнтку Вяззе.

Адкрыццё гэтае прыйшло, як часта бывае, зусім нечакана. Чамусьці даследчыкі жыцця і творчасці паэта ў архіве яго бацькі Адама Ягоравіча, што знаходзіўся ў Інстытуце літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, не звярталі ўвагі на папку, на якой значылася: «Пи-

сьма Марылькі». Першай прачытала яе супрацоўніца Літаратурнага музея М. Багдановіча Т. Кароткая. Аказалася, лісты гэтыя Марыя Апанасавна пісала мужу ў Горадню ў 1895 годзе. Т. Кароткую зацікавіў зверотны адрас: «Лібава-Роменская чыгунка, станцыя Асіповічы, маёнтак Вяззе, Секяржыцкаму Францу Антонавічу (для М. А. Б.)» Секяржыцкі — муж старэйшай сястры Марыі Апанасавны Стэфы, ён тады працаваў аб'ездчыкам лясоў тутэйшага ўладальніка Дарагана. Як прыняла гэтая сям'я сваякоў, яскрава бачна з лістоў маці М. Багдановіча. У адным з іх ёсць такое сведчанне: «Размясцілі

яны нас ў лепшай палавіне, а самі перайшлі праз сені. Усё ненава пабялілі, ложка вымылі, матрацы новым сенам набілі і неват калысачку Лёва адшукалі загадзя».

...Цяпер Вяззе — у Асіповіцкім раёне, непадалёк ад скрыжавання дарог Мінск — Бабруйск і Асіповічы — Свіслач. Калі ехаць з Мінска, паваротак налева на сотым кіламетры. На шчасце, захаваўся і дом Секяржыцкіх. Адшукаць яго дапамаглі тутэйшыя старыя людзі — Пётра Андрыевіч, Алена Герасімыч і Піліп Трыбушэўскі. Праўда, недзе ў саракавых гадах будынак перасыпалі, аднак выгляд яго не змяніўся, толькі ўваход перанеслі на другі бок. ацалелі і ліпы, пад якімі любіў гуляць Максім са сваімі братамі.

Вучні мясцовай сярэдняй школы пад кіраўніцтвам дырэктара Алега Аляксандравіча Кулакоўскага шануюць памяць пра песняра. Дапамагаюць ім супрацоўнікі музея, а таксама выкладчыкі, аспіранты і студэнты Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага. Адчынены тут мемарыяльны пакой паэта.

У мінулую суботу ў Вяззі прайшоў тэатралізаванае свята «Свяціце, зоркі надзеі», прысвечанае 100-годдзю з дня нараджэння М. Багдановіча. Праваў яго — у праўленне культуры Магілёўскага аблвыканкома, аддзел культуры Асіповіцкага райвыканкома, Літаратурнага музея М. Багдановіча і абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў рэспублікі.

Яшчэ напярэдадні афіцыйная дэлегацыя на чале з намеснікам міністра культуры БССР У. Гілепам пабывала ў хаце, дзе жыў паэт, усклала кветкі да мемарыяльнай дошкі: «У гэтым доме пражыў лета 1895 года будучы выдатны паэт Беларусі Максім Багдановіч», сустрэлася з настаўнікамі і вучнямі Вяззёўскай сярэдняй школы.

У суботу людзі запоўнілі летнюю эстраду ля мясцовага сельскага Дома культуры. Сабраліся тут жыхары Вяззі і навакольных вёсак, прыехалі аматары паэзіі з раённага цэнтра.

Амаль чатыры гадзіны доўжылася свята. Пра жыццё і творчасць М. Багдановіча, яго ўклад у справу нацыянальнага адроджэння расказаў крытык Я. Клімуць. Пра адроджэнскі подзвіг песняра гаварыў Н. Загорская, сакратар Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі І. Аношкін, Я. Міклашэўскі, В. Хаўратовіч.

Усе яны ў сваіх выступленнях звярталі ўвагу на тое, што менавіта тут, у Вяззі, малы М. Багдановіч на некалькі месяцаў акнуўся ў стыхію беларускай мовы. Учэпістая дзіцячая памяць зберагла яе, і праз гады Максім вярнуўся да мовы, чутай у маленстве. Штуршок, атрыманы ў Вяззі, не прайшоў бяследна.

Выступаючы на свяце, У. Гілеп выказаў спадзяванне, што яно атрымае працяг у наступныя гады, што ў хаце, дзе жыў паэт, будзе створаны філіял Літаратурнага музея. Хай спраўдзіцца гэтыя словы! Мо сапраўды не забудземся мы на гэты запаветны куточак Бацькаўшчыны, чакаючы чарговага круглага юбілею...

Алесь МАРЦІНОВІЧ,
спецыяльны карэспандэнт
«ЛіМа».

Хата, у якой жыў летам 1895 года будучы паэт.

Пісьменнік Іван Аношкін гутарыць з жыхарамі Вяззі.

Свята сабрала людзей з усіх навакольных вёсак. Фота А. МІКАЛАЕВА. (БелТА).

АДНОЙЧЫ ЛЕТАМ 1947 года я выйшаў з галоўнага корпусу Акадэміі навук БССР у канцы рабочага дня і ўбачыў ля пад'езда Якуба Коласа, Міхася Лынькова і Пятро Глебку. Яны стаялі купкай, але неяк адасоблена, моўчкі. Колас назіраў за мітуснёй вераб'ёў, якія тут жа шукалі на зямлі спажыву. Лынькоў прыжмурана ўглядаўся ў верхнюю частку калон будынка акадэміі. Глебка гартаў маленькага фармату кніжачку вершаў. Я пакланіўся ім і хацеў прайсці міма, але Глебка затрымаў мяне.

— Хадзем з намі на экскурсію, пабачыць доследы Жэбрака з грэчкаю, што за Батанічным садамі. Чакаем Антона Раманавіча.

ВІНШУЕМІ

Старэйшына беларускай дакументалістыкі Ігнат Дуброўскі сустракае сваё 85-годдзе. Доўгіх яшчэ год Вам, Ігнат Цімафеевіч! А пра тое, што юбіляр па-ранейшаму застаецца ў публіцыстычным страі, найлепш сведчыць гэты нарыс.

МАРГАНІСЦКАЯ ГРЭЧКА

Ігнат ДУБРОЎСКИ

— Нялоўка неяк. Мяне Антон Раманавіч не запрашаў,—адказаў я.

— І нас не запрашаў. Гэта дзядзька Якуб арганізаваў паход на жэбракаўскую грэчку,—растлумачыў Глебка.

У гэту хвіліну з пад'езда выйшаў Антон Раманавіч у белым халаце з тоўстым шыйкам у руках. Убачыўшы мяне, таксама запрасіў ісці разам на агляд яго доследаў. І мы накіраваліся праз Батанічны сад на доследнае поле.

З Антонам Раманавічам Жэбракам я пазнаёміўся ў 1935 годзе, калі быў аспірантам Усесаюзнага інстытута эканомікі сельскай гаспадаркі. Пры першай сустрэчы ён, па маёй рускай мове, пазнаў ва мне беларуса. Аказалася, што і ён беларус, з Гродзеншчыны, якая ў той час знаходзілася пад польскай акупацыяй. З сумам сказаў, што гадоў пятнаццаць як не мае ніякіх звестак пра сваю родную вёску Зблянны Зэльвенскай воласці, пра сваіх родных і блізкіх. З гутаркі высветлілася, што ён любіць мастацкую літаратуру, асабліва беларускую. Пазней я перадаваў яму кнігі некаторых беларускіх пісьменнікаў.

Вясной 1947 года, калі Антон Раманавіч стаў прэзідэнтам Акадэміі навук БССР, ён зрабіў некалькі паездак па калгасах і саўгасах рэспублікі, каб пазнаёміцца з пасляваенным станам сельскай гаспадаркі і больш упэўнена вызначыць накірунак навуковых даследаванняў у гэтай галіне. У тыя паездкі быў запрошаны і я—у той час загадчык сектара аграрных праблем Інстытута эканомікі.

Доследы Жэбрака з пшаніцай, асабліва з грэчкай, мяне, як эканаміста-аграрніка, вельмі цікавілі. Ды не толькі мяне, цікавілі яны многіх спецыялістаў сельскай гаспадаркі, навукоўцаў і нават шырочка колы інтэлігенцыі.

Цікаваць да грэчкі разумелая. Некалі грэчка была асноўнай крупяной культурай на Беларусі. Слэвіліся тут не толькі грэчаная каша, але і грэчаная аладкі. Але ў грэчкі ёсць адна ўласцівасць адмоўнага характару—нізкія ўраджай. Як ты яе ні даглядай, ні завіхайся, больш 3—4 цэнтнераў з гектара не намалоціш...

Гамонячы пра грэчку, мы падышлі да доследных дзялянак. Лынькоў, убачыўшы іх, спыніўся, шырока развёў рукамі, ускінуў бровы і захістаўся ўсім тулавам управа-ўлева. Міхась Ціханавіч, калі здзіўляўся ці абуралася, не ківаў радасна або дакорліва галавой, а хістаўся ўсім тулавам, выразам твару выказваючы пацучці. Тут было знарочыстае здзіўленне і расчараванне.

— Бог мой! — пляснуў ён рукамі, — Антон Раманавіч, Антон Раманавіч, гэта і ўсё?—паказаў ён рукой на дзялянкі-градкі.— Можна ўсе вашы доследы шапкай закрыць. А я думаю—у вас поле, як вокам акінуць. А тут—градкі...

Доследныя дзялянкі сапраўды былі маленькія. Усе каліўцы грэчкі можна было пералічыць на пальцах.

— У дзядзькі Якуба куды прывабней,—працягнуў Лынькоў і прадэкламаваў страфу з пазмы «Новая зямля» Якуба Коласа:

За хатай поле пачыналася,
дзе жыта хораша гайдалася,
і рос авёс, ячмень і грэчка —
было прытульнае глядзецка!..

— Цябе, Міхал, — так іншы раз Колас называў Лынькова, — трэба пазлаць у калгасны лікбез, каб там навучылі адрозніваць доследныя пасевы ад гаспадарчых.

— Воля ваша, дзядзька Якуб, вы —

віцэ-прэзідэнт акадэміі.

— Дзядзька Якуб, пасылайце Міхася толкі ў такі калгас, дзе ёсць добрая рэчка або возера,—параіў Пятро Глебка. Вядома было, што Міхась Ціханавіч любіў пасядзець на беразе з вудачкай.

— Во, во, нішто парада—шчупака ды ў рэчку,—засмяяўся Колас.

— Міхась Ціханавіч,— звярнуўся Жэбрак да Лынькова,—каб стварыць новы від грэчкі, няма патрэбы засяваць ёю цэлае поле. Напачатку атрымаць хоць бы некалькі зярнят новай якасці. А гэта вельмі і вельмі складаная задача. І з гэтых зярнят выгадаваць, на працягу некалькіх пакаленняў, новы від.

Антон Раманавіч, знаёмячы нас з грэч-

кай, якую мы, здавалася, добра ведалі з дзяцінства не толькі на смак, пачаў расказваць пра недахопы гэтай каштоўнай культуры. Задача яго доследаў—адкінуць ад грэчкі новага віду калі не ўсе, то самыя істотныя загані, якія не дазваляюць атрымаць высокую ўраджай.

Антон Раманавіч звярнуў нашу ўвагу на мноства суквеццяў, якія белымі тампончыкамі ўпрыгожвалі расліны грэчкі, і дробнае лісце. У лісцях, як вядома, фармуюцца ўсе рэчывы, з якіх будуюцца расліна, у тым ліку і зярняты. Слабая аблісценнасць грэчкі — адна з прычын нізкіх ураджаяў. Нават каб усе кветачкі суквеццяў апладніліся, большая частка зярнят не вырасла б, дробнае лісце не можа забяспечыць рост зярнят патрэбнымі рэчывамі.

— Цікава, Антон Раманавіч, незлічоную колькасць разоў мы бачылі грэчку, але гэтай несудаднасці не заўважалі. І яна вельмі проста... Значыць, трэба ў грэчкі павялічыць лісце, і мы будзем мець высокі ўраджай!—з запалам выказаў Глебка сваю здагадку.

— Не так проста, Пятро Фёдаравіч, гэта зрабіць. лепшыя вучоныя-селекцыянеры гадамі біліся над гэтай задачай, але нічога не выйшла. Патрэбны новы від грэчкі,—астудзіў Жэбрак узнёслы настрой Глебка.

Задача вывядзення новага біялагічнага віду грэчкі і паставіў перад сабой Антон Раманавіч. У пошуках падыходаў, як вывесці яе новы від, ён прыйшоў да думкі ўжыць той жа метад, якім стварыў новыя віды пшаніцы,—метад штучнай мутацыі. Штучнымі мутацыямі яму ўдалося павялічыць колькасць храмасом у клетках пшаніцы з 14 да 28, а потым да 42, 56 і 70, а ў выніку—значна павысіць ураджай, засухоўстойлівасць, палепшыць якасць зярнят. Пшаніцы з двайным, тройным і большым наборам храмасом прырода не ведала. З'яўленне новых відаў пшаніцы было тварэннем розуму і рук чалавека.

Метадам штучных мутацый Жэбрак і пачаў свае доследы з грэчкай — яшчэ ў 1944 годзе на кафедры генетыкі Ціміразеўскай сельскагаспадарчай акадэміі. Але першым, як паведаміў нам Жэбрак, тэтраплоідную (з падвоенай колькасцю храмасом) грэчку атрымаў У. Сахараў. Ён, Жэбрак, вырашыў вывесці новы від грэчкі на беларускіх гатунках.

Насенне грэчкі, каб выклікаць штучную мутацыю, апрацоўвалася водным растворам каліцыну. Са 100 парасткаў, падвергнутых яго ўздзеянню, выжыла і паспела 66 штук.

— Першы крок у доследах быў удачны. Азначыўся новы від. Але да яго стварэння было яшчэ далёка,—кажа Антон Раманавіч.

Пры вырошчванні грэчкі з гэтага насення ў 1945 і 1946 гадах у Ціміразеўскай акадэміі высокая пладавітасць захавалася. Асобныя расліны першага (1945 года) пакалення далі па 163—205 зярнят, тады як Церахоўская дае ў сярэднім па 105 зярнят з расліны.

Апрача грэчкі, Жэбрак вёў шырокія доследы са сваімі новымі відамі пшаніцы, з павялічанай колькасцю храмасом. Доследы праводзіліся на эксперыментальнай базе «Барыляны» і ў некаторых калгасах. Ён таксама пачаў доследы з культурай проса, меркаваў заняцца насеннем кукурузы ў Беларусі...

Якуб Коласа абшоў усе градкі, агледзеў кожную расліну. Ён наогул нязмен-

на цікавіўся сельскай гаспадаркай, дасканала ведаў яе. Знаёмы яму былі і доследныя работы з палыямі культурамі, ён і сам вёў доследы на сваёй сядзібе.

— Добрую справу робіце, Антон Раманавіч! І пачатак у вас надзейны. Грэчка будзе! — звярнуўся Колас да Жэбрака пасля агляду дзялянак.

— Антон Раманавіч, скажыце, калі ласка, праз колькі часу нашы гаспадыні паставяць на святы кут за стол, на мурожнае сена, куццю з грэчанай кашы?—пацікавіўся Лынькоў.

Жэбрак паслаўся на вопыт нашых вядомых селекцыянераў, якія трацілі па 10—15, а то і 20 гадоў на вывядзенне новага гатунку злакавых культур. Склада-

ная, карпатлівая работа. Дзясаткам аналізаў падвргаецца кожная расліна асобна. На працягу гадоў трэба правесці сотні, можа, нават тысячы аналізаў і на гэтай аснове адбіраць патрэбныя экзэмпляры.

— Антон Раманавіч, а вы не баіцеся, што Лысенка вас апярэдыць? Ён, як вядома, даў абяцанне вывядзіць новыя гатункі палыяў культуры за два гады,—з іранічнай усмешкай спытаў Глебка.

— Новых гатункаў лысенкаўскіх я, Пятро Фёдаравіч, не боюся, а вось Лысенкі... Ён можа загубіць усё, калі адчуе, што правальваецца сам. Па лысенкаўскай «тэорыі», — падкрэсліў Жэбрак,—новая грэчка можа з'явіцца сама, з якога-небудзь пустазелля.

За тэму пераараджэння ўхапіліся Глебка і Лынькоў. Гутарка пайшла аб лысенкаўскіх сцвярдзэннях, што пшаніца перараджаецца ў жыта, жыта—у жытняк, авёс—у аўсгог. Жэбрак назваў гэта выдумкай і даводзіў, што такія з'явы ў прыродзе немагчымы.

Гутаркі пра пераараджэнне раслін хапіла нам, аж пакуль не дайшлі да акадэміі.

Тым летам часта даводзілася бачыць Якуба Коласа ля дзялянак жэбракаўскай грэчкі. Яго вельмі цікавілі гэтыя доследы, якія ён называў новым стаўленнем чалавека да прыроды.

НЯДОУГА ПАБЫЎ Антон Раманавіч Жэбрак на пасадзе прэзідэнта Акадэміі навук БССР. Летам 1946 года ў амерыканскім часопісе «Навука» быў надрукаваны яго артыкул аб развіцці біялагічнай навукі ў СССР. Артыкул быў напісаны не па ініцыятыве аўтара, а па заказе Антыфашысцкага камітэта вучоных яшчэ ў 1944 годзе. Змест артыкула ўхваліла кіраўніцтва Саўінфармбюро і рэкамэндавала да друку ў амерыканскім часопісе.

У сувязі з тым, што некаторыя амерыканскія вучоныя разглядалі савецкую біялагічную навуку як адзіны працэс пад эгідай Лысенкі, Жэбрак мусіў адзначыць у сваім артыкуле, што ў біялагічнай навуцы Савецкага Саюза склаліся дзве плыні, так званая мічурынская аграрыялогія і класічная генетыка, да якой належыць і сам аўтар. Жэбрак адзначыў, што генетыкі не прызнаюць поглядаў Лысенкі на вучонымі.

У тым жа амерыканскім часопісе «Навука», але крыху пазней, быў надрукаваны і артыкул вядомага савецкага генетыка Мікалая Пятровіча Дубініна, блізкага сябра Жэбрака. Пра гэтыя артыкулы Лысенка і лысенкаўцы ўспомнілі, калі ў Савецкім Саюзе разгарнулася шырокая і вельмі гулка кампанія барацьбы супраць так званых нізкапаклонства перад усім замежным. Самая малейшая пахвала чаго б там ні было замежнага кваліфікавалася як антыпатрыятычны, антысавецкі ўчынак, ледзь не здрада радзіме.

Лысенкаўцы лойка скарысталі гэту кампанію ў барацьбе з генетыкамі. У друку, не без падбукхторвання Лысенкі, з'явіліся артыкулы супраць двух лідараў антылысенкаўскага фронту ў біялогіі—Дубініна і Жэбрака. Іх выступленні ў амерыканскім друку назвалі ганебнымі, антыпатрыятычнымі і патрабавалі справы над «зраднікамі». Мэтай лысенкаўцаў было зганьбаваць гэтых двух буйнейшых вучоных генетыкаў, выключыць іх з навуковай сферы і, такім чынам, калі не разваліць, то істотна ослабіць антылысенкаўскі фронт у біялогіі.

Устрыжвалася і беларускае рэспубліканскае кіраўніцтва таго часу. Асабліва ўскандзіў сакратар ЦК КПБ на Ідэалогіі Іаучук, баючыся, каб часам за прыміранц-

тва да «марганіста» Жэбрака не насыпалі жару за наўнер і яму. Па яго ініцыятыве і пры яго актыўным удзеле быў сільканы 12 лістапада 1947 года агульны сход акадэмікаў і членаў-карэспандэнтаў, які звольніў Антона Раманавіча Жэбрака з пасады прэзідэнта Акадэміі навук за антыпатрыятычны ўчынак, несумлішчальны з годнасцю савецкага вучонага.

Новым прэзідэнтам акадэміі быў выбраны Мікалай Іванавіч Грашчанкаў, медык-хірург па спецыяльнасці. Ён, як прэзідэнт Акадэміі, рашуча праводзіў хірургічную аперацыю па барацьбе з «жэбракаўшчынай» на Беларусі, па выдаленні ўсяго, што пачынаў Жэбрак.

Міністэрства вышэйшай адукацыі СССР запатрабавала суда «гонару» над Жэбракам і Дубініным. Гэта ж міністэрства і правяло суд «гонару» над Жэбракам. Яму было вынесена грамадскае ганьбаванне. Адзіны, хто абараняў на судзе Жэбрака, быў Мікалай Пятровіч Дубінін. Гэты мужны і рашучы чалавек даказаў, што ўчынак Жэбрака патрыятычны па сваёй сутнасці, бо робіць гонар нашай краіне і савецкай навуцы.

Жэбрак пакінуў Беларусь адрэзана пашаў звальнення з пасады прэзідэнта. Але насенне яго тэтраплоіднай пшаніцы засталася. Набліжалася вясна 1948 года. Трэба было думаць, што рабіць з ім. Першым занепакоіўся дырэктар Інстытута сацыялістычнай сельскай гаспадаркі, член-карэспандэнт АН БССР Віктар Іванавіч Шэмпель. Вырашыць гэта пытанне самастойна ён не рызыкнуў і звярнуўся да прэзідэнта АН Грашчанкава.

Пачуўшы ад Шэмпеля пра насенне жэбракаўскай пшаніцы, Мікалай Іванавіч задумаўся, круглы, поўны твар яго спяхмурнеў.

— Хм... Яшчэ не было мне клопату... Насенне... Вы, Віктар Іванавіч, арганом, вам і вырашаць. Разам, вось, з Іванам Сцяпанавічам,— кінуў ён на свайго віцэ-прэзідэнта Лупіновіча.—Я—медык,—некампетэнтны ў насенных справах,—хітра аргументаваў ён.

— Вы — не арганом, гэта так. Але ж вы, Мікалай Іванавіч, прэзідэнт акадэміі. Калі, крый Бог, нас абвінавачаць у развядзенні марганісцкай пшаніцы, то першыя стрэлы палятуць у ваш адрас,—выставіў важкі контраргумент Шэмпель.

— Хм... — зноў гаркава хмыкнуў Грашчанкаў.— Палохаеце, Віктар Іванавіч? Але вы маеце рацыю, першага за жабры возьмуць мяне.

Лупіновіч, які неспакойна пашкрэбаў то за адным вухам, то за другім, унёс такую прапанову:

— Навошта нам валаводзіцца з той пшаніцай? Што мы, акадэмія, павінны харчовае збожжа вырошчваць? Наша справа — навука. Адаўце, Віктар Іванавіч, гэту пшаніцу Міністэрству сельскай гаспадаркі, няхай раздаюць калгасам на пасевы.

Такое выйсце абрадвала і Грашчанкава, і Шэмпеля. Назавтра Віктар Іванавіч быў у міністра. Міністр таксама не лыкам шыты. Ён сказаў, што насенне жэбракаўскай пшаніцы элітнае і яго трэба размнажаць, ды на высокім аграфоне. А дзе цяпер той высокі аграфон? Трэба высветліць, ці ёсць у міністэрства магчымасці скарыстаць гэта насенне. Ён абяцаў параіцца са сваімі спецыялістамі і даць адказ.

На нарадзе ў міністра спецыялісты ў адзін голас запярэчылі: «Калі міністэрства будзе распаўсюджаць «марганісцкую» пшаніцу, то, чаго добрага, могуць раззагнаць усё міністэрства». Падставу для адмаўлення ад жэбракаўскай пшаніцы прыдумалі такую: насенне толькі што выйшла з доследнай стадыі і яго трэба пралуціць праз дзяржаўныя выпрабавальныя станцыі, каб ацаніць усе яго вартасці і толькі пасля гэтага перадаць у вытворчасць. Перадаць дзяржаўным, на выпрабаванне няма магчымасці, няма вольнай плошчы, усё там спланавана, усе плошчы размеркаваны па культурах і гатунках. На гэтай аснове міністэрства адмаўляецца ўзяць тэтраплоідную пшаніцу. Аб гэтым міністр і паведаміў прэзідэнту Акадэміі навук.

У Лупіновіча ўзнікла новая ідэя — прапанаваць гэту пшаніцу Белкаапсаюзу як харчовае прадукт, не кажучы ім, што гэта за пшаніца. Няхай пытуюць і прадаюць насельніцтву або самі п'якуць булкі.

Грашчанкаў не згадзіўся з гэтай прапановай.

— Я гэтага рабіць, Іван Сцяпанавіч, не стану і вам не раю,—сказаў ён.—Рана ці позна выявіцца, якую пшаніцу мы прадалі. Не будзем падводзіць людзей.

Нарэшце прыйшлі да такога рашэння: нікому больш гэтай пшаніцы не прапаўнаваць, прызначыць яе непрыгоднай да пасеву, змалоць і раздаць муку супрацоўнікам акадэміі.

Хоць і рабілася гэта негалосна, але нейкім чынам навуковыя супрацоўнікі даведліся, што новы від пшаніцы Жэбрака аддалі на разمول і муку будуць раздаваць супрацоўнікам акадэміі. Сярод вучоных узнік настрой—не браць мукі з тэтраплоіднай пшаніцы. Верагодна, што аўтарам такой ідэі быў акадэмік-біёлаг Ціхан Мікалаевіч Годнеў. Гэты, магутнага складу біялагічны чалавек, які заўсёды хадзіў з кіёмком і ніколі на яго не абаліраўся, у свае семдзсят гадоў па лес-

(Заканчэнне на стар. 12).

«КАЛІ ДЗЕДЯ ПАЗЭІ ЖЫВЕЦІ»

Пазты звычайна імкнуцца даць сваёй кнізе як мага больш кідкую лірычную назву, як бы спадзеючыся і ёй залічыць увагу на сваім «дзіцяці». Гэтага не скажаш пра Леаніда Дранько-Майсюка. Назова першага яго зборніка — «Вандроўнік», праўда, не пазбаўлена рамантычнага адцення. Назвы наступных дзвюх кніжак — «Над пляцам» і «Тут» — утвораны з амаль нейтральных слоў. І ўсё ж, працягваючы апошні зборнік, адзначаеш невыпадковасць назвы, якая з'яўляецца добрай падсветкай ягонага зместу. Ёю падкрэслена, што пазычная гутарка пойдзе пра жыццё тут, на гэтай зямлі, якая завецца беларускай. Як жа цяпер живеца тут? Якія змены адбыліся ва ўнутраным жыцці чалавека? (А пазія ж заўсёды малюе нам менавіта ўнутраны стан чалавека, г. зн. вобраз яго думак, пачуццяў, перажыванняў, жаданняў, поглядаў на жыццё і г. д.). У жыцці, так бы мовіць, знешнім? Новае ўсё ж такі ёсць, пра што сведчаць хоць бы наступныя радкі зборніка:

О, колькі кніг, о, колькі кнігі!
Яны — малыя і вялікія —
Не спеў, а толькі хрып і крык
У параўнанні з тою кнігаю:

У дні шчаслівай святой,
Святою і ў гадзіны гіблыя,
У параўнанні з кнігай той,
Якую называем Бібліяй...

Нарэшце зразумелі і тут незвычайную каштоўнасць Бібліі, перасталі глуміцца над верай, як рабілі тое яшчэ нядаўна, у

Леанід Дранько-Майсюк. Тут. Вершы. Пазэмы. Эсэ. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1990.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

«дэманічную» эпоху. Адчулі, што няблага было б жыццё па біблейскіх заповедзях, бо менавіта жыццё па іх — шлях да чалавечай дасканаласці, да аблегчанага жыцця. Адчулі, але яшчэ не жыўць. Крыху выпрасталіся, але не сталі ў поўны рост, хоць часам і цягне да Неба.

З'явілася тут і надзея, што чалавек нашай дзяржавы

Былой хлуслівай славе
Сцягі не дасць узвіць
І холадна дзяржаве
У вочы паглядзіць.

Праўда, засталася яшчэ (і відаць, надоўга) і такое:

Глядзяць, як на эмігранта,
На мяне, калі размаўляю.

Адкуль? З якой рэзервацыі?
З якой Беларусі такой?
Эх, вечная эміграцыя
На радзіме сваёй.

(«Эмігрант»).

Нацыянальная тэматыка, якая займае вялікае месца ў творах Н. Гілевіча, П. Панчанкі, маладзейшых пазэтаў С. Сокалава-Воюша, Л. Рублёўскай, І. Багдановіч, А. Сыса, В. Куртаніч, А. Бадака і інш., гучыць даволі моцна і ў творчасці Леаніда Дранько-Майсюка. Яго вершам, прысвечаным нацыянальнай тэ-

матыцы, заняпаду роднай мовы, уласціва шчырасць, сапраўдны, непадробны боль. Менавіта ён, боль, прымуся пазэта напісаць наступныя радкі:

Сто англій і дзвесце француз
Ніякай сваёй сілай
Не зробяць з мяне эмігранта,
А наша жыццё зрабіла.

Супраць нігілізму і інертнасці мыслення чалавека накіравана і пазэма Л. Дранько-Майсюка «Адам Нядзелька». У ёй намаляваны сацыяльны партрэт нашага сучасніка, абыякавага да сваіх каранёў, да роднай мовы, неразборлівага ў пакланенні перад сталіцай, якая ўяўляецца яму верхам дасканаласці. Пазэма «Адам Нядзелька» — гэта і пратэст супраць бездухоўнасці, душэўнай ляноты.

У свае поўныя сорок год
Душа і думаць не гатова,
Што ёсць зямля, што ёсць народ.

Што беларуская ёсць мова, —

завяраецца ён у фінале пазэмы да чытача, як бы абяцэннаючы напісанае спадзяваннем на чытацкую паблажлівасць. І гэта самаіронія атрымліваецца крыху фальшывай і паказнай.

Спраўды, твор суправаджаецца пастаяннай аўтарскай іроніяй над сваім героем-абыякавым, над карцінамі сённяшняга жыцця, над сабой. Помніцца, пазэса Таіса Бондар нека адзначала ў друку, што ўсмешка, іронія ў вершах Л. Дранько-Майсюка высвятляе іншы, больш важкі змест скажанага. Гэта гаварылася, здаецца, яшчэ пра першы зборнік аўтара. Усмешка, іронія, самаіронія часта адчуваюцца і на старонках зборніка «Тут», абагачаючы эмацыянальную палітру вершаў, пазэм і эсэ, паглыбляючы думку. Аднак здарэцца, што пазт імкнецца схвацца за іх, пакінуць намёк на нейкі глыбокі сэнс там, дзе гаварыць пра глыбіню не прыходзіцца.

Даруй, чытач, за страту часу
І за ідэю выбачай:
Адам — твой брат, ды за абразы
Ты гэта, браце, не прымай, —

звяртаецца ён у фінале пазэмы да чытача, як бы абяцэннаючы напісанае спадзяваннем на чытацкую паблажлівасць. І гэта самаіронія атрымліваецца крыху фальшывай і паказнай.

Лірычны герой у Л. Дранько-

Майсюка самакрытычны, ён імкнецца да душэўнай дасканаласці. Ад яго не раз пачуеш прызнанні накшталт гэтага: «Там душа мая, смеццем поўная, што не вымесці, не спаліць», або: «З маёй пачварнаю душой, з маёй душой недасканалай». Ён шмат разважае аб майстэрстве і рамястве. Яму ўласцівы незадаволенасць сабой, пакутныя думкі над пытаннем: «Вучнёўства — ці стане майстэрствам?» (верш «Вучань»). Часам яму здаецца, што ён «вучань, рамеснік, якому балюча глядзець на «майстэрства» свае». Мабыць, не трэба поўнасьцю атаясамліваць пазэта з яго лірычным героем, але блізкасць іх у многіх выпадках відавочная. Падтрунванне над сабой, самапародыя крыху нейтралізуюць нервовыя інтанацыі ў роздумах аб уласных «майстэрствах». «І я сцэпшаю сябе драбязой, як кожны звычайны пазт», — прызнаецца Дранько-Майсюк у вершы «Гадзі маладыя, а таленту браку...» Тэма вучнёўства і майстэрства ўнікае і ў ягоныя эсэ, якія таксама ўваходзяць у трэці зборнік. Пазэту страшна стаць звычайным, сярэднім паз-

ЧАСОПІСЫ: ЛІПЕНЬСКІЯ НУМАРЫ

«Веча...»

збірае сяброў

Здаецца, няма патрэбы гаварыць пра кнігу пазэі Янікі Сіпакова «Веча славянскіх балада», за якую аўтар у свой час быў удастоены звання лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР. На роднай мове «Веча...» вытрымала два выданні, апошняе — значна дапоўненае: пазт напісаў новыя балады. З гэтай унікальнай кнігай знаёмы і ўсе саюзны чытач — яна выходзіла ў перакладзе на рускую мову.

І ўсё ж не праміну выпадку, каб сказаць пра «Веча...» колькі слоў. Па-першае, такую ж назву мае і пазэма кніга, выпушчаная кіеўскім выдавецтвам «Радянскі пісьменнік» (у аснову яе і пакладзены гэты цыкл, хоць ім змест зборніка не абмяжоўваецца). Па-другое, сёння, калі разбураюцца традыцыйныя сувязі між народамі, нельга забываць, што ў лясках славянскіх народаў шмат агульнага. Гаворка не пра нацыянальны дзяржаўны суверэнітэт, сумнення адносна яго быць не можа. Ён патрэбны (сапраўдны, а не ўяўны) у аднолькавай ступені і беларусам, і ўкраінцам, і рускім, і іншым славянскім народам. Размова пра тое, што нельга нам забываць і пра нашыя агульныя славянскія карані.

Кніга Я. Сіпакова, не пабаюся традыцыйнага выслоўя, інтэрнацыянальная па сваёму зместу. Але ж яна — з'ява нацыянальнай культуры. У ёй шмат гаворыцца пра іншыя народы, у тым ліку і ўкраінскі. Як роўны сярод роўных пачувае

сябе ў ёй і беларускі народ, які праз стагоддзі, напластаваны вялікіх і малых падзей, спрайальных і неспрайальных (на жаль, апошніх было куды болей), пранёс сваё імя, свой гонар, сваю годнасць.

...У госці звычайна ідуць з вітаннем таму, хто цябе запрасіў. Я. Сіпакова гэтую даўнюю, спрадвечную славянскую традыцыю не забывае. Зборнік адкрываецца зваротам «Да ўкраінскага чытача». Праўда, гэта не звычайнае прызнанне ў любові, а свайго роду песня ў прозе: «Люблю Украіну...», «Люблю ўкраінскую зямлю...», «Люблю ўкраінскі народ...», «Люблю ўкраінскую мову...», «Люблю ўкраінскую пазэію...», — усхвалявана, эмацыянальна, кранальна паўтарае аўтар.

Творы перакладзены У. Каламіцам, Р. Лубкіўскім, П. Перабійносам, П. Засенкам, У. Лучуком, Р. Кудлікам, В. Грабоўскім, Д. Галаўко, У. Мішчанкам, Т. Каламіцам, А. Жолдакам, Л. Дацэнка, С. Цельніком.

На завяршэнні кнігі стаіць слова П. Засенкі «Каб зноў араць і сеяць» — пра Я. Сіпакова і яго пазэію, пра стасункі з украінскай зямлёй. Таксама працула сказана, таксама сардэчна.

Здаецца дадаць, што кніга Я. Сіпакова выйшла ў серыі «Братэрства». Гэтая бібліятэчка жыве ва ўкраінскім выдавецтве з 1965 года. Няхай жа «Веча...» не будзе ў ёй апошняй беларускай кнігай!

А. АН-ЕВІЧ.

У ІМЯ ДНЯ СЁННЯШНЯГА...

Гэтым разам маё знаёмства з чарговымі нумарамі нашых літаратурна-мастацкіх выданняў пачалося з «Беларусі». І не толькі таму, што сёмы нумар яго раней за іншыя прыйшоў па падпісцы і трапіў у кіеўскі. Атрымалася так, што ў час водпуску даводзілася шмат ездзіць, а ў дарогу, канечне ж, лепей браць не «тоўстыя» выданні.

З першых жа старонак адрэзу ачунаешся ў споведзь (раздзел так і называецца «Споведзь») У. Бацкавіча, Т. Бондар, Х. Лялькі, А. Жамойціна (не, не пазта, а выкладчыка гісторыі). Назвы іх публіцыстычных выступленняў гавораць самі за сябе — «Парламенты ці статысты?»; «Трымаць адказ нам, а не нябожчыкам»; «Прышоў час...»; «...І зноў баі «ад імя народа». Ёсць значныя думкі, нечаканыя выказванні, прысутнічае сваё стаўленне да далёка няпростых працэсаў, якія адбываюцца ў грамадстве. Да месца і партрэты аўтараў. Застаецца парадавацца за калег-журналістаў, аднак жа... Падобную падачу матэрыялаў даводзілася бачыць ужо неаднойчы. І партрэты аўтараў, і кожнаму выдзелена аднолькавая плошча. Дзе? Ды хоць бы ў «Московских новостях». Зрэшты, і «Свободные новости» ідуць тым жа шляхам...

Але, паўтараю, адбываецца пошук. Нешта, надарэецца, і менш удаецца, хоць задумкі і самыя лепшыя былі.

Скажам, не ўпершыню выступае С. Кавалёў, ён, як бачна, будзе пастаянным вядучым новай рубрыкі «Кантэкст». Што ж, аўтар ён дасведчаны, мае свой погляд на многія літаратурныя з'явы. Не паўтарае ён прапісных ісцін і ў артыкуле «Новая еўрапейзацыя», калі аналізуе такія выданні, як «Літаратура-1», «Літаратура-2», «Ксэракс беларускі-1», якія выпушчаны, карыстаючыся словамі самога С. Кавалёва, «напаўсаматуж-

ным спосабам». Але ж у падагульненне сваёй гаворкі ён значае і іншае: «...выданні элітарныя, і таму нават маскультурныя практыкаванні выглядаюць на іх старонках як элітарны эксперымент». У такім разе ўнікае пытанне: «А ці не надта шчодры часопіс, аддаючы гэтым кніжкам ажно цэлую старонку?» А між тым, на розных сходах у СП Беларусі неаднойчы даводзілася чуць з боку супрацоўнікаў «Беларусі», што кнігі яны амаль не рэцэнзуюць па той простае прычыне, што часопіс «тонкі» і няма магчымасці ахапіць неахопнае. Дык ці не важней пагаварыць, скажам, пра раман У. Дамашэвіча «Камень з гары», які дваццаць гадоў ішоў да чытача, пра кнігу «Пакаленні і папалішчы» А. Науроцкага, што таксама не адзін дзесятка гадоў правіла сабе дарогу. Нарэшце, выйшлі адметныя кнігі Р. Барадуліна, Н. Гілевіча, А. Жука, С. Законніка і іншых пісьменнікаў... Не кажучы пра тое, што пабачыў свет чарговы том спадчыні М. Гарэцкага — своеасаблівае дапаўненне да ранейшага Збору твораў пісьменніка ў чатырох тамах.

Не збіраюся навязваць свае думкі ні С. Кавалёву, ні тым больш часопісу «Беларусь». Я пра іншае. Пра што гаварыў ужо неаднойчы. «Плачамся», што працэс нацыянальнага Адраджэння ідзе не так хутка, як хацелася б, а далей слоў часта не ідзе. Пра кнігі, якія назваў, у рэспубліканскім друку з'явіліся рэдкія — адзін, другі — водгукі. Маўчанне ж працуе на нашу нацыянальную немату, стварае для яе жыватворную глебу.

Што яшчэ ў сёмым нумары «Беларусі» вартае ўвагі? Вядома ж, невялікі аповяданні Я. Скрыгана «Качан мёрзлай капусты» і «Палярнае дзіва». Дзядзька Ян рэдка выступае ў друку, але калі ўжо нешта прапануе, дык гэта, мовячы яго

словам, — с м а к а т а. Духоўная, эстэтычная. Усё тут дакладна ўзважана, выверана кожнае слова. Гэта тая сапраўдная літаратура, якая нараджаецца з самага жыцця і само жыццё паказвае ва ўсёй яго няпростасці, складанасці і непаўторнасці.

Харошы працяг у «Анталогіі старажытнай беларускай літаратуры». У. Кароткі пераклаў са старажытнарускай старонкі летапіснага зводу «Аповесці мінулых гадоў» — «Адкуль пайшла руская зямля, хто ў Кіеве першы пачаў княжыць», і адкуль руская зямля паўстала».

І яшчэ адно вяртанне ў мінулае, праўда, у нядаўняе — «...З расейскай пераклада Ул. Дубоўкі». А. Пісьмянкова, якая працуе ў Цэнтральным дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва БССР, прапанавала малавядомы ўзнаўлены па-беларуску асобных твораў Валерыя Брусва. Заслугоўваюць пашаны і ўспаміны З. Азгура пра П. М. Машэрава «Чалавек ён быў...»

Гэта — таксама мінулае, але якое паліта людской крывёю, пазначана зламанымі лёсамі — «Мужыкі і бабы, або Аб тым, як з дапамога кулака выпрамялялася партыйная лінія ў сляніскім пытанні»: архіўныя матэрыялы, вярнутыя з небыцця (правільнай, расаскрэчаныя) Т. Процька, Т. Антановіч і П. Лапецам.

Працягваецца публікацыя асноўных міжнародных дакументаў па правах чалавека (на гэты раз змешчана «Канвенцыя аб ліквідацыі ўсіх форм дыскрымінацыі ў адносінах да жанчын»). Працягваецца і цыкл «Народныя паданні» — глэн супрацоўніцтва журналісткі І. Масляніцкай і мастака А. Марачкіна.

Прыемна адчуваць, як сталее талент В. Шніпа. В. Аксак, П. Шруба — менавіта іх творы нясуць асноўную пазычную

там, які ў жыцці і ў творчасці ідзе на кампраміс з няпраўдай, няшчырасцю. Што ж, аўтар сваімі самахарактарыстыкамі дае мне, крытыку, штуршок паразважаць аб «рамястве» і «майстэрстве» на матэрыяле ягонай творчасці. Пачну з цытаты:

Ноч села на палескія гароды
Радыеантыўнаю імглой,
І змізарнеў той ноччу
назаўсёды
Уласны страх—стаў пташкаю
малой.

Уласны страх—сапраўдны ён
ці ўмоўны,—
Як верабей, што ціўкае
ў галлі...
Есць большы страх, і ён
цяпер галоўны—
Страх неба роднага і роднае
зямлі.

Што можна сказаць пра гэты верш, які называецца «Ноч 26 красавіка 1986 года»? Зроблены ён знешне з улікам усіх (зноў жа—знешніх) адзнак пазіі. Паэта не абвінаваціў у непавазе да рыфмы, ёсць пэўны сэнс. Не хапае галоўнага, без чаго верш не можа лічыцца вершам, — эмацыянальнасці, вынашанасці. Прыкметны налёў штурчасці, казённасці. Розніца паміж пазіі і непазіі мне ўяўляецца прыкладна такой, як паміж жывой, пахучай кветкай і гербарыем. Гэты твор Л. Дранько-Майсюка і ёсць своеасаблівы літаратурны гербарый.

Шкада, але ў зборніку «Тут» я не знайшла ніводнага пейзажнага верша, у якім малявалася б у гарманічнай злітнасці чалавек і прырода, чым, дарэчы, адрозніваліся два першыя зборнікі. Там прыемна кідаліся ў вочы «кінематаграфічнасць» верша,

нагрузку нумара. Ёсць яшчэ і падборка «3 пазычнай пошты «Беларусі».

Добра браць у дарогі і часопіс «Спадчына». Выданне ўжо набыло свой твар і, па-мойму, сённяшні кірунак «Спадчыны» можна вызначыць як гістарычна-літаратурны. Змяшчаюцца тэксты помнікаў культуры, літаратуры, а таксама творы, пра якія доўгі час ведалі толькі спецыялісты-навукоўцы ды найбольш дасведчаных чытачы, якім удавалася — праўдамі і няпраўдамі — зазіраць у спецыяльныя пакарыстанцы (найчасцей за межамі рэспублікі) забароненымі выданнямі. Публікацыі ў нумары на розны густ: дакументы Беларускай сацыялістычнай грамады часоў рэвалюцыі 1905 года, творы А. Цвікевіча і В. Ластоўскага, працяг знаёмства з «Летапісам вялікіх князёў літоўскіх» і «Новым заветам».

Л. Чарнышова пераклала артыкул У. Сыракомлі «Ксёндз Мацей Сарбейскі і творы самага М. Сарбейскага».

«Польмя», зразумела, не для дарожнага чытання, тым больш, калі сустракаеш такія значныя публікацыі, як — апошесць А. Карпюка «Белая дама» (часопісны варыянт). Таксама — гісторыя. Што ж, чым пільней імкненне грамадства асэнсаваць сучаснасць і пераасэнсаваць мінулае, тым часцей творцы кідаюць позірк у сіваю даўніну, задумваючыся над значнасцю вяртання ісцін добра, любві да бацькоўскай зямлі. Апошесць А. Карпюка пабудавана на спалучэнні двух пласцей: рэалістычнага, у якім суседнічаюць прыгодніцка-фантастычныя элементы, і легендарнага, які аўтар падмацоўвае адшуканымі ім матэрыяламі — дзённікам Кацярыны Валковіч, неардынарнай жанчыны, што жыла ў семнацатым стагоддзі. Хутчэй за ўсё гэта звычайны літаратурны прыём, які няблага спрацоўвае.

Валянціна Коўтун, выступаючы з літаратурна-архіўным эсэ «Шчыру ахвярнасць клаў я для краю...», зазначае: «Пры рабоце

яго эмацыянальная паўната, пластычнасць думкі. Сярод такіх жывапісных твораў назваў «свабодны верш» з назваў «Проза радасці» (зборнік «Над пляцам»), на аснове якога можна было б напісаць добрую карціну. Ён пазначаны тонкім лірызмам, меладычнасцю і гучкай пластыкай, адным словам, усім, што павінна быць уласціва пазіі. Аднак многое з пералічанага знікае са старонак зборніка «Тут» — націск зроблены на сферу сацыяльную, палітычную. Аднак знікае і маляўнічая метафара, якая саступае месца больш сціплым, непрыкметным у агульным слоўным хоры вобразам. Магчыма, гэта ўплыў часу, калі месца пранікнёнай лірыкі часта займае публіцыстычнасць.

Палітыка шырока пранікла ў сучасную пазіі. А. Бельскі, робячы агляд пазіі 90-га, справадліва задае пытанне: «Ці не зашмат у нас палітыкі ў пазіі? Часам падаецца, што і не з пазіі маеш справу, а з палітычнай вершатворчасцю і чарговай кан'юктурай» («ЛіМ», 1991, 15 сакавіка). Калі перагледзець беларускія газеты і часопісы апошніх двух гадоў, а таксама пазычныя зборнікі, то знойдзеш нямала вершаў, дзе пазыты выказваюць часам даволі арыгінальныя і цікавыя думкі аб Савецкай дзяржаве і чалавеку, аб сацыялізме наогул, але сёння, калі вастрыня тэмы сцерлася, яны падаюцца ўжо пазычным пераказам вядомага. У палітызаваных вершаў прыкладна такі ж лёс, як і ў моднай пласцінкі: на нейкі час захопіўся, знойдзеш сугучнасць з уласным настроем, але

над гісторыка-біяграфічным раманам заўсёды застаецца архіўны матэрыял, які не «ўпісваецца» ў мастацкую тканку». Матэрыял гэты і пакладзены ў аснову публікацыі, а ў выніку паўстаюць многія малавядомыя, а то і невядомыя факты, як з біяграфіі самой Цёткі, так і людзей з яе акружэння — Сцяпанас Кайрыс, Вітольд Чыж, Аляксандр Бурбіс і іншыя. І, як дапаўненне, адна з пракламацый 1905—1907 гадоў «Царава дума», што распаўсюджваліся беларускімі адраджэнцамі, у тым ліку і самой Цёткай. Быццам сёння пісана: «Не супакоімся, пакуль кожны чалавек, што жыў у Расеі, не будзе мець права выбіраць выбарных і канстытуцыйны сход ці сейм супольнымі, роўнымі, патайнымі выбарамі; пакуль не даб'ёмся права свабодна пісаць і гаварыць праўду, збірацца і змаўляцца, як палепшыць долю. Патрабуем, каб кожны народ меў права сам пастаўляць свае правы, выбіраць сабе сваіх чыноўнікаў і судзіць іх, пісаць і вучыцца па-свойму!»

У нумары — вершы Ю. Сергіевіча (публікацыя і прадмова Г. Кахановіча), які зведзе і нямецкія, і савецкія лагеры; глыбока-псіхалагічнае апавяданне І. Капыловіча «Камчатка», вершы В. Макаравіча, М. Бусько, П. Пруднікава, Г. Каржанеўскай, публіцыстыка, рэцэнзіі на новыя кнігі.

Ці не першую сёлета рэцэнзію апублікаваў часопіс «Маладосць», але публікацыя важная. В. Макаравіч рэцэнзуе кнігу пазіі Р. Барадуліна «Самота паломніцтва». Гэта хутчэй за ўсё нават і не рэцэнзія, а артыкул, у якім дакладна схоплена адметнасць творчай манеры Майстра, паказана, як ад кнігі да кнігі стале, высвечваецца новымі гранямі талент Р. Барадуліна.

Апошесць І. Канановіча мае інтрыгуючую назву (змешчаны пачатак твора) — «Асобая зона». Аднак тых, хто чакае гэткага «жуткага чтива», вымушаны расчараваць. Гэта зусім не ла-

хутка і забудзецца пра яе.

Мне здаецца, большага поспеху дасягае Л. Дранько-Майсюк там, дзе ён выходзіць на «вечныя» тэмы, імкнецца стварыць вобраз пачуцця, даць маляўніча душэўнага стану свайго лірычнага героя. Яму ўдаецца знайсці цікавыя паралелі паміж эмацыяй, пачуццём, перажываннем і нейкай з'явай, здарэннем, прадметам.

Я на цябе накрываю,
Ты гаварыла — не слухаю...
Бліснуў запалкай адчай,
Бліснуў і не патухнуў.

Нервы, якіх не злічыць,
Той падуладны запалцы,
Што, нібы свечка, гарыць,
Не аплякочы пальцы.

Аўтар зборніка «Тут» развівае магчымасці вобразна-асацыятыўнага верша. Для лепшых твораў кнігі характэрны філасафічнасць, свежасць думкі. Аўтарам зроблены яшчэ адзін крок да пазіі інтэлектуалізму. Паэту добра ўдаецца «свабодныя вершы», у якіх ён пазбягае сухасці, ілюзорнай глыбіні.

У зборніку ўключаны, як ужо гаварылася, і эсэ-падарожжы ў Бельгію, Польшчу, Чэхаславакію, Заходні Берлін, напісаныя месцамі ўдумліва і цікава. Апісанне ўражанняў ад паездак удала спалучаецца са шматлікімі разважаннямі, часам глыбокімі і запамінальнымі. Хацелася б асабліва выдзеліць эсэ «Вандроўка ў Татры і дзве постанцыі спевачка».

Пры пэўных хібах, недахопах зборніка «Тут» у цэлым ён успрымаецца добра і сведчыць пра тое, што яго аўтар выходзіць на новыя, больш шырокія абсягі.

Зінаіда ДРАЗДОВА.

герная проза. «Асобай зонай» прызвалі колішні склад гатовай прадукцыі, абнесены высачэзнай агароджай з тоўстых лістоў гафрыраванай бляхі. Сам жа твор напісаны востра, дынамічна, пісьменніку ўдаецца пільна адчуць і перадаць шмат чаго з негатываў, што было ў нашым жыцці ў застоўныя гады.

Старшыня камісіі Саюза пісьменнікаў Беларусі па рабоце з маладымі аўтарамі Г. Далідовіч прадстаўляе ў «Маладосці» ўдзельнікаў Рэспубліканскага семінара маладых літаратараў, што праходзіў летась у снежні ў Доме творчасці «Іслач». Тут жа іх творы — вершы, апавяданні. Хлопцы і дзяўчаты смела эксперыментуюць, шукаюць, хоць застаюцца ў нечым традыцыяналістамі. Лепш «глядзіцца», мне здаецца, празаічная падборка. Вылучыў бы апавяданні У. Клімовіча, С. Шаміёнкі, У. Цішурова, Ю. Алесьнінай.

З публіцыстыкі «цягне» інтэрв'ю В. Ждановіча з прэзідэнтам Беларускага экалагічнага саюза, доктарам біялогіі, прафесарам Б. Савіцікім «Міннае поле». Пра экалагічны крызіс гаворка, пра тое, што ўсе мы, па сутнасці, заложнікі (і ахвяры адначасова) нашага бяздумнага стаўлення да прыроды, а значыць, і да свайго жыцця. Яшчэ адзін крык аб катастрофе, якая набліжаецца. Каб жа яго пачулі тыя, ад каго залежыць вытворчасць, збудаванне ачышчальных сістэм, хто адказвае за бяспеку ўсіх і сваю ўласную!

Ліпеньскія нумары часопісаў... Іх яшчэ можна сустрэць ці не ва ўсіх кіёсках. Зірніце на вітрыны, паліцы. Паглядзіце, як самотліва поруч з рознымі дапаможнікамі па сексу, антыспідай прадукцыяй той жа «Беларусі», «Спадчыне», «Польмя», «Маладосці». Купіце іх, не пашкадуйце рубель-другі. Тым самым вы таксама ўнесце, хоць і маленька, уклад у справу нацыянальнага Адраджэння.

А. М.

ВІНШУЕМ!

Нялёгка жыццёвыя дарогі у Сяргея Новіка-Пеюна, але ён з гонарам прайшоў праз усе выпрабаванні, а цяпер адзначае сваё 85-годдзе. З днём нараджэння, Сяргей Міхайлавіч, далейшых вёснаў Вам!

ПЕСНІ З-ЗА ТРАІСТЫХ КРАТАЎ, альбо Дзе жыла Муза Сяргея Міхайлавіча Новіка-Пеюна

Руканіс зборніка сваіх песняў, якія дзесяці гадоў спявае народ як народныя, вы назвалі «Песні з-за кратав». Але дазвольце мне, дарогі Сяргей Міхайлавіч, удакладніць у сваёй нататцы гэтую назву: «Песні з-за траістых кратав». Бо менавіта столькі ўладаў выпала на Вашу долю, і кожная з іх лічыла сваім абавязкам схаваць Вас ад Вашага народа. За краты.

Сапраўдны паэт душой сваёю заўсёды ў апазіцыі да правіцеляў. І гэта міф — пра народныя ўлады. Няма такіх. Улада ад слова ўладарыць. І яна гэта робіць. Адна лепш, другая горш. А паэт тым і вылучаецца з астатніх, што ён — вольны. А гэта ўжо, па меншай меры, — непарадак.

Яна ўбачыла ў Вас пагрозу сабе адразу ж, як толькі Вы з'явіліся з Вільні ў родных Лявонавічах з дыпломам настаўніка і гарачо прагаю вучыць дзяцей усіх вакольных вёсак на нашай мове. Такага права сваім новым падданым Польшча не давала. І таму Вас, маладога паэта і апантанага стваральніка Лявонавіцкага народнага хору і будаўніка першага ў тых мясцінах народнага дома (ён і сёння стаіць цалюці на ўездзе ў Лявонавічы, толькі цэглай колькі гадоў таму абкалі, бо неўга ж — калгас мільнер, а клуб драўляны), адправілі з «крэсов востраў» аж на самыя заходнія. Каб адмык ад мовы мужыцкай.

Вось там і з'явіліся «Зорачкі» — гэты непераўздыдзены гімн — туга па радзіме.

Зоркі апекаваліся Вамі. Глыбінная Польшча напала да болю струны Вашага таленту, і чароўныя песні паліліся адна за адной. У стол. Ці ў альбомы сяброў. А ў адказ у Вашым сінім вялікім нататніку заставаліся словы шчырага прызнання і любві. І сярод іншых — рвуно расцітаўшай тады ў сваёй непаўторнасці расяніці з роду Лермантава (па бабুলі) Наталлі Арсеневай. Якая ўся без астатку чула слабе ў беларускай пазіі. Лёс падарыў Вам гэтае сяброўства, заслаўшы яе мужа-вайскоўца ў тыя ж мясціны, куды і Вас, далёка ад люблага роднага краю. І не толькі з ёю. Потым была сумесная праца з Зоськаю Верас, Рыгорам Шырмам, Францішам Аляхновічам. Стварэнне беларускіх хораў і бібліятэк. тэатраў і таварыства беларускіх школ. Дзяўчаты вышывалі «Пагоны», а хлопцы хадзілі пал бел-чырвона-белымі сцягамі. І ў іх шэрагах — ці не ўся Вашая шматлікая радзіна, высаналобых з зырымі бланкітам вачэй, шляхетнымі манерамі хлопцаў і дзяўчат. І ўсіх Новікаў вылучае зайздроснае ўменне любіць жыццё. Скаргі на долю — ніколі. Толькі ўсмешак святло. І жарты дасціпнасць. І ззянне азерцаў вачніцаў. І россып бліскучых ідэй. І згадкі далёкай даўнасці. І стройнасць прыгадаў ла самых нязвычайных драбніцаў і дат.

...А тады прыйшлі Саветы. І літаральна праз два тыдні паданні пра Вас прывялі ў Ваш дом у Слоніме Янку Купалу. Ён узяў Вашыя вершы. І надрукаваў іх у «ЛіМ». За вершы прыслалі грошы. А Вы ж прывыклі ўсё самахвярна. І перакладзі. І пастаноўкі. І хор. І песні. А тут — плаціць. І «ЛіМ» атрымаў зваротны ганарар.

Першыя Саветы, як кажуць у нас у Заходняй, да Вас пры-

глядзіліся. Палітыкі быццам — ні-ні. А пакуль тое ды сёе — немцы ўжо тут.

«Мама, я хачу ў турму». Школьніца Вераніка зрабіла, бадай што, правільную выснову наконт месца трэніроўкі пам'яці. У сорок чацвёртым Вас ўсё-такі здрадзілі. Немцы грахоў налічылі Вам дастаткова для камеры смяротнікаў. Выключнае месца для творчасці. Вуснай. Душа імкнулася да родных. Паэму «Развітанне з мамой» Вы не забыліся і ля той жудаснай мяжы, калі жывым упалі пасля стрэлу, каб потым шчасна ўваскрэснуць. І песню да любай сваёй: — «І сянёны, як каліс, імчаць нас ў сянях коні...» Ці можна паверыць, што склалася гэта перад расстрэлам?..

Другія Саветы справу ведалі цвёрда. А «дапамог» ім той жа, хто і фашыстам шчыраваў. Этапы. Вагон-закі. Лагеры. Шмоны-перашмоны — без канца. Памяць адшліфавалася да філіграннасці. На Калыме было, што трое сутак без свядомасці. А ачуняў — і чуоцца выразна рытм і словы:

«З крыві беларускай зрадзілася воля...»
І далей, і далей. Страфа за страфой.
«Наперад ісці незалежніцкім шляхам
наказваем дзецям і ўнукам сваім.»

Гімн свабоднага чалавека. На поўны голас. А канваіры чмуэрлі ад злосці. Вырашылі — звар'яеў. Ды і не дурні ж яны былі, каб не разумець, што знаходжанне там — не падстава для такіх вась напеваў:

«А я шчасця краску
ў лесе не шунаў,
бо яе, як ласку,
добрый лёс мне даў.
Стаўся з той часіны
ў міг шчаслівым я
праз цябе, дзяўчына
любая мая!»

На этапе станцыі Курган нарадзілася гэтая песня, якую Вы так і назвалі «Краска шчасця». Але не забываліся і «Зорачкі». Лёс паслаў ім ролю прарочых. На тры дзесяцігоддзі адлучыўшы ад радзімы, пяць аб ёй то з Захаду, а то з Усходу. Хаця праорцтва было ўжо і ў самай першай песні, надрукаванай 26 верасня 1926 года ў «Сялянскай ніве», — «Ой, чаму званы вы медныя так маркотна званиць?».

Дата першай Вашай публікацыі сёлета таксама юбілейная, як і дата першай песні. Яны акруглена спляліся ў сёлетнім годзе, гэтыя важкія лічбы — 85, 65 і 70. Якая з іх галоўная? Напэўна, усё ж апошняя, калі ў далёкім 21-м загучаў у сэрцы сялянскага падлетка голас паэта. І заспявала наваколле Вашыя песні. Хоць муза Вашая ў хуткім часе і выправілася ў далёкую і доўгую дарогу. Але вярнулася, нязнішчанай, дадому.

З тае пары ў кожным новым пакаленні землякоў якісьці новы галасок Вы ўмеце так храша падкрэсліць. У маім — нашыя ўсмешкі таксама сустраляліся.

Валянціна АКСАК.

Паэзія

Паломнічалі мы,
І нас яна сустрэла,
Паэзія турмы,
Паэзія расстрэлаў.

Маўчалі гучна мы
У збялеласці крухмалу,

Паэзія турмы
Шырока ўсіх прымала.

Час люта рэзаў нас,
З нас позірку не зводзіў,
А мы — пра рэзананс
Бяскласавых стагоддзяў.

У кожнае сям'і
Знайсіцца мусіў вораг.
Мядзведзем па лам'і
Ішоў па целе ворах.

Дабрахвотна мы
Ішлі пад сцяг карэлы
Паэзіі турмы,
Паэзіі расстрэлаў.

І ўсе дагэтуль мы
На ліні прыцэлу
Паэзіі турмы,
Паэзіі расстрэлаў.

Пра бацькоўства

Яшчэ да пашпартаў і анкетаў
Дзяцей па бацьках называлі:
Базылёў сын — Базылёнак,
Петрачкоў сын — Петрачонок,
Базылёва дачка — Базылішка,
Петрачкова дачка — Петрачышка.

А потым не самі сабой,
А бяссонным клопатам,
Быццам допыттам,
Нябачных хросных бацькоў
Узніклі, каб знікнуць хутчэй
З празарлівых ці пражарлівых вачэй
Дзеці падкулачнікаў, кулакоў.
Дзеці ворагаў народа,
Дзеці нацдэмаў, здраднікаў,
Як пустазелле тое,
Якое па меры росту палолі.
І толькі апекунам
Вачэй не калолі
Пралетаронкі, актывісцёўкі,
Беднацішкі, пралетарышкі.
Яны савеціліся, бо меціліся
У кіраўнічыя шышкі.
Падмяталі дзяцей аднаасобнікаў
З хутароў, як з якіх астравоў.
І вось апошнюю рысу падаў
Дзетажэрца з чорнымі вантрабамі,
Жахліва чуць:
Дзеці Чарнобыля...

Квактуха

Расія, як тая квактуха,
Сядзела трывала і глуха
На яйках — а выявілася —
На мінах,
На яйках курных, качыных,

Гусіных, арліных —
Усе пад сябе падграбала,
А ўсё здавалася мала.
Растапырвала крылы смепа
І клопату мець не мела,
Пакуль ў сценкі шкарлупак
Не дзюбнулі шыльцы дзюбак,
І вылупіліся без таты
Кураняты, качаняты,
Гусяняты, арляняты.
Каго прывабіў ставок глыбокі,
Каго да сябе запрасілі аблокі,
Каго паклікалі высі,
Адны кураняты,
Пыл упадабаўшы ўзняты,
Каля сметніка засталіся.

Застаецца пашкадаваць квактуху —
Ані пер'я ў яе, ані пуху!

Запозная падзяка Гутэнбергу

Ушача. Партызаншчына.
Забытая друкарня.
Ніводнае не зашкана
Вакно. Варона кракае.

Вялізнае, зубчатае

Летам тут, у Малініных, раскоша. Цвітуць травы, пустазелле. Сонца ідзе на захад нізка па старым садзе, як пехатой усё роўна. Клубамі свіціцца пчаліны пылок. Так сонца ходзіць па хацішчы ці па пустым нежылым памяшканні. Невялічкае, яно на захадзе з кулачок, незаслоненае ад вачэй ні рукой, ні страхой. І адзін сусед торкнуўся да Малініных з касой, і другі — не ўкосіш, касу паламаеш, усюды ўрослае ламачча. Толькі во Міхалюк іншы раз паходзіць, пабрыдае, выбіраючы трускам па каслаўцы. На панадворку, на агародзе, абы-дзе толькі можна ўкалупнуць, скрозь тырчаць, уросшы ў зямлю, можа, яшчэ пазалетася кінутыя лапаты, падпоркі пад яблыні, граблі. Быццам і не чалавечай рукой, а ўзнятыя дубка цячэннем тугой лавы, бурь, можа, нейкага неспадзяванага няшчасця. Адно цаўе ствіць старэчымі кіямі. Драбіна на страе ад той пары, з зімы, пэўна, калі вялікі вецер быў зрушыў некалькі шыферын. Папяровыя чарпкі ад расады, міскі, кружкі-палівачкі, блэгі начоўкі, матычкі, кошыкі — усё адкінутае прэч, быццам непатрэбнае болей. І ніяк не здумацца, ці тут жывуць людзі, ці не. Ці гэта вясна, ці ўжо восень. Вось толькі каля самага ганку гузамі натапаная нанашаная за нагамі свежая гліна, і галасы чуваць, і сярка ў хаце грукае. Болей слядоў не відаць.

Увосень сад скіне яблыкі —скрозь белая зямля. Белыя вялікія птушкі, курьбрылеры, ходзяць па садзе, ядуць яблыкі. Спаць садзяцца на дрэвы. І энсў ніводнага чалавека. Раптам адарвецца, пырхнуўшы, з галіны цяжкі, апошні яблык, слабае лісце за ім ляціць пер'ем. Запущаны, кінуты анёламі, Богам рай.

Прыедзе гаспадыня Зоя Іванаўна з Мінска, гаспадар Андрэй кіне сякеру ўбок (Малініны аднекуль з Расей, купілі хату ў Соўках пад дачу), выкапаюць тое, што зямля ад самой вясны, як кажуць, аднымачкай праз усё лета выгадала, без чалавека. Збіраюць усё з кустоў, з дрэў. Абы мароз на цвет у маі не паў, яблыкі можна вывозіць машынамі. Міхалюк кінецца вучыць: маўляў, трэба цяперака агарод адараць, зямлю на другі бок перавярнуць, каб адпачывала парадзіха. Не! Сморг і паехалі. Ляжыць пустая зямля, некаму, як той казаў, і сцёгны захінуць. Не па-дзержаве-е-енску. Круціць Міхалюк галавой. Ды што дзівіць? Гарадскія людзі. І рамонт шмат, хата дасталася няновая. Не панімаюцца яшчэ, што найпільней... Хай жывуць... Усё ж не пустае месца. Людзі ж...

Зімаваць пакінуць некалькі кур яму з жонкай Паўлінай, надта ж хочацца ім як сваіх пакаштаваць. Певень адлучыцца, будзе жыць на сваім панадворку. Ідзе іншы раз па вёсцы, зблочаны без гаспадароў, нічога, грэбень мёрзлы набаку, худы. Ідзе павольна, крокам, як немалады, адзінокі мужчына з хутара да баб у вёску. З сур'ёзным намерам і, здаецца, нечепаным пачак цыгарэт за цяперашнім нялёгкім на курыва часам ляжыць у яго кішэні. Знарок паклаў, каб крыху вартаўнай выглядаць.

Марудна аднаўлялася дача, ведама, адной сякерай і па выхадных днях. Неўзгодна Малініны знайшлі сабе і столыяра. Можна сказаць, ён сам знайшоўся. Яшчэ пазалетася дзядзька Мацей як прыйшоў у вёску, лес з горада па маліны, чмаг, папрасіў вады напіцца, так і застануўся тут жыць. Перыходзіў з хаты ў хату, каму правіў страху дзіравую, каму — хлеў, каму —прыбудову рабіў. Як у запеч-

ку ўсё роўна жыў чалавек нікому не дакучаў, а спатрэбіцца —ён і ёсць. «Ай, памэжы, Мацейка, падаць пшаніцу! Такая пільніца! Падышла чарга, камбайн да хаты прыйшоў, ужо стаіць!» «А мне пільна карову да быка, а мужык, як на тое, сышоў з хаты, паехаў унукаў наведваць!» Кіне Мацей сваю работу, што не рупіць, і пайшоў, і ўвечары зводзіць карову і ранацай. І гаспадар, у якога ён жыве на гэты час, выбачае: маўляў, па-людску трэ-

Утоіцца, аж паменшае, хітра цопне, зловіць пчалу на шкле ў верандзе за самае крылле. Здаецца, ўсім целам сабярэцца, скорчыцца, паццяўшы ногі, каб ухапіць, не пашкодзіць джала, бо рукі такія ж нягнуткія ад грубай работы, не сашчапіць пальцаў. А можа, і не зловіць, а дагоніць яе, сам на чатырох слізгануўшы па шкле. І адкуль толькі той спрыт? Хачу, скажа раптам у хаце, паглядзець, ці ёсць маліны, ці апенькі, ці так што. І

ён думае, як забіць чалавека. Але як толькі ты загаловіш, то і забываецца на сваё, пра што думаў. У каня памяць кароткая...

Малініны, Мацей смяюцца, не разумеючы, праўда ці не. Пужае Міхалюк гэтых гарадскіх, ведама, пужае, каб замест пугі бралі ў рукі, ідуць да каня, скарынку хлеба.

Сад бела-ружовы, цвітуць яблыні. Зайшла маладая суседка запытацца, ці ско-

Марыся Вайцэцкіна

ПАРКАВЫ СМАК МАЛАЧАЮ

— апавяданне —

ба ў вёсцы жыць. Адным словам, не жызня, а талака. А з кім і проста трэба пасядзець, выпіць. Ці ў маліны скочыць за кампанію, у грыбы.

Часта спыняўся Мацей на вуліцы на супраць Малініных, глядзеў на хату, панадворак, сад. Магнэзам цягнула да сябе вялікае селішча, звычайна вабіла непрытульнасць жытла, — ні яно сваё, ні яно чужое. Запіхнуў у сенцах пад бэльку над парогам порткі на лепшае, у другую шчыліну цыгарэты паклаў. Усё, каб меней у вочы гаспадарам кідацца, усё каб непрыкметней ушчаміцца ў хату. Ужо і дзве сякеры зазвінелі, весялей. Перапраблялі печ, слалі новую падлогу, модзіліся.

— Во-о-ой! Я сорака пяць гадоў з печу жыву на кухні, і ніколі мне не было патрэбы яе перастаўляць у другі куток! Ці вы дурныя?! — дзівілася Паўліна, убачыўшы, што Малініны перанеслі печ у той пайкой, дзе ў былых гаспадароў была зала.

— Ціхуця вы, ціхуця! Гаспадар Андрук, гаспада-а-ар. Жарт! Сталарку ўмее рабіць! — як не замаўляў Міхалюк жонку.

Можа, і не па-ягонаму. Але ж гэтак хацелася мець побач добрага, разумнага суседа. Ды яшчэ й вучонага, Малінін працаваў у горадзе нейкім начальнікам.

Мужчынская работа ў суседа! Мужчынская гаворка! Надакучыла са старымі катурхаца. Міхалюк круць-круць па сваім двары — і зноў да Малініных. Схацелася таму пчол завесці, ён яму сваю сям'ю адлучыў, пусціў у вулей. Штодня вучуць, павучаў Андрэя, як трэба за імі хадзіць. Падабалася самому гэтая школа, сыноў не меў, а тут якраз маладому чалавеку ягоная навука спатрэбілася. Пчолы ў Міхалюка добра вяліся, казаў, па дыху яго ведаюць, не чапаюць. Без дымера можа мёд узяць.

Сам Міхалюк вялікі, шырокі, калматы, і бровы, і вусы — усё гэта кратаяцца на твары, бы на ім малады рой асеў.

пайшоў ужо сабе ў лес, у поле, да ракі. Ідзе па сцёжках павольна, гаспадарыць, нікога не спужае, ні птушку, ні зверу. І ласіху яму пашэнціць убачыць з двума ляснятамі. Блізенька матка падпусціць, не спужаецца, бо ўжо хто-хто, а матка чую небяспеку. Агледзіць завязь на малініку і не змоўчыць, дзе, якім месцам ягады ў гэтым годзе самыя буйныя, пахваліцца на вёсцы бабам. А то вернецца на досвітку, прынясе ў хату вялікую рыбіну. І нічога быццам не меў у руках, ні вуды, ні мярэжы. Халодная яшчэ ранаца, празрыстая, як у чыстай вадзе стаіць перад ім, прачнуўшыся, Паўліна. І рыбіна быццам сама па сабе выйшла з чорных сутонняў пчурак проста на прыпечак. А то і з пустымі рукамі, але нішто не запытаецца, і жонка нічога не скажа, чаго хадзіў, па што. Вяртаецца звычайна важкім крокам, не гуляючы, крыху змораны, а за спіной ужо быццам ветрык слабднейшы, мякчэйшы, і сцёжкі лятанія бягуць ад вёскі весялей. Адчыніў Міхалюк дзверы зімовыя, дастаў зімовыя рамы, адкінуў зашчалы на маліны, на грыбы, уходаўся. Сам пойдзе і зачыняць, замыкаць усё, расхлябане за лета.

Жаваранка, скажа ў вёсцы, чуў, — баба хустку цёплую скіне, павяжа лягчэйшую, і ўсе пачуюць тыя палявыя званы.

Гэтай вясной Міхалюк наважыцца хадзіць да Малініных дзень у дзень. Хата? — хай сабе, нідзе не дзенецца, сякеру можна і адкласці ўбок, а зямля, — маўляў, на яе пара сыходзіць, трэба пільнавацца, хопіць ім, гарадскім, патураць. Каня сам прывядзе агарод узараць.

— Барзно-ой! — крычыць на Андрэя, той матляецца ззаду за плугам, нежак бокам учарэпіўшыся ў ручкі плуга, круціць пугаём, сцэбае.

Конь азіраецца, узлеуецца, занатурыцца, стане і стаіць. Зоя Іванаўна, убачыўшы адны конскія храпы, ляціць у хату, глядзіць праз акно.

— Не бойся! Толькі глядзі, не падыходзь да каня моўчкі. Мой бацька казаў,

ра будзе конь свабодны. Стала пад дрэвам, сарафан на ёй белы, голыя рукі, ногі бела-ружовыя, першы раз, як і кветкі яблыні, на ветры, на сонцы, а то ўсю зімку абшухаўшыся. Зямля ўзараная чорная-чорная, дрэва, жанчына пад ім — у белым, кожная галінка, што брыво, густа акрэслена. І нават фарбы яшчэ не абсохлі — ільсняяца свежыя барозны. Абарнулася суседка і пайшла. Яна і ў вочы нікому не глянула. А ці за канём яна прыходзіла? Зданню калыхнулася — і няма. Адны мужчыны ў садзе. Нізка нахілілася, абсыпала яблыня цветом іхнія немаладыя галовы.

Зусім блізка пырхнула сарока.

— Такія ж малыя на гэтым дрэве яблычкі, — схамянуўшыся, загаловіў Міхалюк. — Былі большыя, ладныя былі, памятаю, а як сарока гляздо сабе тутанка звіль, здзіцелі... Любая яблыня дзіцэ, як толькі сарока сядзе...

— Трэба ссекчы, нашто яна ў садзе... — адазваўся Малінін, пабыўшы, бы пачуў не адразу.

— Нявольле... Яблыню ніколі і пярун не запаліць... Хоць якое дрэва, а яблыню — не. Бо яна святая... Яблыкі ж у царкве свенцяць...

Малінін з Мацеем, абабіўшы ногі, бы ад снегу, ля парога, пайшлі ў хату. Міхалюк толькі вуркнуў услед. І плуга гаспадар не выцягнуў з зямлі, не абтрос, кінуў, можна спадзявацца, да восені, і каню каб хадзіць з нюшом нічога не знайшлося. Ды і пакуль зямля сырая, добра лепіцца, трэба было б і грады ўжо рабіць, некалі ў хату хавацца. Каб жа каторы запытаўся, што, як рабіць? Усё адным сваім одумам жывуць. І ланю сабе паставілі ад вуліцы, разварнулі панадворак аздакам. Дзе яны ў вёсцы такое бачылі, каб на вачах яе ставіць?

Нізка паліцеў на сваё гляздо бусел. Завёў крылом аж ад лесу і, здавалася, і перыной не варухнуў, плыў у небе, ішоў дамоў на адным імкненні хутчэй вярнуцца. Ці памятае чалавек свае ногі,

Крутнуць бы кола.
Я асцярожна кратаю.
Нікога навакола.

І кола я кручу,
Смялеючы ў налопе.
Цямнеецца ўваччу.
Я не крычу, маўчу.
Крычыць гузак на лобе.

Зляцела долу кола.
Прызнацца страшна дома.
Што ж, маю лоб не кволы —
Адно ўжо мне вядома.

Варона кар ды кар:
— Падзякуй за навуку.
Ну, раскажы, друкар,
Пабыў у друку!
Яшчэ і ў пераплёт
Патрапіш на праверку.

Кажу праз колькі год
Мой дзякуй Гутэнбергу,
Што даручыў станку
Свайму
Сказаць без грукі
Худому хлапчуку
Пра сіякі ў друку.

Дзе ўшацкая зіма,
Той боль і млоснаць!

Цэнзуры як няма,
Ды ёсць галоснасць,
Па прывіду дасюль
Галосіць прэса наша.
Няхай малоцяць куль,
Абы густая каша
У міску чытачу
Натопталася тою
Кіроўнаю пятою
Пад шлох кумачу.
Круціся, кола, ўсмак,
Абы чытач не перхаў.

А я за свой гузак
Удзячны Гутэнбергу.

Успамін пра Уладзіміра Караткевіча

Пад час свайго зямнога вандравання
Ты не любіў дакладнасці адной:
Дзе нарадзіўся.
Вечнасць тая пані,
Што стане да вандроўніка спіной,

І ўсе яму паказвае разлогі,
Дзе спіць сабе

Гадоў наступных гом.
Ты нарадзіўся там,
Дзе ўсе дарогі
Сышліся,
Каб абнашчыцца Дняпром.

Ты весела сцвярджаў —
Іван Кабыла,
З якога дом Раманавых пайшоў,
Быў конюхам у дзеда любаміла.
Твая радня царам чалом не біла,
Пагоняй гнала,
Біла прыбышоў.

Ты верны рыцар
Слоў крывіцкіх, гойных,
Якія не загубяцца нідзе.
Твой цень відущы
Па забытых гонях
Ідзе
І за сабой сляпых вядзе.

Здаецца...

З берага пачынаецца небасхіл.
З неба мора мжыста злілося.
Як Дубоўка пісаў,
Чуцен чаек сквіл.
Разлілося разнагалоссе.

І, здаецца, буру сцішыў Хрыстос,
Змусіў гнеў прарасці лясамі,
Рыбакам цвёрдаверцам звычайу лёс,
Душ людскіх іх зрабіўшы лаўцамі.

Гэта ў моры ці ў небе
Трымцяць сляды!
Днее снег чаечлага пер'я.
І душа прагне граніцы у невады
Веры,
Вываўшыся з нявер'я.

Сухотныя крыгі.

Канае люты.

Варона сухар размочвае

У конскім следзе.

След непадкуты,

Як непадкутая доля воўчая.

А доля воўчая чэзне, менее

У прагнай дзяльбе.

І радзее зграя.

Адно вароны, як чорныя геніі,

Абсяг крыжуюць да небакраю.

калі вяртаецца дамоў здалёк? Гняздо было пустое, бусліха недзе бавілася, а ён яшчэ на парозе заклікаў, вітаючы буйным пошчакам свой дом на старой яліне. Шчаслівая птушка. Ёй і чалавек дапамагае будавацца, каб было веселей жыць пад шчаслівым крыллем.

— Во!—крыкнуў Міхалюк у хату да Малініных праз адчыненае акно.—Чулі?! Бусел на баране іграе! Гэты наш куток чысты, запаведны! Птушка пераборава, у благім месцы, казалі старыя людзі, не паселіцца. Чулі?!

Хініцеся ж вы, маўляў, да зямлі, спрыяйце ёй, птушка і тая разумее, што тут рай.

Толькі адышоўся, зірк праз плот, а каля пчола ў Малініных ужо ходзіць сусед Чэсь, пэўна, пераводзяць сям'ю ў другі вулей. Як гэта? Чаму не ён сам? Чэсь у белым халаце, штукуецца, трэба, маўляў,— павучае Малініных, — мець халацік і ім. Спацыруе па садзе, галавой круць-круць, выбракавалі гараджане Міхалюка, цешыцца. Усё жыццё вочы порчы яму гэты Міхалюк. О! Малініны вучоныя, панімаюцца, хто, каторы з суседзяў вартаўнейшы, з кім трэба раіцца. О-о-о!

Сланяецца Міхалюк каля плоту, як наважаны, прыслухоўваецца. Хіба Малініны не ведалі, што ён з Чэсем не ходзіць па адных сцэжках гадоў, можа, трыццаць з тае пары, як Паўліна адказала Чэсу, хаця і шлюб быў ужо з ім закуплены?.. Ведалі, сам ім нека разказаў?.. Не-е-е, ён болей туды не пойдзе, каб і звалі... Пчола любяць адны рукі, адно вока... Не-е-е, каб яны яго перабіралі, ягоную работу адкідавалі!..

Назаўтра ён паехаў з Малініным за новым роем аж некуды за Мінск. «Той пазваў, і ён, як хлопчык, пабег»,—дзівілася з яго Паўліна. Крыху, праўда, зхмысціўшыся, паехаў, што не разумее вучоны чалавек такіх простых рэчэй: няможа старых суседзяў ілбамі стукання, людзі будуюць з іх смяцця. Ці ім, Малініным, гэта абы работу сваю хутчэй зрабіць, і ходу ў горад? А чыімі рукамі—не шманюць? Што яны сабе надумаліся? У вёсцы, жыць, каб яны тое ведалі, што ў горадзе на камунальнай кватэры... І так і гэтак круціў Міхалюк у галаве і нарэшце зноў усё дараваў: абы, маўляў, нехта кратаўся побач, абы не пуставала сляіба.

На гэты раз трывога ішла на яго аднекуль збоку. Ага, так і ёсць: другі дзень няма буслікі, не вярнулася ў гняздо, адзін бацька корміць дзяцей, баіцца надойга адлучыцца. Дзеці галодныя, злюяцца, скубуць яго з усіх бакоў, піск, гвалт. І трэці дзень няма маткі. Міхалюк нікому нічога не казаў, праўда, быў Мацею абмовіўшыся. Хадзіў моўчкі, чакаў. Ніхто не заўважаў прапацы, і, здаецца ж, паглядзілі людзі на гняздо, і любілі птушак. Трое дзяцей у гнязде, ведлі, вялікія ўжо, тырчаць галавы, хіба будзеш лічыць кожан дзень? І Міхалюк не лічыў. Але быццам жыві і іхнім, птушынным, жыццём. Быў сярод іх, адчуваў гэтае пустое матчына месца. Звычайна яна стаіць на самым краёчку гнязда, а малыя пасярадзіне, тоўтае захвосце ў птушанят, бы падушкі-ясцікі, пільнуецца, каб вецер не падняў, каб не зваліліся. Бусел астатнія дні начаваў ужо непадалёк на суседняй елцы,—не тоўпілася сямейства. Адчуў гэтую пустэчу Міхалюк, можа, ўдзень, а можа, сярод начы, калі павернешся на суку, прагнуўшыся, пазавеш яе кароткім пошчакам—і некаму табе адазвацца.

— Міхалюк! Ёсць твая бусліха! Вярнулася!—крычаў Мацей сярод двара. — Можна, атрута была ўхапіла дзе на полі ці ў правады ўкрыпалася...

А самому яму ўжо трэба было пакідаць «гняздо» Малініных. — Я вам тры разы ў дзень мясное і чай салодкі з маслам, а вы... будзце мне хадзіць па чужых хатах работу сялянам падрабляць?—выгаворвала Зоя Іванаўна.

Яна амаль крычала. Мацей уставаў, зноў садзіўся, імкнуўся нешта сказаць і не мог. Яна не заўважала яго балючага ад сору, голага, як скальпіраванага, твару. Што было казаць, праўда, памог суседу накласці воз дроў, памог і скінуць. Як жыві Мацей дагтуль, да Малініных, так і жыве. «Заве вёска, просіць, моліць, не адкажаш, бо пільніца. Ён тут не на пастой прыйшоў, не пастаялец які, каб адных іх пільнавацца. Праўда, мае ён моду кінучь-рынуць распачаць работу, з'ехаць у Мінск і зноў праз некаторы час вярнуцца, увесь абсівераны, абабіты. Вярнуцца ў Соўкі—адусюль, як дамоў, як у сям'ю. Ніводная гаспадыня дагтуль не адважылася выгаворваць яму, можа, і шкадуючы непрытульнага чалавека. А можа, стрымлівала і нешта ў яго самога абарончае. Быццам, праўду кажучы, ужо даўно былі вынесены вон абразы, але ж засталася святое месца. Пройдзеца па вёсцы, высока задраўшы голаў, як стары лось з рагамі на дзевяць сукоў, амаль нерухомое сухое цела нясе лёгка, бы ляціць, адно нагамі перабірае. Далёка ззяду заставаліся чужыя начлежкі, бадзжныя дарогі, бясконцыя валажунныя сцэжкі.

Вёска, даведаўшыся, што нарабілася ў Малініных, сцішылася, абмерла. Бо не толькі карміла яго за работу і давала зарабіць на гарэлку. Вёска няўцяма паясянску абараняла ягонае святое месца, ягоную ганаровасць. А можа, маўляў, знойдзе сабе ўдавіцу божа чалавек, а можа, прыжніцца калі, абсядзе...

Толькі ён парог Малініных пераступіў, і ўжо яго завалалі суседзі страху праўці. Ужо ёсць дзе сталавацца.

Міхалюк хадзіў невясёлы. Усё яму выдавалася, што нехта ссоўвае яго і ссоўвае з бацькавай лавы, усё бліжэй і бліжэй да краю. Месціцца нехта побач шырока, як не з нагамі, ні на кога не шманючы. Не, гэтыя вучоныя суседзі акрэслівалі вакол сябе круг быццам па-гарадскому: толькі хата ім свая, а вуліца ўжо чужая, і вёска чужая. І чаго, каб хто запятаўся, увесь час ён сам шчэміцца, набіваецца да іх у дружбу? Не з любасці яны сюды і ехалі. Самі расказвалі, як першыю ноч вясной не даехалі былі да сваёй дачы, загрэла машына, можа, за тры-чатыры хаты да сваёй. Дык пабаяліся пакінуць на дарозе, пайсці дамоў начаваць, ці паклікаць каго з мужыкоў, каб памоглі выцягнуць, яшчэ ж і агні ў вокнах гарэлі. Не захацелі пазычацца — палеглі ў машыне і начавалі... Не шукалі яны тут сабе людзей, не спадзяваліся на іх... Прышла ўчора Зоя Іванаўна на малако, жаліцца: гляджу, кажа, а суседка Гэляца зайшла ў яе сад, спынілася, разглядаецца, бы гаспадыня, і трускалі стала рваць, есці. Хацела, кажа, выйсці, ды пастыдалася. Ай, якія тут у вас людзі! Якія злодзеі!.. Міхалюк галавой пакуруць, нічога не адказаў. Э-э-э, думаў сабе, дрэнь дзела, суседка ж не ў кош збірае, у рот паклала якую ягадзіну. І яму самому карцела паспытаць, ці не звяліся Юзюковы (былы гаспадар хаты) ягды, надта былі харошыя, заводныя, пэў-

на, яшчэ з панскага саду, казалі... Думаеце, купілі хату і ўжо гаспадары? Гэта вам не дачны шкут, а вёска. А гэтая хата на суседчыных і на ягоных каранях стаіць. Усё навокал, і лес, і поле, і пагоркі, і вунь тое кустоўе—усюды ягонае карэнне. Нясе нека яшчэ з вясны Малінін на плячэ дубкі маладыя з лесу, плот будзе ставіць, слупы патрэбны. Ён сякерай па дрэве ўдарыў, а яму, Міхалюку, увушшу зазвінела. Ці ж запятаўся, дзе сеч, што сеч? Адным словам, дачнік, абы лета пералетаваць. Вунь той соснік, як грабянем матчыным вычасаны, калі яшчэ ён з бацькам хату сабе новую ставілі. Меркаваліся, куды каторае дрэва, бы ў сваім садзе... Там, каля лесу, былі даўней, да калгасаў, іхнія сенажаці. Ступіш нагой—усюды на цябе поўныя, як вока, крыніцы глядзяць. Асушылі балаціну, закрыліся вочы зямныя, толькі чубатая дзікая трава ветрае... Там пагоркі, усё пагоркі, бы бабы сабраліся, паселі, папалуднаваўшы ў полі, адваліліся на хвіліну, на круглых каленках напятая падалы спадніцы. Качаецца сонца з адной цёплай пеляны на другую. Цень ад хмары перапаўзае з пагорка на пагорак, быццам адсядзелі бабы ногі, здранцвела варочаюцца з клубна на клуб... Выгадаваўся Міхалюк тут, выкачаўся, бавілі яго гэтыя пагоркі. Во аж куды карань ягоны дастае. Зямля тут увосень, яшчэ да дажджоў, сопкая, ляжыць лёгкая, бы з млына, перацёртая каранямі, перабраная рукамі, паміж пальцаў перасыпаная — цёплая... Спавіты ногі сцэжкам. Ідзеш сабе, ідзеш і не заўважыш, як ужо стаіш на пагорку, дзе быў панскі палац. Трава ў расе, як у малаце, слізкае яно, мяканькае, тонкае—і босыя ногі не забяляць, не застудзяцца. Раптам пад пагоркам бы нешта вялікае, дужае пабегла праз сцэжку. Толькі бліснула, выгнуўшыся, цёмная рабрыстая спіна. І быццам ведаеш, і бачыш штогод, а міжволі запаволіш крок. Ручай бяжыць чысты, бы ў нешта ўверчаны. Ён жа па зямлі, па гразі, мала і па траве, а змаргнуў парушынку, змыў набок—і чыста, як у боскім вочку. Цвіце бэз. Куст вялікі, высока ў небе, кветкі простыя, далікатна падстроеныя нябеснай сіняй. Дробныя, простыя кветкі, не прышчэпленыя, як было на пачатку гэтага свету. А можа, гэты бэз ужо пасля цябе самога, пасля твайго жыцця на зямлі, здзіцэлы без чалавека, адзінокі. Бэзавы куст забыцца. Стаіш пад ім зданяй. Падмаецца, варочаецца ў вірах часу пад тваімі нагамі каменне, грузалле падмурку...

Узлаваўся Міхалюк. На яго яшчэ памяці і той палац, і сад з кветкамі. Сіплю тут усё спахывалася, гвалтавалі зямлю, камандавалі наездныя начальнікі, пакуль не знішчылася ўсё панскае. Ды і сялянскае ўжо ледзь хліпае. Во ён, гарадскі начальнік, можна сказаць, здзекуецца з яго, Міхалюка. Якіх тут ён знайшоў злодзеяў у вёсцы? Ну, думае, пайду скажу Малініным усё, што маю. Хіба яны за дурна яго лічаць? Успомніць Андруку, як на іхнім дварышчы ўсю леташнюю восень ляжала чарп'е выдзёбленых кармавых калгасных буракоў. Мяшок, бачыў зайшоўшы, стаў у сенцах. Бацвінне абрэзана каротка, пад нулёўку, тырчэлі высока забрытыя запатылікі, мяшок не звязваўся. Кралі і не хаваліся, маўляў, што гэтыя вясковыя асцерагацца. Куры на той сырыне ў пер'е не маглі ўбрацца, хадзілі па дварышчы голяы, бы яны з халадзільніка паўцякалі... Нясе, сам бачыў, Андрук вядро каласоў з калгаснага поля курам, а зверху ўкінуў гронку рабіны. Як на тое насустрач ягоная Паўліна.

Не захацеў, каб яна даходзіла: што нясе, адкуль? Баба лягчэйшая на язык, яшчэ скажа на вёсцы, пусціць погаласку, а ён жа хваліцца ўсім, што сябрае з вучоным суседкам. Скажаў Паўліне, што нёс Андруку курам вітаміны. Тая толькі запыталася: «А можа, і нам паспрабаваць даваць рабіну?» Маўляў, разумны Малінін, не зашкодзіць павучыцца... Глядзяць у горадзе, каторага чалавека вартаўней паставіць на тую ці іншую работу, перабіраюць. А зямлю, бачыш, хіба кожнаму можна даверыць? Няўжо гэта самая астатняя, як той казаў, служба на свеце—зямлю ўрабляць? Ці хто ў калгасе з начальства запытаўся ў Малініных, як яны збіраюцца ў вёсцы жыць? Чаго едуць? Па што? Укінулі іх на звод племя, не іначай...

Падышоў Міхалюк да веснічак—зачынена. Бы нешта згубіўшы тут ад самай раніцы, стаяла непадалёк, разглядалася Гэляца.

— Па-ехалі твае Малініны ў Мінск. Чакай праз тыдзень, прыпруцца, каб спешкі ўкапаць... Курыцу засеклі, селі ў машыну і па-ехалі! пер'е во не сабралі...

Каля самай вуліцы на пні ляжала на траве белая гурбачка, запяклася кроў.

— Як укрэўшы, бы цыганы,—адсеклі галаву і ў кішэню,—дзівілася Гэляца.— Ты ж, чалавек, да гэтай курыцы і газорыш, і корміш, з рук, можна сказаць, і шкадуеш, і цешыся... Вунь якая, ай, як ружовая ўсё роўна ходзіць? Чыя такая? Міхалюк перабіраў вачыма пер'е курыцы, тая жыравала непадалёк, можа, Чэсева? Ага, праўда, ружовая, з-пад коннай перыны ледзь рабівалася неспадзявана, быццам і не колер, а святло. Сонца, бачыш, заходзіць за лес, а начуе, можа, і на курсадні... Птушка! Такая ўжо курыная доля, такі ў яе кароткі век. Трэба ж па-людску спахываць, калі так, з павагай. У яго самога дзела гэтага калодка службы, на баку стаіць, каб і куры ягонай работы не бачылі... А на гэтым жа пні пры вуліцы бабы любяць збірацца.

— І я мела куры рабы з ружовым. Адна благая баба — не буду табе казаць хто — папрасіла, каб я дала ёй квактуху пісклянт вывесці. Мужык мой усадзіў у сумку курыцу, а каб жа сумку не запэкаць, паслаў салому. Тая баба ўзяла курыцу, а тады: «Ты мне і саломку гэту вытрасі». Дамой прыйшоў і кажа, як было. «Нашто салому аддаў? Яна ж гняздо забрала!» — сварылася на яго. Куры і праўда звяліся...

— Паўліна знайшла поклад на дварышчы... Трэба — во добра, што ўспомніла — спаліць на асінавых дрывах, тады не зашкодзіць аніякая благая варажба... — схамнуўся Міхалюк, азрынуўшыся на Чэсевы вокны.

Вечарэла. З агарода ад Малініных праз плот цягнула маладым кропам, хоць ты яго ламай, крышы ў свежую бульбу, гэту вячэру. Яблыкі ўжо добра завязаліся, антонаўкі блішчаць рабрыстымі чаркамі, поўнымі зялёнага зеляня. Пахла трускалкамі—пэўна, Малініны збіралі ягды перад ад'ездам. Да ўсяго Міхалюку дабаўляўся гаркавы смак бязроднага непрытульнага малача — ён самасейкай буяў і ў агародзе, і ў садзе, і на панадворку, пад вокнамі.

Закрычала птушка, апошняя, пэўна. Быццам пыталася, перад тым, як зачыніць дзверы на ноч: «Ці ўсе дома? Ці ўсе дома?» «Усе, усе...» — адазваўся Міхалюк.

Над усімі хатамі і гнёздамі ўзвышалася, бы палац, вялікае ўтульнае буслова селішча. Там таксама ўжо клаліся спаць.

ЧАС ДЛЯ «МУЗЫЧНЫХ БАКАЛАЎРАЎ»?..

2 верасня — Дзень ведаў, пачатак новага года ў навучальных установах рэспублікі. Гутарым з рэктарам Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі народным артыстам БССР Міхалам КАЗІНЦОМ.

І НАСТАЎ ТОЙ ДЗЕНЬ...

Яна ніколі не вагалася: ехаць — не ехаць. Дорога на Бацьнаўшчыну доўга была зачынена. Ды і што яна ведала пра сваю неласкавую радзіму, калі ў пяць гадзін вывезлі дзячынкі разам з бацькамі і братамі на чужыну — спачатку ў Нямеччыну, потым далей? Але сэрцам-душою так і не здолела адарвацца ад Беларусі. І мову, як наштоўны каменьчык, берагла, і вопратку арнаментамі расквічвала, і танчыла, і пляла. Бацька, як жывы быў, усё прасіў: «Дзе б ні была, дачушка, не забывай, што ты — беларуска. І мовы нашае не цурайся». Даўно і бацьку і маці прыгарнула амерыканская зямля. І свае дзеці выраслі, унукі пайшлі. Ужо і дарогу адкрылі. І многія землякі-эмігранты з радасцю падалі да родных берагоў. А яна усё не спадзівалася, што прыйдзе гэты дзень.

Цяпер, калі ў жыцці Евы Яраховіч адбылася ці не самая значная (з яе слоў) падзея, прыгадваю нашу першую, у Амерыцы, сустрэчу, нетаропкія размовы. То высока-мажорна, то ўсхвалявана яна вымаўляла: «Маё Палессе! Мая Вулька! Мая Беларусь!» Але пра тое, каб паехаць туды... ні слова. Напроста было варушыць большы-крыўды, што заслانیлі ўсе шляхі вяртання. Ды і Еве самой, відаць, нялёгка было нават думкамі вяртацца ў далёкі час, у сцяжаскую хату сярод палёў і балот на хутар Галы Бор. І ўсё ж яна аддалася ўспамінам, прыядчыніла завесу часу. І горна было гэта слухаць. А і цяпер вагаюся: пісаць пра гэта ці не? Тады ж была вайна, такое ліха, што ні Бог, ні чорт не разбярэ. Ды і мінула — паўстагоддзя. Што можа захаваць дзіцячая памяць? Ці варта варушыць і зноў нагадваць? Але крыйдана за іхнія зламаныя лёсы, за нанесеныя Бацьнаўшчыне раны, за мільёны ахвяр...

Той адзіны эпізод палескага дзяцінства Ева памітае выразна. Помніць, як у іхнюю хату прыйшлі людзі па бацьку, шукалі яго, не знайшлі — называлі яго здраднікам. Тады накінуліся на маці, білі, крычалі, пагражалі. Былі тыя людзі з лесу — свае, савецкія... Моцна напужалася дзячынкі...

Угаворвалі Еву ўсім светам. Якраз «палочкі» руплівец Сяргей Карміловіч збіраўся, некалькі старэйшых з Кліўленда, Міхась Мітраховіч з сынама. Браты прасілі, каб каменьчыкаў родных прывезла. Ды, урэшце, паглядзець Беларусь, якой ні думкамі, ні справамі не здардзіла, пра вольнасць якой заўсёды марыла і сама, і бацькі, і многія беларусы ў эміграцыі. А колькі дапамогі апошнімі часамі зрабіла, колькі грошай ахвяравала і на адраджэнцкі рух, і ахвярам чарнобыльскай радыяцыі! Толькі апошні прыклад можа шмат сказаць — хворое на лейкемію дзіця з Мазыра разам з маці знаходзіцца цяпер пад апекай Евы і лечыцца з дапамогаю кліўлендскай беларускай. Урэшце, шмат якіх краў і земляў пабачыла яна ў вандроўках. І, відаць, яшчэ пабачыць.

І Ева вырашыла: паедзе.

Настаў той дзень і тое імгненне, трывожнае, трапяткае, калі амерыканская беларуска па волі лесу апынулася там, дзе яе ведалі і памяталі добрай памяццю (дзе яна нікога не ведала, не памятала), дзе даўня і свежыя магільні Яраховічаў, дзе абалал дарогі шумяць таўшчэзныя бярозы, дзе гэтая назва — Галы Бор. Былі слёзы, і не было слоў. Кружылася галава і самы падношваліся ногі. Жанчыны павялі яе ў лес (раней было поле і балота) і паказалі месца, дзе стаяла хата. Дзіўна — не зарослы плямкі сярод лесу. Тыя, хто быў побач, і старыя набыты, і цікаўныя хлапцуні, не цураліся сваіх слёз і сваёй радасці. Упершыню яны перажывалі свята сустрэчы, якой магло ніколі-ніколі не адбыцца. І быў той дзень узагагардай за многія пакуты і за грахі.

Я выключваю дыктафон і ўяўляю, які недзе ў Амерыцы сабраліся беларусы — слухаць хрыпаваты голас Евы, пляшчотна глядзячы на палескую зямельку і з хваляваннем углядаюцца ў твары на здымкае. Можна, стаў радасным і для іх той дзень, які ўжо ніколі-ніколі не паўторыцца.

Анатоль КЛЯШЧУК.

— Міхал Антонавіч, новы год — новыя праблемы?..

— Бадай што так. Прыгадваю нашу гутарку, якая адбылася 4 гады таму. Яна была надрукавана ў «ЛіМе» пад загалоўкам «Час пераменам спрыяе», і ў маіх словах там было многа аптымізму. Яго не паменшала, бо час і цяпер спрыяе пераменам да лепшага. Але цяжкасцяў у нас прыбавілася. І гэта натуральна: праблемы сур'ёзныя, глыбокія, вымагаюць грунтоўных рашэнняў. Гаворка не пра рэарганізацыю навучальнага працэсу ў БДК, а пра вырашэнне праблем матэрыяльнай базы, што пацягне за сабою і кар'єрныя змены ў навучальным працэсе.

— І што можа змяніцца?

— Змены павінны быць істотныя. Распрацавана праграма развіцця БДК да 1995 года, прынятая нашым вялікім саветам, з якой мы выходзім неўзабаве на калегію Міністэрства культуры БССР. Тут мы трактуем кансерваторыю не проста як ВНУ, якая рыхтуе адпаведных спецыялістаў, а як цэнтр музычнай адукацыі рэспублікі. Мяркуючы пра перспектыву, мы імкнёмся сачыць за дасягненнямі еўрапейскіх музычных школ, ладзім сувязі з Германіяй, Фінляндіяй, былі ў Польшчы, Бельгіі, знаёмімся таксама з навучальным працэсам у музычных установах, з метадыкамі працы калег у Югаславіі, Нарвегіі, ЗША і інш. Але аддаём належнае і набыткам БДК у падрыхтоўцы музычных кадраў. На фоне зарубежных устаноў мы выглядаем у цэлым не горш, а ў нейкім сэнсе і лепш. Таму траістую сістэму, што склалася ў нас (школа — вучылішча — кансерваторыя), нельга разбураць, яе трэба заглябляць.

Дык вось, на калегію міністэрства мы ідзем з канкрэтнай праграмай. Гаворка ў ёй пра рэарганізацыю БДК, якая фактычна з'яўляецца цэнтрам беларускага музычнага выканальніцтва і педагогікі, стаўлення кампазітарскай школы, — у Беларускаю акадэмію музыкі. Ёсць для гэтага і гістарычныя падставы: на Беларусі з XVI стагоддзя існавалі менавіта акадэміі (у Вільні, Берасці, Пінску, Менску, Магілёве, Воршы). Прыспеў час наладзіць двухступенчаты адукацыйны кансерваторыі, тыпу: 3 гады — агульная вышэйшая музычная адукацыя з уключэннем гуманітарнага цыкла (гісторыя Беларусі, гісторыя мастацтваў, філасофія, сусветная гісторыя і да т. п.), з атрыманнем ступені бакалаўра; другая ступень — 1,5—2 гады паглыбленага вывучэння спецыяльнага музычнага цыкла з атрыманнем звання «спецыяліст-магістр». Далей можа быць асістэнтура-стажыроўка, аспірантура з атрыманнем навуковай ступені. Прычым перавод «з прыступкі на прыступку» не аўтаматычны: студэнт павінен даказаць сваё права на званне як бакалаўра, так і магістра.

Педагогі ў працэсе навучання павінны назіраць за развіццём, схільнасцямі студэнта, той жа будзе сам распараджацца сваім творчым лёсам. Такім чынам мы адыздем ад заганаў ураўнілаўкі ў вышэйшай музычнай школе — а ў цяперашніх умовах пад наяўны стандарт адукацыі індывідуальнасць, асоба таленавітага чала-

века часта не падыходзіць, здольныя людзі губляюць дынаміку творчага росту, развіцця.

— Вось перада мною ваша праграма. Падрабязная настолькі, што ў дзюх фразях і не пераказаць. І сапраўды многа новага: забеспячэнне адзіства навучання і творчасці; удзел у рабоце міжнародных устаноў і асацыяцый; запрашэнне на аснове кантрактаў айчынных і замежных музыкантаў у якасці выкладчыкаў; арганізацыя навучання па спецыяльнасцях арган (клавесін), оперна-сімфанічнае дырыжыраванне, гунарэжысура, выкананне музычнага фальклору; устаноўка ў вучэбным корпусе аргана; перадача ў кансерваторыю калекцыйных інструментаў з Дзяржаўнага музея БССР; стварэнне камп'ютарызаванага інфармацыйнага цэнтру; выданне супольна з Саюзам кампазітараў малатражнага газеты; распрацоўка канцэртнага аб'явіцеля для залы БДК... І гэта яшчэ не ўсё!

— Так, праграма досыць разгорнутая. Але, як я ўжо казаў, трэба разабрацца з матэрыяльнай базай. На сённяшні дзень яе праблемы вырашаны, так бы мовіць, касметычнымі метадамі, часова. Добра, што Міністэрства культуры дапамагло нам у набыцці інструментаў: раяляў і духавых. Але гэта не здымае нашых агульных глыбокіх праблем: студэнт і педагог, уваходзячы ў будынак кансерваторыі, павінны апынацца ў экалогіі мастацтва, у свеце музыкі і пад уплывам яго пачувацца ўвесь час, маючы вольны доступ да літаратуры і фанатэкі, да рэпертуарыяў. Пакуль да гэтага далёка, і таму, на якіх прыгожых тэорыях мы б ні спрабавалі выхоўваць сваіх студэнтаў, гэта будзе няшчырыя, пустыя словы, не пацверджаныя практыкай, якая, вядома, мацней за тэорыю.

На пленуме Музычнага таварыства я гаварыў пра пакуты студэнтаў ды педагогаў, пра вымушанае пераабсталяванне так званых санвузлоў пад вучэбныя класы. «ЛіМ» друкаваў фрагмент таго выступлення. Мы вельмі ўдзячныя, што і «Крок» зацікавіўся нашымі праблемамі, паказаў аб'ектыўныя ўмовы, у якіх працуе калектыў музыкантаў. І проста горка ад таго, што без адказу застаўся адкрыты ліст дзеячаў культуры да першых асоб рэспублікі, надрукаваны летась у «Советской Беларусі». Сярод тых, хто падпісаў яго, — Н. Гілевіч, І. Чыгрынаў, М. Яроменка, А. Вярцінскі, А. Мальдзіс, а таксама вядомыя музыканты. У іх ліку і народныя дэпутаты. Не заўважылі, не пачулі! Праблемы БДК засталіся яе ўнутранымі праблемамі, вырашыць якія сваімі сіламі яна не ў стане. Мо Вярхоўны Савет, урад, уся рэспубліка, нягледзячы на цяжкасці, павярнуцца, нарэшце, тварам да будучыні нашай культуры — Беларускай акадэміі музыкі?

— Міхал Антонавіч, але яшчэ 4 гады таму вы гаварылі пра магчымасць атрымаць дадатковыя памяшканні ў Верхнім горадзе і пра будаўніцтва новага корпуса побач з БДК...

— Запланаваныя прыбудова да кансерваторыі ўсё яшчэ ў праектах. Абмеркаванне адпаведных прапанов праходзіла складана, бо месца, вызначанае пад яе, сам будынак БДК шмат значыць у горадабудаўнічым плане, і архітэктары вельмі клопаюцца пра гэтую справу. Але ў 1992 г. мае быць закончана праекціроўка і распачата будаўніцтва.

Што дасць нам прыбудова? Будзе вырашана праблема бі-

ліятэкі. Якім музычным фундаментам мы валодаем! Але які да яго доступ — уявіць цяжка! Фактычна, ёсць сховішча для 2375 тамоў унікальнай музычнай літаратуры. Пабудова бібліятэкі з чытальняй створыць тыя ўмовы, у якіх студэнт атрымае вольны доступ да багацця збору нот, кніг. Далей. Мы — беларуская кансерваторыя, і ў нас ёсць кабінет народнай музыкі, які назапасіў унікальныя запісы песеннага, танцавальнага фальклору розных рэгіёнаў. Запісы вымагаюць расшыфроўкі і вывучэння. Праз гэта чалавек павінен адчуваць сваю «зямельнасць» і адчуваць сябе на гэтай зямлі. Адпаведная праца і цяпер вядзецца, але ёй не нададзены належны статус, бо няма як разгарнуцца і прылучыць да яе ўсіх спецыялістаў. Мы дзівімся, як за мяжой на розных фестывалях дзесяткі тысяч людзей стыхійна запяваюць ды пляюць суладна песні свайго краю. Мянэ гэта заўжды хвалюе, кранае... А чаму мы так не пільнем? Многія гадзі мы дэкларавалі праз савецкізм «зямельнасць» нашага мастацтва, але апынуліся разам з ім у даволі цёмным тунелі. Мо дзякуючы ўдасканаленай адукацыйнай сістэме зможам запаліць агонь, на які можна будзе ісці ўсім людзям, каб затым асвятліць увесь тунель?

Кансерваторыя без кабінета гуказапісу, без адпаведнай фанатэкі — таксама вынік нашай цяперашняй цеснаты. Уявіце сабе плён такога навучання. Гэта амаль тое самае, што паставіць чалавека сярод лесу, дзе спявае мноства птушак: недасведчанаму там будзе проста добра, але ён не здатны будзе адрозніваць пачутыя гукі, галасы — для гэтага трэба ведаць, якая птушка як пяе. Выразна кажучы, нам трэба вучыць вызначэнню «птушых галасоў». Фарміраванне музыканта ідзе праз слуханне. І музыку можна палюбіць, толькі слухаючы. І назапашваць у фанатэцы трэба не толькі ўзоры музыкі, кансерваторыі трэба ствараць фонд усёй музыкі, якая ёсць у свеце.

Прыбудова дапаможа вырашыць праблему і фанатэкі, і опернай студыі БДК. Пры ўмовах, у якіх існуе студыя цяпер, можна здзіўляцца творчай апантанасці людзей, занятых гэтай справай. Сёння мы маем толькі камерную залу на 250 месцаў, у якой проста перад публікай сядзіць аркестр, а на невялікай сцэне адбываецца дзеянне. Прыбудова — гэта магчымасць стварыць маладзёжны оперны тэатр з адпаведнымі службамі, якія забяспечаюць жыццё найскладанага тэатральнага арганізму і з якімі павінен знаёміцца студэнт, каб палюбіць пах кулі — як пах добрай кухні.

Таксама праектуюцца і аўдыторыі па 100 квадратных метраў — пад малыя залы, рэпертуарыі, аўдыторыі для студэнтскіх акадэмічных канцэртаў. Сёння ж студэнт без сцэны (да яе атрымае доступ толькі на дзяржэкзаменах ці канцэртах) пазбаўлены той атмасферы, у якую павінен уваходзіць як будучы музыкант-канцэртант ці артыст аркестра.

Прыемна ведаміць, што гарыканком ужо даў кансерваторыі будынак па вуліцы Кірылы і Мяфодзія, што дазва-

ляе крыху зменшыць напружанасць жыцця ў галоўным корпусе. А ўрад у 1988 г. пастанаўіў перадаць пад вучэбны корпус будынак аблсаўпрофа на плошчы Свабоды — побач з намі. Па сваёй значнасці, мудрасці такое рашэнне сугучнае стварэнню 60 гадоў таму самой Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Таму што цяперашні галоўны будынак (1957 год) быў разлічаны на 200—250 студэнтаў — па тым часе лічба здавалася недасягальнаю, адчувалася перспектыва, але ж сёння ў нас амаль тысяча студэнтаў! Асабліва «горача» пад час сесій. Увогуле ж расклад заняткаў арганізуецца з разлікам на паўсотні наяўных класаў ды адміністрацыйных памяшканняў: сучасны камп'ютэр спыніўся б, калі б яму задалі такую неверагодную задачу!

— А людзі не спыняюцца...

— Магу зазначыць, што з часу нашай мінулай гаворкі ў кансерваторыі адкрылася 5 новых кафедраў. Да маёй асаблівай радасці — і кафедра беларускай музыкі. Нарэшце пра яе ў нашых сценах загаварылі як пра з'яву, што развіваецца не толькі з 17-га года, але і ў гістарычным аспекце. Колькі людзі жывуць на гэтай зямлі, столькі ваяку стваралася тут і музыка. І многае з яе не толькі ўжо адноўлена, ацэнена, а дзе-нідзе і прысвоена іншымі культурамі.

Створаны і музычна-педагагічны факультэт БДК (працуе ў Магілёве) — з мэтай на базе фундаментальнай акадэмічнай адукацыі рыхтаваць спецыялістаў з кансерваторскім дыпломам для агульнаадукацыйных школ, школ мастацтваў, для ясляў, садоў, каб і туды прыходзіў музыкант — педагог.

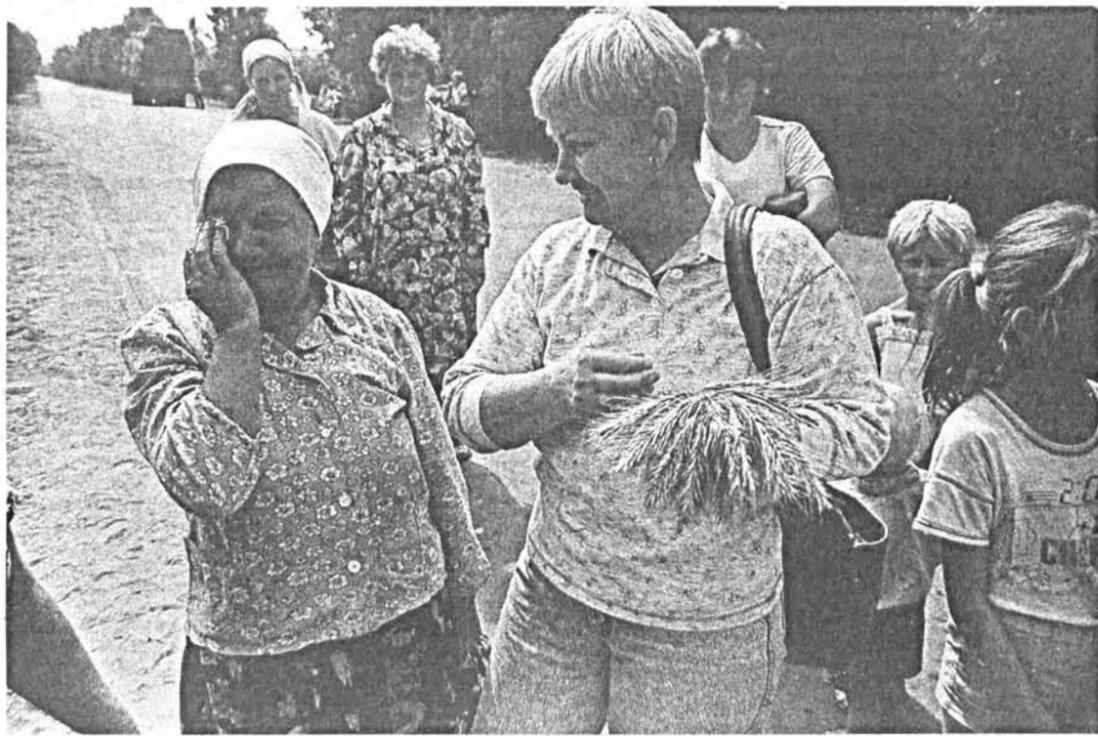
— Мянэцца стаўленне кансерваторыі да нашага музычнага мінулага — яна паварочваецца тварам да гісторыі; мяняюцца яе адносіны і да будучага — яна далучаецца да справы эстэтычнага выхавання. А што можна сказаць пра стасункі БДК з сённяшнім занедаўствам аб мовах?

— У 1991-92 навучальным годзе ўводзіцца для нашых студэнтаў як абавязковыя прадметы беларуская мова (на 1-м курсе) ды беларуская літаратура (на 2-м). Студэнты, якія валодаюць беларускай мовай, могуць быць вызвалены ад яе вывучэння. Для педагогаў, іншых супрацоўнікаў БДК паводле іх жадання будучы наладжаны курсы беларускай мовы ды літаратуры. Працэс беларусізацыі ідзе няпроста. Але псіхалагічна людзі ўсё больш набліжаюцца да неабходнасці гэтага працэсу. У нас ужо і пасяджэнні вучонага савета вядуцца па-беларуску, і выкладанне беларускай музыкі ды народнай творчасці — таксама па-беларуску, хоць справа нялёгка: вельмі спецыфічная ў музыкантаў тэрміналогія. Ужо чуюцца наша мова і на калідорах — гамоняць паміж сабою і студэнты, і выкладчыкі. Прыспешваць жа гэты працэс, «рэвалюцыянізаваць» я б не стаў: любая, самая добрая справа, калі яе насаджаць прымуова, дае хваравітыя вынікі. І я не хацеў бы, каб родная мая мова зрабілася гэтым «раздражняльнікам». У вэрку ў тое, што працэс пойдзе натуральным шляхам. Вось у нас ужо нараджаецца і суполка ТБМ...

— Рынак не снасуе планаў?

— У сувязі з рынкам...

(Працяг на стар. 12).

ПРАЗ
ПЯЦЬДЗЕСЯТ
ГАДОЎ
НА РОДНАЙ
ЗЯМЛІ

Марганісцкая грэчка

[Заканчэнне. Пачатак на стар. 5].

вечных прыступках уздымаўся з подбегамак, быў вядомы незалежнасцю ў думках і поглядах. Ён адкрыта абуралася, што ў зародку губяць найкаштоўнейшы гатунак шматхрамасомнай пшаніцы. Знішчэнне такога насення Годнеў называў архісэрэднвяжковым варварствам.

Настрой навукоўцаў не браць мукі з жэбраўскай пшаніцы, стаў вядомы кіраўніцтва акадэміі. І яно прыняло Саламонава рашэнне: раздаць муку тэхнічнаму персоналу—рабочым складаў, прыбяральшчыцам, вартайнікам, лабарантам. Яны не ведалі, якую муку ім збіраюцца раздаваць.

Дзве супрацоўніцы-статыстыкі з майго сектара таксама атрымалі муку. Прышоўшы на работу пасля выходнага дня, я застаў у сваім сектары нешта нахшталь маленькага мітыngu. Усе мае супрацоўнікі стаялі сярод пакоя і аб чымсьці ажыўлена, з захапленнем гаварылі. Дзве дзяўчыны, якія атрымалі муку, як толькі ўбачылі мяне, кінуліся насустрач і, перабіваючы адна адну, хвалілі муку, якую атрымалі перад выходным. Яны пяклі з яе бліны, піражкі, коржыкі.

— Ой, якое цеста! Як падыходзіць! А якія бліны і піражкі пульхныя, смачныя! Проста цудо! Мука, мусяць, амерыканская!

Я згадзіўся, што мука напэўна амерыканская. Ні я, ні мае супрацоўнікі не адважыліся расказаць праўду пра гэту цудоўную муку.

Размол тэтраплоіднай пшаніцы быў толькі сімптомам надыходзячага вандалізму ў навуцы.

У ТОЙ ЧАС, калі Жэбрака звольнілі з пасады прэзідэнта Акадэміі навук БССР, супраць Лысенкі, як ні дзіўна, нарасталая хваля крытыкі і выкрыцця ў лжэтэорый. Лысенкаўскія пражэкцёрскія рэкамендацыі пачалі правальвацца адна за адной. Калгасы і саўгасы сталі адмахвацца ад яго яравізацыі, не выратавалі бульбу на поўдні летнія пасадкі яе, не павысіла ўраджаю так званая чэканка баваюніка, ніхто так і не ўбачыў новых лысенкаўскіх гатункаў палыяных культур, выведзеных, як ён абяцаў, за два гады.

Т. Д. Лысенка і яго падручны, а дакладней—вядучы тэарэтыкі і натхніцель І. І. Прэзент пачалі актыўную контратаку з мэтай поўнага разгрому класічнай генетыкі.

Ён абдыўся на сумна вядомай жнівеньскай (1948 г.) сесіі Усесаюзнай акадэміі сельскагаспадарчых навук імя Леніна. З дакладам «Аб стеновішчы ў біялагічнай навуцы» выступіў сам Лысенка. Доклад яго папярэдні быў прагледжаны і ўхвалены Сталіным, але Лысенка сказаў пра гэта толькі ў канцы сесіі.

У сваёй пастанове сесія аб'явіла савецкую класічную, а па вызначэнні Лысенкі, фармальную генетыку, вейсманісцка-марганісцкай, рэакцыйна-ідэалістычнай пільню ў генетыцы. Сесія запатрабавала «карэзнай перабудовы навукова-даследчай работы ў галіне біялогіі і перагляду праграм вучэбных устаноў па раздзелах біялагічных навук».

Зараз жа пасля сесіі была праведзена шырокая чыстка ад мэнделістаў-марганістаў ва ўсіх навукова-даследчых і вучэбных навуковых устаноў краіны, у якіх вынадалася генетыка. Задачам міністра вышэйшай адукацыі СССР ліквідаваны дзесяты кафедры і лабараторыі, тысячы выкладчыкаў і навуковых супрацоўнікаў, хто не раскаяўся, не перайшоў на пазіцыі Лысенкі, былі звольнены з работы, пазбаўлены магчымасці весці

навуковыя даследаванні. Быў звольнены з пасады загадчыка кафедры генетыкі Ціміразеўскай сельскагаспадарчай акадэміі і акадэмік Антон Раманавіч Жэбрак. Кафедру яго бесцэрмонна заняў Лысенка. Вядома, што быў адпаведны загад міністра аб прызначэнні яго загадчыкам, але студэнты называлі гэты акт акупацыі кафедры генетыкі акадэмікам Лысенкам.

Жэбрак па-ранейшаму, да сесіі, заставаўся супрацоўнікам АН БССР, захавалася і яго лабараторыя ў Батанічным садзе. У 1948 годзе, напалёгальна, дзякуючы падтрымцы Якуба Коласа, яўліся яшчэ даследцы з грэчкай. Даследаванні з грэчкай, па даручэнні Антона Раманавіча, вяла Соф'я Уладзіміраўна Горленка, у той час малодшы навуковы супрацоўнік. У сучасны момант яна доктар біялагічных навук, загадвае лабараторыю фітапатагенных арганізмаў Батанічнага саду.

Пасля сесіі УАСГНІЛ Грашчанкаў ліквідаваў лабараторыю Жэбрака, звольніў яго ад загадання, звольніў і яго супрацоўніцу Соф'ю Горленку, Зінаіду Бекіш, Лізавету Марковіч і іншых. Жэбрак — прафесар, доктар біялагічных навук, акадэмік — у росквіце сваіх творчых сіл застаўся поўнацэнна беспрацоўным. І супрацоўнікі яго доўга не змаглі знайсці сабе работу, іх зураліся начальнікі, як «мэнделістаў-марганістаў». Падаць голас за іх ніхто не мог, гэта было за межамі магчымага кожнага асобнага чалавека. Магло толькі павялічыць лік «мэнделістаў-марганістаў», лік пакутнікаў.

У лістападзе 1948 года адбылося пашырэнне пасяджэння прэзідыума АН БССР. Старшыняваў прэзідэнт Грашчанкаў. Абпал яго сядзелі два віцэ-прэзідэнты — Якуб Колас і Лупіновіч. Коласу, відаць, не здаровілася. Ён быў пахмурны, стомлены і часта пакашліваў, але, як заўсёды, уважліва слухаў выступленні і штосьці час ад часу занатоўваў у свой бланкот.

На гэтым пасяджэнні разглядалася пытанне аб арганізацыі экспедыцыі па вывучэнні глебаў, сістэмы рэк, лясоў, балот, па пошуку выкапняў у нетрах беларускай зямлі. Пасяджэнне ўжо завяршалася, Грашчанкаў устаў, каб прамовіць пажаданне поспехаў у вызначанай важнай рабоце, як яго, прасячы прабачэння, пералпыніў Шэмпель. Ён падаў прэзідэнту нейкую паперу і растлумачыў:

— Гэта, Мікалай Іванавіч, наша просьба да ўрада,—і нагадаў пра пастанову Савета Міністраў рэспублікі, якая абавязвала акадэмію разгарнуць даследаванні па выяўдэнні новых гатункаў грэчкі і распрацоўцы аргэаэналогіі яе вырошчвання.—Каб выканаць гэту пастанову, нам патрэбны сродкі. У нас ні лабараторыі, ні штатаў няма. Няма нават насення грэчкі.

Колас раптам ажыўіўся. Ён адсунуў свой бланкот убок, узняў галаву, працягнуў руку да Шэмпеля і са здзіўленнем і неўразуменнем прамовіў:

— Як — няма насення грэчкі для даследаў? А дзе ж насенне той грэчкі, Віктар Іванавіч, што расла за Батанічным садом?

— Канстанцін Міхайлавіч, дык тая ж грэчка марганісцкая, жэбраўская, — збянтэжана адказаў Шэмпель.

— Дык ліха з ім, з тым марганізмам, але ж затое грэчка! Зярняты — як арэхі! Сам бачыў. І лабараторыя была. Разбурылі, людзей разганалі. Цяпер усё нанова... — са злосцю прамовіў Колас.

— А колькі цэнтнераў, Канстанцін Міхайлавіч, той «марганісцкай» грэчкі? — пацікавіўся акадэмік-медык Іван Трафімавіч Цітоў. — А дадайце яе нам, медыцыне. Грачаняны крупы—не харч, а лекі! — Колькі цэнтнераў? — пералпытаў Колас. — У пазамінулым годзе Антон Раманавіч прывёз у Беларусь тры... эххх... эххх... эххх... трыста... эххх... эххх... — цяжка закашляўся ён.

— Трыста цэнтнераў! — радасна пад-

хапіў Цітоў. — Цэлае багацце! А дадайце яе нам!—рашуча запатрабаваў ён.

— Не цэнтнераў, Іван Трафімавіч, а зярнят, — адкашляўшыся, удакладняе Колас. — Антон Раманавіч прывёз у Беларусь трыста зярнят грэчкі. Але ж не проста! Ён вывёз зародак новага віду грэчкі. Як казаў сам Жэбрак, для выяўдэння з тых зярнят устойлівага віду спатрэбіцца некалькі гадоў упартай працы. Усё ж такі, Віктар Іванавіч, дзе тое насенне, што сабрана з даследных дзялянак за Батанічным садом? — неадступна дамагаўся Якуб Колас.

— Канстанцін Міхайлавіч, я не маю дачынення да тых даследаў. Яны вяліся ў Батанічным садзе. Няхай дырэктарыя Батсаду і адкажае,—пакрыўджана адказаў Шэмпель і сеў.

Мікалай Дзмітравіч Несцяровіч, супрацоўнік Інстытута эксперыментальнай батанікі, сказаў, што грэчку Жэбрака не ўбіраў ніхто. Лабараторыю яго ліквідавалі, дзятчак звольнілі. Хто яе мог убіраць? Ён сказаў, што сам бачыў здратаваны жывёлай даследны ўчастак Жэбрака.

— Лабараторыю ліквідавалі, людзей разганалі. Можна арганізаваць новую лабараторыю, набраць людзей, але ці можна знайсці новага Жэбрака? І ці можна аднавіць страчанае насенне? Скажу больш — ці зможам, ці ўдасца самому Жэбраку аднавіць тое насенне,— не супакойваўся Колас.

Цяжка сказаць, ці ведалі Колас і Несцяровіч, што сталася з тым насеннем. Бадай што не ведалі. Я даведаўся пра лёс таго насення праз дзесяткі гадоў ад Соф'і Уладзіміраўны Горленкі. Яна сказала, калі іх абразліва і крыўдна звольнілі, а Антону Раманавічу дарога да яго даследаў была закрыта, яны тайна зжалі грэчку і насенне пераслалі Жэбраку ў Маскву.

Пасля выступлення Коласа ўсе замоўклі. Сядзеў моўчкі і Грашчанкаў, у задуме моршчачы лоб. Потым устаў і звярнуўся да Коласа:

— Канстанцін Міхайлавіч, не збіраюся вам прырэчыць, але марганізм ёсць марганізм, рэакцыйная навука. Пазіцыі нашы, нашай акадэміі ў адносінах да мэнделізму-марганізму вызначаны не намі. Змяняць іх мы не маем намеру. За што Жэбрака знялі? За марганізм. А цяпер мы будзем яго рэабілітаваць? Усім вядома, што Жэбрак Антон Раманавіч вучыўся ў лабараторыі Моргана ў Злучаных Штатах Амерыкі. У самога Моргана! Чама Жэбрак, як некаторыя іншыя вучоныя, не раскажаўся, не прызнаў свайго заблуджэння? Значыць, ён перакананы, упарты марганіст. З другога боку—якое дачыненне мы маем да жэбраўскай грэчкі? Мы не маем юрыдычнага права на яго грэчку. Аўтарскае права на насенне, новай, як тут называлі, грэчкі належыць Жэбраку і больш нікому. Няхай ён робіць з ёй, што хоча. А вам, Віктар Іванавіч, разам з Іванам Сцяпанавічам, кінуў ён на Лупіновіча,— трэба распрацоўваць грунтоўны дакумент Савету Міністраў: разгорнутую праграму даследаванняў з грэчкай, дакладны пералік патрэбных рэчаў, іх кошт кожнай паасобку, паказань, па якой валюце набываюцца. Таксама і на насенне грэчкі. А гэта што ж — цыдулька, — і Грашчанкаў кінуў паперку на стол перад Лупіновічам.

— Ясна. Усё ясна! У нас сваё дарога,—сказаў Грашчанкаў і стаў заклапочана згортваць свае паперы. Раптам ускінуў галаву, нібы ўспомніўшы, прамовіў: — Ага, пасяджэнне скончана.

Якуб Колас устаў, узняў свой бланкот і першы цяжкім крокам накіраваўся да дзвярэй.

НАБЛІЖАЛАСЯ ТРЫЦЦАТАЯ гадавіна стварэння Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі — 1 студзеня 1949 года. З гэтым юбілеем супадала 20-годдзе арганізацыі Акадэміі навук БССР. Гэтым урачыстасцям была прысвечана сесія Акадэміі навук і наладжана выстаўка даваенных дасягненняў і пасляваеннага аднаўлення народнай гаспадаркі рэспублікі. На сесію Акадэміі навук прыехаў з Масквы і акадэмік Антон Раманавіч Жэбрак.

У дні гэтых юбіляў, выпадкова, непадалёк ад рэспубліканскай бібліятэкі, я сустраўся з Пятром Глебкам.

— Куды шыбуеш? — спытаў ён. — Я паказаў на бібліятэку. — А на выстаўцы ты быў? Не. То хадзем пабачым, — прапанаваў ён.—Нельга ж прапускаць такое.

Я згадзіўся. Дарэчы, выстаўка была блізка, у фая Дома Савецкай Арміі.

Мы пачалі агляд экспанатаў проста з уваходу, ідучы ад стэнда да стэнда, не звязаючы, хто вакол нас. Глебка знячак сутыкнуўся з кімсьці. плячо ў плячо, павярнуўся, прасячы прабачэння, і ўбачыў перад сабой... Жэбрака. Антон Раманавіч стаяў перад намі і некалькі разоў ўсмехаўся. З твару ён мне падаўся стомленым, змучаным, але з чыстымі, яснымі вачыма, спакойным позіркам. Глебка ўхапіў яго за абедзве рукі і, трасучы іх, паўтараў:

— Антон Раманавіч, Антон Раманавіч, рады вас бачыць. Як маецеся? Як жывяце?

— Дзякую. Жыву вось. Надзеі, як сказаў паэт, юнакоў жывяць. Хоць я дэлека не юнак, але надзея мяне не пакідае.

Ён паведаў нам свае сумныя навіны. Застаўся беспрацоўным. Як непрыкаяны абівае парогі розных устаноў. (Праз нейкі час мы даведзіліся, што ён уладзіўся на кафедру батанікі Маскоўскага інстытута фармакалогіі).

— Але — што мой лёс? Што будзе з краінай, у якой дазволена невукам знішчаць навуку?.. Мы і так адстаём ад Захада ў развіцці фундаментальных навук на добрае паўстагоддзе. Замест навуковых даследаванняў слухаем бязглуздыя абяцанні факіра. Ды яшчэ пад бурныя воплескі. Ды яшчэ з ухваляй аж адтуль... — узмахнуў ён рукой угору.—Але доўга так цягнуцца не можа. Мыльны пухір абавязкова лопне.

Я пацікавіўся, што сталася з яго шматхрамасомнай пшаніцай і грэчкай. Антон Раманавіч сказаў, што пшаніца выйшла на калгасныя палі, а з грэчкай даследаванні працягваюцца. Ён пацвердзіў словы Якуба Коласа, пра тое, што прывёз у Беларусь 300 зярнят зародку новага віду грэчкі. Але ўсяго такіх зярнят у яго было 600. Палову ён высяў у Маскву. Такія прадбачліваць была неабходнай. Цяпер, калі даследцы па праграме класічнай генетыкі забаронены, ён перайшоў на падпольнае даследаванне. У яго ёсць невялічкі дачны ўчастак у раёне знакамітай станцыі Крукава. На гэтым участку ён і вядзе даследцы.

На маё пытанне, што сталася з даследнымі пасевамі, якія былі за Батанічным садом, ён адказаў каротка:

— Не прапалі. Развітаючыся з намі, Антон Раманавіч сказаў, усё роўна як даючы нам абяцанне:

— Даследаванняў сваіх я ні ў якім разе не пакіну. Хіба што расстануся з жыццём або... з воляй.

На жаль, яму не ўдалося давесці свае даследцы да канца. Усё абарвалася 20 мая 1965 года. Рысу пад яго жыццём падаў ён чарговы інфаркт.

Час для «музычных бакалаўраў»?..

[Працяг. Пачатак на стар. 10]. Кансерваторыя мае дзяржаўны заказ на падрыхтоўку спецыялістаў, выкананне яго — непыхісны наш абавязак. Але з моладзі, якая паспяхова здае ўступныя экзамены, не ўсе праходзяць па конкурсе — чама б не вучыць такіх студэнтаў за плату, па заяўках і на сродкі канцэртных арганізацый, калі тыя зацікаўлены ў падрыхтоўцы для сябе музыкантаў-спецыялістаў? У нас ёсць пэўны вопыт і ў працы з замежнымі студэнтамі, якія навукаюцца па класах фартэпіяна, скрыпкі, харавога дырыжыравання, народных інструментаў, — з Югаславіі, Алжыра, В'етнама, Польшчы, Калумбіі. Добрыя ўмовы ў інтэрнаце

спрыяюць развіццю такой формы навучання: стопрацэнтная забяспечанасць жыллем, блокі на 2—3 чалавекі, з усімі выгодамі, з фартэпіяна. Мяркую па шырацы кантактаў з рознымі краінамі і навукаў замежных студэнтаў за валюту. Валюту патрэбна на папаўненне інструментарыя, набыццё аўдыё-візуальнай тэхнікі, капіравальных апаратаў і да т. п. Плануем і ладзіць платныя паслугі нашаму насельніцтву, спадзяёмся атрымаваць даходы ад выдавецкай дзейнасці, якую таксама мае разгарнуць будучая акадэмія музыкі.

— Міхал Антонавіч, на пачатку новага навучнага года вярта было б ўспомніць пра усім яшчэ нядаўня падзеі года мінулага, з якімі звязаны не

толькі ўнутраныя справы БДК, а і перспектывы нашага музычнага жыцця. Конкурс выканаўцаў...

— У гэтым сэнсе мінулы навучны год быў ураджайны. Прышлі рэспубліканскі ды мікрэспубліканскі конкурсы выканаўцаў на драўляных духавых інструментах, і адпаведная кафедра БДК паказала пад час іх значны творчы патэнцыял, яе выхаванцамі ўжо цікавляцца знаўцы за мяжой. Таму на снежань 1992 г. упершыню плануецца наш, мінскі міжнародны конкурс выканаўцаў на драўляных духавых. А сярод сёлетніх пераможцаў адзначу флейтыста Я. Віданава (клас Н. Аўраменкі), габайстаў В. Татур і І. Ляшчышына (клас Б. Нічкава), кларнетыста А. Ва-

куленку (выхаванец Мінскага музвучылішча), фэгатыстаў А. Мурзіча і А. Мазурына (клас У. Будкевіча).

Прайшоў і II Рэспубліканскі конкурс выканаўцаў імя І. Жыновіча. Ён, можа, і не даў столькі яркіх асоб, як першы, але па агульным узроўні быў вышэй. Як лідэр конкурсу вылучылася цымбалістка В. Мішула (клас Т. Сяргенкі). Выявілася, аднак, што спаборніцтвам музыкантаў-народнікаў цесняы сённяшнія рамкі — і геаграфічныя, і жанравыя. Будучы конкурс імя І. Жыновіча думаем зрабіць ужо адкрытым, запрашаючы на яго выканаўцаў з іншых рэспублік, апроч салістаў дапускаць да ўдзелу ансамблі — менавіта ансамблевай іграй заўжды была і адметная, і моцная народная музыка.

Другі Рэспубліканскі конкурс імя Л. Александройскай вы-

явіў некалькі яркіх імёнаў: Л. Лют, В. Курбацкая (клас Т. Ніжнікавай) і А. Гардынец (клас А. Генералава). Ды зноў жа, адчулася пэўная абмежаванасць: удзельнічалі ў конкурсе, толькі вакалісты-студэнты БДК. У будучым мяркуецца зрабіць і яго адкрытым, з удзелам моладзі з братніх рэспублік. Суверэнітэт Беларусі проста абавязвае нас дбаць пра творчы аўтарытэт сваіх конкурсаў. Абавязвае думаць пра тое, што толькі праз мастацтва, якое збліжае людзей, мы зразумеем, як усе народы, такія розныя, патрэбны адно аднаму.

— Дзякуй, Міхал Антонавіч, за размову. Чакаю таго часу, калі паніцыя «Беларуская музычная акадэмія», «бакалаўр», «магістр музыкі» не проста ўвойдуць у наш ужытак, а і напояць навукаўны працэс новым сэнсам.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

6. ЧАРТА ЗА БЕЛАРУСКІМІ КАТОЛІКАМІ, ЦІ СПРОБЫ РАСПАЛЯЧЫЦЬ КАСЦЁЛ

Расправіўшыся з уніяцтвам, Найсвяцейшы сінод пры поўнай падтрымцы дзяржаўнай улады паспрабаваў павесці на тэрыторыі Беларусі наступ і на каталіцкую царкву. Падстава была быццам бы і важкая, аргументаваная: вярнуць

пануўвалася пачаць распяляваць каталіцкую царкву праз увядзенне ў яе богаслужэння на рускай мове. Прычым асноўнымі праваднікамі такой палітыкі было задумана зрабіць саміх ксяндзоў, прусціўшы дзеля іх вярбоўкі ў ход дзе ўгаворы, а дзе і прымус. Меркавалася, што ўсё гэта будзе зрабіць параўнальна няцяжка, бо абсалютная большасць беларусаў-католікаў мае справу з польскай мовай толькі ў час службы ў касцёлах, а па-за іх межамі карыстаецца «рускай» мовай. Вядома ж, беларусы зносіліся паміж сабой не на рускай, а на роднай мове, але нежаданне прадстаўнікоў дзяржаўных і царкоўных улад

каталіцкай рэлігіі нібыта добраахвотна цягнулася мясцовае беларускае насельніцтва, а таму, што яна мела вялікага заступніка ў асобе рымскага папы. Калі дзесьці і ўдалося перавесці каталіцкія прыходы разам з іх ксяндзамі ў праваслаўную веру, укараніць рускую мову ў касцёлы, дык гэта стала магчыма толькі з ужываннем прымусу ці пэўных падачак у выглядзе прырэзак да зямельных участкаў сялянам каталіцкага веравызнання. Словам, даводзілася дзейнічаць тымі ж метадамі, якія ў свой час пускаў у ход каталіцызм для перацягнення ў сваю веру праваслаўнага насельніцтва Вялікага княства Літоўскага.

Леанід Лыч,
донтар гістарычных навук

РЭЛІГІЯ І МОВА

рускай праваслаўнай царкве нашчадкаў тых далёкіх вернікаў, якіх каталіцкае духавенства адабрала гвалтам і подкупам у яе з дапамогай афіцыйных уладаў Вялікага княства Літоўскага, а пазней — Рэчы Паспалітай. Пад час скасавання Брэсцкай царкоўнай уніі на заходнерускіх землях заставалася 2,5 мільёна католікаў мясцовага паходжання, якіх ксяндзы імкнуліся выхоўваць у польскім духу. У хаду быў выраз: дайце ксяндзам толькі волю, і часы езуітаў адрозу ж вернуцца.

Шмат трагічнага давялося зведаць католікам Беларусі пасля разгрому паўстання на чале з Кастусём Каліноўскім. Удзел многіх з іх у шэрагах паўстанцаў не выклікаў аніякіх сумненняў у мясцовай адміністрацыі, што пастаралася выкарыстаць для сваёй выгады праваслаўнае царкву. Са згоды свецкіх уладаў у многіх месцах пачалося перабудаванне касцёлаў пад праваслаўныя царквы, што мітрапаліт Сямашка назваў «збавільскай адплатай». Як і некалі ў горшыя часы для уніяцтва, ізноў запалалі кастры, у якіх было спалена шмат рэлігійнай літаратуры на польскай і лацінскай мовах.

Спадзяваліся, што гэта паспрыяе пераводу каталіцкіх храмаў у праваслаўныя. Каб пахіснуць, аслабіць прыхільнасць беларусаў да каталіцкай веры, ізноў задумалі былі на ініцыятыве начальніка Заходне-Рускага краю Э. Баранава малітвы за бацюшку-цара «гаварыць у касцёлах не на польскай мове, а на прыроднай мове прыхаджан, г. зн. па-руску, як гэта рабілася да 50-х гадоў». Дзіўна, але факт: супраць такога гвалту выступіў сам мітрапаліт Сямашка. Зыходзячы з былога вопыту, ён заяўляў, што выкладанне Закона Божага і казанні пропавядзяў ксяндзамі па-руску (а, як вядома, апошнія вельмі часта гаварылі з прыхаджанамі не так па-руску, як па-беларуску. — Л. Л.) будзе толькі садзейнічаць павышэнню іх аўтарытэту і сярод мясцовага праваслаўнага насельніцтва, чаго нельга было допусціць, бо галоўным лічылася перацягванне вернікаў з каталіцкай рэлігіі ў праваслаўную, а не наадварот.

Асабліва задаволенай магла быць руская праваслаўная царква вынікамі 1866 года, калі ёй удалося перацягнуць на свой бок больш за 25 тысяч беларускіх католікаў. За гэта многія духоўныя асобы атрымалі салідныя грашовыя ўзнагароды.

Але з якой лёгкасцю беларусы уніяцкай ці каталіцкай канфесіі прымыкалі да праваслаўя, гэтак жа лёгка яны і пакідалі яго, верта было толькі трохі працаваць ксяндзам. І яны не спалі. Ужо ў наступным, 1867 годзе пачаўся адваротны працэс — адыход з праваслаўя ў каталіцызм. Прычым у такім памеры, што сам расійскі імператар Аляксандр II даў сябе запалохаць. Неадкладна арганізуецца ў чэрвені яго паездка ў Вільню, дзе ім у час выступлення перад новапрынятымі ў праваслаўе было сказана: «...ведайце, што раз прыняўшы праваслаўе я ні ў якім выпадку не дазволю і не дапушчу вярнуцца ў каталіцтва; ведайце гэта і скажыце гэта ад мяне ўсім сваім». Упартыя, вольналюбныя на той час беларусы, мусіць, і самі не прынялі да сэрца пагрозлівых слоў імператара і не давалі іх да ведама сваіх блізкіх, бо вярта было ў сакавіку 1868 года пасаду начальніка Паўночна-Заходняга краю заняць А. Патапава, які не ўтойваў сваіх сімпатый да палякаў, як адрозу ж пачалося ў невядомых да гэтага памерах вяртанне былых уніяцкаў у лацінства. Усё гэта абавязала да больш тонкай палітыкі ў сферы рэлігійнага жыцця на Беларусі.

Ізноў, у каторы ўжо раз, аўтарытэтнымі духоўнымі і свецкімі асобамі пра-

прызнаць рэальнае існаванне яе вымусіла ісці на свядомае скажэнне фактаў, называць белае чорным.

Такі варыянт укаранення рускай мовы ў каталіцкія храмы меў і даволі сур'ёзных праціўнікаў. Многіх закона пужала, што падобная акцыя будзе расцэнена міжнароднай грамадскасцю як факт грубага ўмяшання рускай мясцовай адміністрацыі і рускай праваслаўнай царквы ва ўнутраныя справы каталіцкай рэлігіі. Як-нік за яе спіноў стаяў сам рымскі папа, у канфлікт з ім нікому не хацелася ўступаць. Таму людзі больш цярозага розуму прапаноўвалі дзейнічаць з неабходнай асцярожнасцю і абачлівасцю. Заслугоўвае ўвагі пазіцыя папачыцеля Віленскай вучэбнай акругі І. Карнілава, вўтара брашуры «Стоит ли вводить русский язык в костелы западных губерний?» (СПб, 1897 г.). Каб не даць католікам западозрыць, што іх хочучы схіліць у праваслаўе, ён лічыў, што патрэбна ў першую чаргу падараваць у цэлым моц каталіцкай шляхты ў Паўночна-За-

На першы погляд, здаецца, рабілася нямаля і дэволі абдуманая па схіленні беларускіх католікаў у праваслаўе, але яго служыцелі ніяк не былі задаволеныя вынікамі. Мяркуючы нават па тых невялікіх па колькасці фактах супраціўлення такой канфесійнай метамарфозе, пра што многу гаварылася вышэй, відаць, як моцна памыляўся Сямашка, калі гаварыў, што для схілення католікаў заходніх губерняў Расіі ў праваслаўе дастаткова будзе якіх-небудзь пятнаццаці гадоў. З гэтым не ўдалося ўправіцца і больш як за паўстагоддзе. І тут няма чаго здзіўляцца. Справа ж датычыла не колішніх беларускіх уніяцкаў, што на сваёй уласнай зямлі пачувалі сябе сіротамі, а католікаў, за спіноў якіх, як ужо неаднаразова падкрэслівалася, стаяла не толькі магутная польская каталіцкая царква, але і сам Ватыкан.

Характэрная каталіцызму ў цэлым пэўная талерантнасць ва ўжыванні моў у час богаслужэння з цягам часу выявілася, хаця і ў нязначных маштабах, і

Апошняя акалічнасць і спрыяла таму, што сярод вернікаў каталіцкай царквы былі досыць паважлівыя адносіны да сваёй культуры і мовы. Не дарэмна сярод пачынальнікаў новай беларускай мастацкай літаратуры асоб каталіцкага веравызнання было больш, чым сярод праваслаўнага. Дый працэсы моўнай асіміляцыі ў асяроддзі каталіцкага насельніцтва не набылі такога пагражальнага характару, як сярод праваслаўнага.

Шмат зрабілі на пачатку нашага стагоддзя для ўкаранення беларускай мовы ў набажэнства каталіцкай царквы мінскі біскуп З. Лазінскі, рэктар Мінскай духоўнай семінарыі Ф. Абрантовіч, віленскі біскуп Ю. Матулайціс (літовец па нацыянальнасці), святары А. Станкевіч, Я. Германовіч. Апошняму належыць такое горкае прызнанне: «Якое ганебнае няшчасце, што нашае каталіцтва ды праваслаўнае духавенства так доўга было адлучана ад народа і вучыла сваіх братаў аб святых праудах веры ў чужых і варожых мовах». Хацелася б, каб сённяшняе пакаленне праваслаўнага і каталіцкага духавенства добра ўдумалася ў гэтыя словы, бо стан спраў у набажэнстве практычна застаецца такім, якім ён быў у час прамаўлення Я. Германовічам гэтых слоў.

7. НА ЗЛОМЕ ЭПОХ

Напярэдадні Кастрычніка і ў першыя гады пасля яго на Беларусі так і не было жаданага міру паміж праваслаўнай і каталіцкай рэлігіямі, што адмоўна адбілася на самых розных баках развіцця беларускага народа, паглыбленні працэсаў яго нацыянальнай кансалідацыі. Канфесійныя канфлікты моцна хвалявалі нацыянальна свядомую частку беларускай інтэлігенцыі, якая ўсімі сіламі імкнулася дапамагчы паразумецца людзям аднаго бацькі і адной маткі, што не па сваёй волі павінны былі падпарадкоўвацца Найсвяцейшаму сіноду ці рымскаму папу.

Не мог абысці гэтай праблемы і маляды пясняр нашай гаротнай Бацькаўшчыны Якуб Колас. Чытаючы яго артыкул «Вера і нацыянальнасць», не верыцца, што ён напісаны ў 1914 годзе, — га-

З серыі «Помнікі дойлідства Беларусі».

Мастак У. БАСАЛЬГА.

ходнім краі, якая размаўляе на рускай (беларускай. — Л. Л.) мове. На яго думку, стварэнне рускага паводле мовы набажэнства каталіцызму з прычыны яго залежнасці ад Рыма больш небяспечнае за бытаванне на Беларусі польскай мовы. Каталіцызм меркавалася перамагчы праз аднаўленне моцы і першыства праваслаўя і рускіх культурных пачаткаў у гэтым краі, шырокае развіццё рускай адукацыі, уздым маральнага ўплыву праваслаўнага духавенства.

Прыгадаем, што гэта пісалася ў канцы XIX стагоддзя, так што каталіцызм на Беларусі аказаўся для рускай праваслаўнай царквы і самой Расійскай імперыі куды больш моцным арэшкам, чым уніяцтва. І моцным не ад таго, што да

на Беларусі. З паглыбленнем усведамлення некаторымі святарамі свайго беларускага паходжання нараджаліся і ў іх у час глыбокага роздуму аб лёсе Бацькаўшчыны думкі аб мэтазгоднасці гаварыць з Богам мовай яе карэннага насельніцтва. Зразумела, уасобіць такія думкі на практыцы было нялёгкай справай і не толькі з-за нядобрабычлівых адносін кіраўнікоў каталіцкага духавенства Польшчы да беларускай культуры і мовы, але і адсутнасці беларускамоўных малітоўнікаў, Святога Пісання. У такіх неспрыяльных умовах нацыянальна самавядомыя ксяндзы вымушаны былі абмяжоўвацца правядзеннем казанняў і выкананнем пазакасцельных рытуалаў у беларускай мове.

ворка ідзе нібыта пра наш сённяшні супярэчлівы час. Дазволю сабе прывесці важнейшыя месцы з прыгаданага артыкула Якуба Коласа: «Апрача палітычнай і эканамічнай залежнасці, былі і другая прычына, асляпіўшая светлагляд беларуса, — гэта рэлігійная нязгода двух хрысціянскіх абрадаў у нашым краі: каталіцтва і праваслаўя. Гэтыя дзве царквы... раздзяляюць наш ядвіны народ на дзве часці» не толькі па рэлігіі, бо змаганне дзвюх рэлігій забівае ў беларусаў «свядомасць і пачуццё нацыянальнай еднасці». Убіваюць у галаву, калі католік — значыць паляк, калі праваслаўны — «расіец, і католіка-беларуса павінен сцерагчыся, бо ён паляк».

[Працяг на стар. 14—15].

Усевалад ІГНАТОЎСКИ: МАЛАДЫЯ ГАДЫ

Гісторыкі нашы ў даўгу перад гісторыяй. Хоць, ка- нечне, даўжнікамі яны рабіліся не заўсёды па сваёй віне.

Даволі выразна апошнім часам намецілася жаданне ачалавечыць гісторыю Беларусі, насяліць яе жывымі людзьмі. Няхай ідзе гаворка пра полацкіх князёў, пра К. Лышчынскага або К. Каліноўскага, пра З. Жылуновіча ці А. Жэбрака, у рэшце рэшт нават пра Бэнды ці

Цанаву — усюды мы бачым імкненне паказаць пера- ламленне найскладаных гістарычных калізій праз лёсы людзей. У шэрагу вярнутых імёнаў увагу даследчыкаў прываблілі жыццё і дзейнасць Усевалада Макаравіча Ігнатаўскага — чалавека, гісторыка і палітыка, народна- га камісара, аднаго з ініцыятараў і арганізатараў Ін- стытута беларускай культуры, першага прэзідэнта Бел- ларускай Акадэміі навук.

Гістарычны партрэт У. Ігнатаўскага пакуль цяжка даць з вычарпальнай паў- натой. Толькі параўнаўча нядаўна адбы- лася яго палітычная рэабілітацыя, а яго працы былі вызвалены са спецсховішча. Думаю, калі б не быў некалькі гадоў таму назад рассыпаны набор падрыхта- ванаў у АН БССР калектыўнай манаграфіі «Інстытут беларускай культуры», то палеміка вакол імя Ігнатаўскага і па- дзей 20-х гадоў вялася б сёння на больш высокім узроўні. Забарона дру- кавання гэтай кнігі, народжаная баязлі- вай палітыкай тых гадоў, не зняла, а толькі адклала вырашэнне шэрагу скла- даных і спрэчковых праблем беларускай гісторыі.

Сёння на змену здагадкам, домыслам і эмоцыям павінны ісці факты. І калі старанна не прасачыць усе павароты не- адназначнага, складанага нават для та- го няпростага часу лёсу Ігнатаўскага, то на змену аднаму ідэалагічнаму міфу прыйдзе другі. Работа ў архівах Эстоніі і Ленінграда дазволіла асветліць шэ- раг невядомых і спрэчковых старонак яго біяграфіі, асабліва перыяду вучобы ў Пецябургскай і Юр'еўскай, даволі падрабяз- на спазнаць яго радаводную.

У другім семестры 1905 г. у матры- кульных кнігах Імператарскага Юр'еў- скага ўніверсітэта пад нумарам 20314 быў запісаны новы студэнт — Усевалад Ігнатаўскі, уладжэнец Брэсцкага павета Гродзенскай губерні, з сям'і, выпускнік Магілёўскай духоўнай семінарыі.

Якой была ў той час адна са старэй- шых вышэйшых навучальных устаноў Расійскай імперыі? Зусім не падобны на Дэрпцік, па сутнасці, астэйскі, прыбал- тыйска-нямецкі ўніверсітэт, які праісна- ваў амаль усё XIX стагоддзе і даў та- кіх знакамітых выпускнікоў, як фізік Э. Ленц, эмбрыёлаг К. Бэр, хірург М. Пі- рагоў, стваральнік «Толковаго словаря русского языка» У. Даль. Прычынай рэзкіх пераменаў стала палітычная рэак- цыя 80-х гадоў, накіраваная на ўмаца- ванне ўстойліва самадзяржаў і падаўлен- не масавага рэвалюцыйнага руху. Ахва- рамлі рэакцыі сталі таксама асвета і вы- шэйшая школа.

У 1889—1895 гг. царскім урадам бы- ла праведзена рэформа Дэрпцкага уні- версітэта. Аўтаномія яго, адпаведна з

уведзеным у 1884 г. новым універсітэц- кім статутам, была значна ўрэзана, ув- дзіўся строгі кантроль за дзейнасцю яго адміністрацыі, забаранялася студэнцкія арганізацыі, правядзенне сходаў і сход- дак. Указам ад 20 лістапада 1889 г. бы- ла ліквідавана выбарнасць рэктара, пра- рэктара, дэканаў і прафесараў.

Дарэчы, першым прызначаным, а не выбраным рэктарам стаў А. С. Будзіло- віч, уладжэнец вёскі Камотава Гродзен- скага павета, вядомы славіст, член-ка- рэспандэнт Пецябургскай акадэміі на- вуц, член Сербскай акадэміі навук. Не- адназначная фігура нашага земляка (з аднаго боку, яраснага манархіста, які скончыў свой жыццёвы шлях у 1908 г. у якасці рэдактара афіцыйнага «Москов- ские ведомости», з другога — аднаго з ідэолагаў панславізму, і, з трэцяга — буйнога педагога і вучонага-філолага, чые працы пра старую славянскую пісь- меннасць дагэтуль не страцілі сваёго значэння) яшчэ чакае свайго даследчы- ка.

Усё большы размах набывала русіфі- катарская палітыка царызму. Паслядоў- на ажыццяўляўся пераход з нямецкай мовы навучання на рускую. Руская мова стала абавязковай і для дысертацый. Да канца 1895 г. большасць лекцый ужо чыталася на рускай мове. З 1902 г. на рускай мове пачалі весті справаводст- ва і афіцыйную перапіску.

У сувязі з перайменаваннем у 1893 г. горада Дэрпта (нямецкі Dorspat) у Юр'еў універсітэт афіцыйна стаў іменаваць- ца Імператарскім Юр'еўскім універсітэ- там.

Аднак, нягледзячы на рэакцыйныя па- мкненні царызму, пераўтварэнні, у кан- чатковым выніку, мелі і прагрэсіўныя рысы. Пачалі мацавацца сувязі ўніверсі- тэта з іншымі навуковымі і культурнымі цэнтрамі імперыі. Студэнцтва стала шматнацыянальным.

13 ліпеня 1897 г. быў выдадзены ўра- давы ўказ, паводле якога Юр'еўскаму ўніверсітэту было дазволена прымаць асоб, якія закончылі духоўныя семіна- рыі, на ўсе факультэты, акрамя бага- слоўскага, з дадатковымі ўступнымі эк- заменамі па рускай і старажытных мовах у аб'ёме гімназічнага курсу. Хоць гэта таксама было часткай русіфікатар-

скага курсу царызму, але паслужыла не столькі русіфікацыі, колькі дэмакратызацыі Юр'еўскага ўніверсітэта. Бо прыём у духоўныя семінарыі вёўся без саслоўных абмежаванняў і, такім чынам, ва ўніверсітэце значна павялічылася колькасць студэнтаў з розначынцаў і ся- лян. К пачатку XX ст. каля паловы сту- дэнтаў Юр'еўскага ўніверсітэта складалі выпускнікі духоўных семінарыяў.

Да рэвалюцыі сярод студэнтаў Юр'еўскага ўніверсітэта былі прадстаўнікі 40 нацыянальнасцяў. Нямала вучылася там і студэнтаў з Беларусі. Адсутнасць у гэты час на беларускіх землях вы- шэйшых навучальных устаноў абцяжар- вала атрыманне адукацыі, але не магло зменшыць імкнення да ведаў.

У фондах Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва Эстоніі захаваліся дзве асабістыя справы У. М. Ігнатаўскага (№№ 10525 і 10526). У гэты ж час, толькі на медыцынскім факультэце, вучыўся яго малодшы брат Мікалай. Да- кументы іх асабістых спраў даюць ціка- выя факты аб радаводнай сям'і Ігна- тоўскіх.

Нарадзіўся У. Ігнатаўскі 19 красавіка 1881 г., хрышчаны ў Такарскай царкве Брэсцкага павета Гродзенскай губерні. Яго бацька, Макар Іванавіч, служыў у той час настаўнікам Такарскага народна- га вучылішча. Быў ён сынам царкоўнага старасты, з сям'і, нарадзіўся ў мястэч- ку Антональ Кобрынскага павета. У 1871 г. скончыў курс Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі і потым у роз- ных мясцінах служыў настаўнікам на- родных вучылішчаў, пакуль, па ўказе Літоўскай духоўнай кансісторыі, не быў прызначаны псаломшчыкам Дубінскай царквы ў Пружанскім павеце. 12 верас- ня 1899 г. рукапакладзены ў дзякі Дубінскай Свята-Успенскай царквы. 30 снежня 1901 г. рукапакладзены ў свяцэннікі ў Быценскай Петра-Паўлаў- ская царкве ў Слоніміскім павеце. 19 красавіка 1891 г. па імператарскім указе ўзнагароджаны званнем асабі- стага ганаровага грамадзяніна. 5 мая 1897 г. узнагароджаны бронзавым ме- далем за працу па перапісе.

Маці Усевалада, Соф'я Вікенцьеўна, была дачкой настаўніка Вікенція Смольскага, «мучнічэска скончавшагося от

шайки поляков 19 апреля 1863 г.» (ЦДГА ЭССР, ф. 402, воп. 1, с. 10527, л. 15). Не будзем удавацца ў містыку, але адзна- чым гэтыя даты. Будучы аўтар «1863 года на Беларусі» нарадзіўся ў 18-ю гадавіну з дня гібелі свайго дзеда.

У документах прыгадана і сястра Усевалада і Мікалая — Любоў, у той час настаўніца ў Віленскім епархіяльным жа- ночым вучылішчы.

У Ігнатаўскі пасля заканчэння курса ў Віленскім духоўным вучылішчы пасту- піў у жніўні 1896 г. у Літоўскую духоў- ную семінарыю, дзе вучыўся да 5-га класа. Потым у студзені 1902 г. ён па- ступае ў апошні, 6-ы клас Магілёўскай духоўнай семінарыі і ў тым жа годзе заканчвае яе па 1-ым разрадзе.

Не трэба перабольшваць беднасць сям'і Ігнатаўскіх, сцвярджаючы, што яна «ледзь-ледзь зводзіла канцы з кан- цамі» («Полымя», 1988, № 5, с. 171). Абодва сыны вучыліся ва ўніверсітэце, дачка стала настаўніцай. Малаверагодна, што ў бацькі У. Ігнатаўскага было «не- гатыўнае стаўленне да царскага рэжы- му» (Там жа, с. 172). Ягоная біяграфія сведчыць адваротнае. Не мог У. Ігна- тоўскі выключача за ўдзел «у рэва- люцыйных выступленнях моладзі» з Ві- ленскай гімназіі, таму што ніколі не вучыўся ў ёй.

У Юр'еўе Усевалад Ігнатаўскі з'явіў- ся, маючы за плячамі два курсы Пецяб- ургскага гісторыка-філалагічнага ін- стытута. Менавіта там, а не ў Пецяб- ургскім універсітэце («Голас Радзімы», 1990, № 44) ён вучыўся ў 1902—1904 гг.

У досыць складанай сістэме вышэй- шай адукацыі ў Расійскай імперыі Пе- цябургскі гісторыка-філалагічны ін- стытут займаў асаблівае месца. Ён быў арганізаваны ў 1867 г. замест педага- гічных курсаў пры ўніверсітэце. У ад- рогненне ад ўніверсітэтаў таго часу, у яго прымалі выпускнікоў не толькі класі- чэсных гімназіяў, а і духоўных семіна- рыяў. У 1875 г. інстытут атрымаў най- менне Імператарскага, з 1885 г. яго сту- дэнты налілі форму, якая адпавядала ўніверсітэцкай. Усе студэнты жылі ў будынку інстытута і былі на поўным ка- зённым утрыманні. Жыццё гэтай вы- шэйшай закрытай навучальнай установы падпарадкоўвалася даволі строгім пра- вілам. 31 жніўня 1902 г. студэнт І-га кур- са Усевалад Ігнатаўскі падпісае друка- ваны бланк: «Поступая в число штатных воспитанников Императорского Санкт- Петербургского Историко-Филологиче- ского института я, нижеподписавшийся, обязуюсь на основании §§ 35 и 36 Устава Института Высочайше утверж- денного 27 июня 1867 г. прослужить по окончании курса не менее шести лет в ведомстве Министерства Народного Просвещения по назначению Министра и соблюдать, как в Институте, так и вне оного, порядок, установленный особыми для учащихся правилами, составленны-

РЭЛІГІЯ І МОВА

(Працяг. Пачатак на стар. 13).

Якуб Колас даваў такую параду лю- дым, як выйсці з гэтага цёмнага лабі- рынта: «Ці беларус праваслаўны, ці бел- ларус католік павінен ясна сабе ўсве- дамляць, што ён сын сваёй Бацькаў- шчыны, гаспадар свайго краю... За- канчаўся артыкул словам: «Не мяшай- ма справы рэлігіі з нацыянальнасцю». Так і хочацца парэкамендаваць іх і сё- ня над дзвярыма, што вядуць у права- слаўныя і каталіцкія храмы Беларусі.

Пачынальнік новай беларускай маста- чкай літаратуры, як ніхто іншы, добра раз- умеў, наколькі важным было б у час выкліканага рэвалюцыйнага падзеямі 1905—1907 гг. абуджэння нацыянальнай самасвядомасці сціліць і праваслаўную, і каталіцкую царквы будаваць сваю рэ- лігійную дзейнасць на мясцовым матэ- рыяле, як гэта рабілася і робіцца ў пе- раважнай большасці народаў свету. Із- ноў прыгадваліся тыя далёкія гады, ка- лі, нягледзячы на перашкоды з боку Маскоўскай патрыярхіі і польскай ката- ліцкай царквы, закладваўся камень за каменем у падмурак мясцовай, у асно- ве сваёй нацыянальнай уніяцкай царквы. Дзякуючы добра развітаму фальклору памяць пра яе ніколі не паміралася ў на- родзе. Пры любых спрыяльных нагодах лепшыя яго прадстаўнікі імкнуліся калі не адрадыць, дык хоць узяць ад уніяц- ва самае дарагое і каштоўнае, каб даць яму жыццё ў праваслаўнай ці ка- таліцкай рэлігіі. І вядома ж, такім са- мым дарогім і каштоўным заўжды пры- знавалася беларуская мова, якую пры самай мізэрнай магчымасці стараліся ўвесці ў богаслужэнне, каб зрабіць яго зразумелым і нацыянальным па форме. Такую магчымасць, здавалася, давалі беларускаму народу тыя падзеі, што разгарнуліся ў іх краі на рубяжы XIX—

XX стагоддзяў і асабліва напярэдадні і пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі. Голас у падтрымку беларускага элементу ва ўсіх відах канфесійнай дзейнасці пада- валі тады і многія нацыянальна-дэма- кратычныя арганізацыі. Царква не вы- ключалася імі з тых форм грамадскага жыцця, якія павінны былі адыграць па- зітыўную ролю ў лёсе беларускага краю. Нельга тут не прызнаць і правіль- насці палітыкі Беларускага нацыянальна- га камітэта (БНК) у тым, каб дзеля на- цыянальна-культурнага адраджэння бел- ларускага народа выкарыстаць і аўтары- тэт царквы, бо яна, як сведчыў сувет- ны вопыт, працягвала заставацца папу- лярнай, уплывовай у асяроддзі шырокіх мас людзей. Але ў адорненне ад мно- гіх рэлігій свету тыя віды рэлігій, што ўжо некалькі стагоддзяў функцыяніра- валі на тэрыторыі Беларусі, не толькі не садзейнічалі, а, наадварот, размывалі этнічную самасвядомасць карэннай нацыі пад ўсё тым жа шkodным дэві- зам: праваслаўныя — гэта рускія, като- лікі — гэта палякі. Каб пакончыць з та- кім негатыўным уплывам праваслаўнай і каталіцкай царкваў на народ, БНК вы- рашыў заклікаць іх весті свае пропаве- дзі на беларускай мове. У першую чар- гу такую просьбу камітэт праз газету «Вольная Беларусь» паслаў магілёўска- му архіепіскапу.

Пры любой нагодзе імкнуўся ўнесці яскасць у пытанні рэлігійнай і нацыя- нальнай прыналежнасці вядомы бел- ларускі філолаг-славіст Яўхім Карскі. Пра працяглую канфрантацыю на Беларусі паміж праваслаўем і каталіцызмам ён мог меркаваць не па кнігах, бо быў ро- дам з Гродзеншчыны, дзе больш чым у якім-небудзь іншым куточку нашай зям- лі даваліся ў знакі беларусам супярэч- насці ў дзейнасці гэтых дзвюх канфесій.

У невяліччай брашуры, што выйшла ў Мінску ў 1920 годзе, вучоны пісаў, што «на Беларусі прыналежнасць да ката- ліцкай рэлігіі аніак не можа служыць адзнакай паходжання асобы з польскай народнасці...»

Аддзяліўшы царкву ад дзяржавы, урад Савецкай Беларусі ў першыя га- ды пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі не працягваў асаблівай зацікаўленасці да таго, што рабілася ў рэлігійным жыцці. А яго надзеленыя павагай да роднага краю людзі пакрысе імкнуліся накіра- ваць у тое рэчышча, па якім павінна было ажыццяўляцца нацыянальна-куль- турнае адраджэнне беларускага народа. У розных колах інтэлігенцыі не абміна- лі пытанні аб уніяцкай царкве, прыгад- ваючы яе прыхільнасць да духоўнай культуры радавых, немажонных станаў беларускага народа, якіх цяпер Каст- рычнік рабіў уладарамі ўласнага лёсу.

Назіраючы, як ва ўмовах выкліканай рэвалюцыяй дэмакратызацыі жыцця ра- ней сацыяльна і нацыянальна зняволе- ны народ былога Паўночна-Заходняга краю актыўна бярэцца за адраджэнне сваёй духоўнай спадчыны, і многія ка- таліцкія святары ўсур'ёз задумваліся над тым, як найлепш выкарыстоўваць бел- ларускую мову ў богаслужэнні. Яны не сумняваліся, што з боку вернікаў бу- дуць мець самую шырокую падтрымку. У тыя часы, нягледзячы на ўсе пера- жытыя пачуцці ад паланізацыі і русіфі- кацыі, нацыянальных традыцый, родна- га слова трымаўся ва ўсіх жыццёвых сітуацыях не толькі беларускі селянін- католік. Такая павага да духоўнай спад- чыны назіралася і сярод заможных пла- стоў карэннага насельніцтва нашага краю, якое вызначала каталіцкую веру. У 20-я гады наш вядомы мовазнавец С. Некрашэвіч займаўся вывучэннем бел- ларускага гаворак Парыцкага раёна і па- кінуў такі запіс: «Па рэлігіі шляхта па- дзяляецца на праваслаўную (большасць) і каталіцкую (меншасць). Як тая, гэтак і

другая шляхта гаворыць добраю бел- ларускаю гаворкаю».

Большасць з тых, хто ў першыя гады пасля Кастрычніка непахісна стаяў на правым фланзе адраджэння сваёй Баць- каўшчыны, добра разумеў, што і ў яе рэлігійным жыцці не ўсё павінна адбы- вацца па рэнейшых традыцыях, бо гэта не адпавядала б прынцыпам абвешча- най у краіне нацыянальнай палітыкі, супярэчыла б распачатай у нашым краі беларусізацыі. І сёе-тое сапраўды рабі- лася дзеля падвядзення трываллага на- цыянальнага падмурку пад дзейнасць не толькі праваслаўнай, але і каталіцкай царкваў на Беларусі. Праўда, дамагчыся прыкметных поспехаў у гэтым Савец- кай Беларусі не ўдалося, таму што між- нацыянальнае адносіны вельмі хутка зведалі на сваім шляху шмат сур'ёзных скажэнняў, амаль усе шчырыя змагары за духоўнае адраджэнне беларускага народа апынуліся за кратамі, загінулі ў сталінскіх турмах і лагерах. У рангу аўтакефальнай Беларускай праваслаўнай царква праіснавала толькі з 1922 па 1925 г. Яе мітрапаліта Мельхісэдака вы- слалі ў далёкую і халодную Сібір. Ду- хавенства, мо як ніводная іншая катэго- рыя людзей, панесла самую вялікую кару. Адчулі яны гэта ўжо на рубяжы 30-х гадоў, але самым небяспечным быў час з другой паловы 1937 па 1 чэр- веня 1938 года, калі нкусаўцы арыштава- лі больш за тысячу царкоўнікаў і сек- тантаў. Ва ўцалелых пад канец 1936 го- да ў БССР 74 царквах і 18 касцёлах (у 1917 годзе іх было адпаведна 1445 і 113) ніхто, вядома, са святароў і не ду- маў пра нейкія там нацыянальныя інта- рэсы беларусаў, бо бачыў, што і ўрад і партыя рэспублікі адступіліся ад тых прынцыпаў, якіх яны прытрымліваліся ў першыя гады пасля Кастрычніка. У гэ- тэй складанай сітуацыі больш хітра дзейнічалі служыцелі каталіцкага кліру. Тым, хто заносіў руку над касцёлам, яны заяўлялі, што яны парушаюць

ми Конференцією і утворенням Міністром Народного Просвещения» (Ленінградскі дзяржаўны гістарычны архіў (далей — ЛДГА), ф. 53, воп. 1, с. 2953, л. 7).

Здавалася б, наперадзе чатыры гады вучобы і пачатак паспяховай настаўніцкай кар'еры. У кандыдзінскім лісце студэнта Усевалада Ігнатоўскага даволі стандартны набор «прегрешений»: заўвагі за адсутнасць на ранішняй малітве, папярэджанні за спазненні на заняткі і з водпуску. Толькі адзін запіс ад 21 красавіка 1904 г. выбіваецца з агульнага раду: «По делу 9 апреля отнесен ко второй категории виновных. Объявлен г. Директором выговор от имени Конференции и лишен льгот» (ЛДГА, ф. 53, воп. 1, с. 2953, л. 21).

Аказваецца, і ў казёнай атмасферы закрытай навуцкай установы паўяла новымі вятрамі. Абураныя несправядлівым пакараннем двух сваіх таварышаў, студэнты сабраліся на сходку. У заяве, перададзенай дырэктару інстытута прафесару В. Латышаву, яны былі настроены досыць рашуча: «Наши пострадавшие товарищи, а в лице их и мы все, оскорблены Вами, Вашим пренебрежительно-грубым обращением с ними... Вы отрицаете за нами право протестовать против несправедливого обвинения и доверяете показаниям служителей больше, чем словам студентов... Мы протестуем против такого обращения и считаем себя вправе ожидать соответствующего извинения с Вашей стороны и уверения, что ничего подобного более ни с кем из нас не произойдет» (ЛДГА, ф. 53, воп. 1, с. 3170, л. 13—13).

Калі ў 1904 г. студэнцкія хваляванні працягваліся некалькі дзён, то ў 1905 годзе справа прыняла куды больш сур'ёзны абарот. «Глубоко потрясенные событиями последних дней, происшедшими в Петербурге и других местах России, мы, студенты историко-филологического института, не можем продолжать занятия и просим прекратить временно чтение лекций, пока общая академическая жизнь не войдет в нормальную колею», — такую рэзалюцыю прыняла студэнцкая сходка 23 студзеня. (Там жа, с. 3180, л. 1). Пачалася забастоўка студэнтаў. Адміністрацыя інстытута паставіла пачаць заняткі з 15 лютага, пры гэтым тых студэнтаў 2—4 курсаў, хто не з'явіцца на заняткі, лічыць пакінутымі на другі год і адправіць іх у водпуск да 1 верасня, а студэнтаў 1 курса, якія не з'явіліся, наогул звольніць. Першакурснікі выйшлі на заняткі, як напісалі яны ў сваёй рэзалюцыі: «Не по принципиальному разногласию со старшими товарищами, а в силу исключительных мер примененных к нам конференцией профессоров в случае нашей забастовки» (Там жа, л. 12).

Студэнты астатніх курсаў вырашылі стаяць да канца. «Круговой порукой обязываемся немедленно оставить ин-

ститут, если кто-либо из наших товарищей будет уволен», — сярод подпісаў пад гэтай студэнцкай рэзалюцыяй подпіс і студэнта 3 курса Ігнатоўскага. Забастоўчыкаў аб'явілі пакінутымі на другі год і адправілі ў водпуск.

Усевалад Ігнатоўскі вырашыў прадоўжыць сваю адукацыю ў Юр'еўскім універсітэце. Але, правучышыся год, ён пакідае вучобу, просіць звольніць яго з універсітэта і выдаць дакументы для прадаўжэння ў Выпрабавальную камісію гісторыка-філалагічнага факультэта Пецярбургскага універсітэта. На праўні рэзалюцыя тагачаснага рэктара універсітэта Е. Пасека: «Уволить за невзнос платы».

У 1906—1907 гг. Ігнатоўскі здае экзамены на званне настаўніка і восенню 1907 г. прызначаецца гарадскім настаўнікам у горадзе Ладзейнае Поле Аланецкай губерні. Адбываюцца змены ў яго асабістым жыцці. 26 верасня 1908 г. у Ладзейнапольскім саборы Ігнатоўскі «повенчан первым браком с крестьянскою девицею Саратовской губернии, Балашевского уезда, села Боцманова и той же волости Марию Севастьянову Арефьевою, 23 лет».

7 ліпеня 1909 г. Ігнатоўскі зноў просіць прыняць яго ў Юр'еўскі універсітэт. Настаўніцкую пасаду ён пакінуў 15 студзеня і жыве ў гэты час па адрасе: паштова станцыя Косава Гродзенскай губерні Слонімскага павета, урочышча Загрыдава. У адказ на запыт Гродзенскі губернатар у пісьме рэктару Юр'еўскага універсітэта ўказаў: «...названный Игнатовский за время проживания в Слонимском уезде ни в чем предосудительном, как в нравственном, так и в политическом смысле замечен не был», і 22 жніўня 1909 г. Ігнатоўскі зноў залічаны ў студэнты.

Такім чынам, сцверджанне аб ссылаках Ігнатоўскага ў Гродзенскую і Аланецкую губерні («Голос Радзімы», 1990, № 44) выглядаюць міфам. Не было і дэтэктыўнай гісторыі з «фальшывым пасведчаннем» аб палітычнай добранадзейнасці пры «паступленні» Ігнатоўскага ва універсітэт («Полымя», 1988, № 5, с. 172). Было сапраўднае пасведчанне ад 8 жніўня 1909 г. «и не «по-ступление», а вяртанне ва універсітэт для працягу вучобы».

Два гады вучобы і У. Ігнатоўскі «...выдержав окончательное испытание по историческому отделению историко-филологического факультета удостоен звания действительного студента истории» (ЦДГА ЭССР, ф. 402, воп. 1, с. 10526, л. 13). Універсітэт скончан. У лекцыйнай кніжцы У. Ігнатоўскага за 3—5 курсы ўсе прадметы, акрамя «чацвёркі» па нямецкай мове, ацэнены на «выдатна».

На гістарычным аддзяленні Юр'еўскага універсітэта ў пачатку стагоддзя склаўся моцны прафесарска-выкладчыцкі склад. Прафесуру ўсеагульнай гісторыі

займаў А. А. Васільеў, арыенталіст, буйны даследчык візантыйска-арабскіх і славяна-грэчаскіх адносін. Пазней, у 1923 г., яго выбралі членам-карэспандэнтам АН СССР. У 1925 г. А. А. Васільеў эмігрыруе і робіцца адным з заснавальнікаў візантызнаўства ў ЗША. Спецыяльны курс рускай гісторыі і курс рускай гістарыяграфіі чытаў І. І. Лапо, вядомы сваімі даследаваннямі па гісторыі Вялікага княства Літоўскага. У 1910 г. у Юр'еве выдадзена яго кніга «Великое княжество Литовское во второй половине XVI столетия». У сувязі з гэтым адначасна настойліваю неабходнасць гістарыяграфічнага аналізу поглядаў У. Ігнатоўскага і І. Лапо па гэтых пытаннях.

Несумненную цікавасць для гістарыёграфа могуць уяўляць два захаваныя заліковыя сачыненні У. Ігнатоўскага. Гэта агульны шэраг (23 лісты) з работай «Двенадцать статей, их руководящие принципы и объяснение двенадцати статей» (1909 г.), а таксама сачыненне «Борьба Василия II с Болгарией». На ім паметка: «Признаю эту работу г. Игнатовского удовлетворительной. Ант. Ясинский. 18-го апреля 1911 г. г. Юрьев» (ЦДГА ЭССР, ф. 402, воп. 1, с. 10526, л. 10). А. М. Ясинскі ў 1896—1911 гг. быў у Юр'еўскім універсітэце прафесарам гісторыі сярэдніх стагоддзяў. У 1922 г., відавочна, не без садзеяння У. Ігнатоўскага, А. Ясинскі робіцца прафесарам гісторыі Беларускага дзяржаўнага універсітэта, яго імя сярод першых акадэмікаў Беларускай Акадэміі навук.

У гістарычнай літаратуры ўжо адзначалася, што доўгія гады «в приятельских отношениях с Ясинским» знаходзіўся беларускі гісторык В. Д. Дружчыц (Москаленко А. Е. К изучению жизни и деятельности А. Н. Ясинского (1864—1933). Труды Воронежского гос. ун-та. Т. 85, Воронеж, 1969, с. 257). Адначасна, што Дружчыц быў студэнтам гістарычнага аддзялення гісторыка-філалагічнага факультэта Юр'еўскага універсітэта з 1907 г. і закончыў яго адначасова з Ігнатоўскім у 1911 г. Зусім верагодна, што два былыя семінарысты, землякі (Дружчыц — ураджэнец вёскі Блудня Пружанскага павета Гродзенскай губерні) падтрымлівалі ў час вучобы сяброўскія кантакты. Не перарываліся іх сувязі і пазней. У 20-я гады В. Дружчыц — сапраўдны член Інбелкульта, дацэнт, а потым прафесар Беларускага дзяржаўнага універсітэта.

Ва універсітэце У. Ігнатоўскі прайшоў добрую гістарычную школу, кантакты з некаторымі сваімі настаўнікамі і аднакурснікамі ён падтрымліваў і пазней.

У 1911 г. Ігнатоўскаму споўнілася 30 гадоў. Яшчэ 20 гадоў аддзялялі яго ад равагога стрэлу ў лютым 1931 г.

А. КІШТЫМАУ,
супрацоўнік Інстытута
гісторыі АН БССР.

ЧАРНОБЫЛЬСКИ ЦЫКЛ М. САВІЦКАГА

Да 12 верасня будуць экспанавана ў Палацы мастацтваў палотны Чарнобыльскага цыкла мастака М. Савіцкага. Яшчэ ў 1989 годзе наша газета і часопіс «Беларусь», пазней часопіс «Мастацтва Беларусі» друкавалі на сваіх старонках рэпрадукцыі гэтых твораў. Але экспанаваліся яны ўпершыню не на Беларусі, а ў Маскве.

Я б не сказаў, што Чарнобыльскі цыкл з'яўляецца для М. Савіцкага крокам наперад, выяўленнем новых якасцяў у працэсе ягонай творчай эвалюцыі. Часам мастак механічна пераносіць у чарнобыльскую тэму вобразы з уласных палотнаў, прысвечаных другой сусветнай вайне. Але ж больш як за 40 год змяніліся людзі Беларусі — і вонкава, і душою. Чарнобыль, дарэчы, гэта не толькі разгубленыя бежанцы, да якіх няма справы ўладам, пра якіх, здаецца, забыў сам Бог. Чарнобыль — гэта дэтанатар сацыяльнага выбуху на нашай зямлі. Да аб'яшчэння, а потым і заканадаўчага зацвярджэння дзяржаўнага суверэнітэту Беларусі прыйшла менавіта «Чарнобыльскім шляхам».

Новы цыкл карцін М. Савіцкага уяўляе цікавасць як адлюстраванне поглядаў не толькі самога майстра, але і многіх людзей старэйшага пакалення на чарнобыльскую трагедыю. Таму перанос выяўленчых стэрэатыпаў ваеннай тэмы на чарнобыльскую цалкам зразумелы.

Напярэдадні выставы выйшлі з друку буйнафарматныя рэпрадукцыі карцін Чарнобыльскага цыкла М. Савіцкага. Наклад — 5000 асобнікаў. Выдавец — Мінскае абласное аддзяленне савецкага фонду культуры. На рускай і англійскай мовах. Беларуская мова ў дадзеным выпадку праігнаравана.

П. ВАСІЛЕУСКИ.

АБ'ЯВА

**БЕЛАРУСКАЯ
ОРДЭНА ДРУЖБЫ НАРОДА
ДЗЯРЖАўНАЯ КАНСЕРВАТОРЫЯ
ІМЯ А. В. ЛУНАЧАРСКАГА**

**АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС
на замяшчэнне
вакантных пасадаў
прафесарска-выкладчыцкага
складу (для тых, хто мае
мінскую пражытку).**

— Кафедра спеваў:
старшы выкладчык 0,5 адзінкі (дзе).

— Кафедра беларускай музыкі:
выкладчык — 0,5 адзінкі.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання.

Заяву і дакументы згодна Палажэнню аб конкурсах накіроўваць на імя рэктара па адрасу: 220600, г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 30.

Даведкі па тэл.: 27-49-42, 26-06-70.

умовы Рыжскага дагавору 1921 года, у якім нібыта ёсць спецыяльны артыкул аб недапушчэнні ўсялякага роду абмежаванняў каталікам спяваць сваю веру. І ўсё ж палітыка насаджэння масавага атэістычнага руху на Беларусі, як і ў іншых рэспубліках, практычна паралізавала дзейнасць як праваслаўнай, так і каталіцкай царквы. Пад канец 30-х гадоў яны па сутнасці не рабілі аніякага ўплыву на нацыянальна-культурныя працэсы на тэрыторыі Савецкай Беларусі. Ужо паспела вырасці цэлае пакаленне маладых людзей, якое было выхавана ў антырэлігійным духу, адкрыта асуджала ўсіх, у тым ліку і сваіх бацькоў, за веру ў Бога.

Зусім іншак складалася канфесійная сітуацыя на тых беларускіх землях, што захапіла Польшча. Нацыянальна-вызваленчы рух на «ўсходніх крэсах» не мог не ўплываць і на дзейнасць святароў. Сярод іх заўсёды былі людзі, што вярна служылі інтарсам свайго народа, выказвалі на справе гатоўнасць адстойваць яго нацыянальныя правы. Не дарэмна тут увесь час не спынялася барацьба за ўкараненне этнакультурнага беларускага элементу ў рэлігійнае жыццё Заходняй Беларусі. І што характэрна, найбольшую актыўнасць праяўлялі служыцелі каталіцкай царквы, хаця рабіць такое ім было куды больш складана, чым іх калегам па праваслаўнай веры, ібо афіцыйныя ўлады Польшчы зусім не цікавілі, вядуць тут богаслужэнне на царкоўнаславянскай, рускай ці беларускай мовах. На жаль, такую акалічнасць не падумалі выкарыстаць тыя, хто кіраваў дзейнасцю праваслаўнай царквы на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Старажытныя паасобных святароў каталіцкай царквы ў захаванні беларускіх духоўных традыцый было куды больш адметным, хоць польскі ўрад у сваёй палітыцы паланізацыі беларусаў надзею ўскладаў менавіта на гэтую царкву, ведаючы пра яе багацейшы вопыт і «вялікі ўклад» у

даную справу яшчэ ў даўно мінулы перыяд Рэчы Паспалітай. Аднак не ўсе прадстаўнікі каталіцкага духавенства з мясцовага насельніцтва кінуліся на яго паланізацыю, хаця і добра ведалі, як многім яны рызыкуюць. Не здрадзіў свайму народу і беларускі ксёндз Кастусь Стаповіч, вядомы пад літаратурным псеўданімам Казімір Сваяк. Раней было не прынята гаварыць пра яго, а калі што-небудзь і гаварылася, дык толькі ў адмоўным плане. Аб'ектыўна адзнаку творчасці Казіміра Сваяка даў вядомы беларускі крытык і літаратуразнаўца Уладзімір Калеснік, прызнаўшы, што яго пазія «была ў 20-я гады эталонам этычнай і духоўнай культуры, голасам шчырага патрыятызму. Вастрыва і высакароднасць перажывання народнае драмы зрабілі прывабнымі і блізкімі моладзі патрыятычныя вершы каталіцкага святара, якога па-чалавечы разумелі неверуючыя ў бога камсамольцы і камуністы». Яшчэ і сёння жывуць на радзіме Стаповіча людзі, якія памятаюць яго казанні ў касцёле на беларускай мове.

О, як цяпер нам патрэбны — і сярод праваслаўных, і сярод каталікаў — такія постаці, як святар і паэт Казімір Сваяк! Верыцца, што тая рэлігійная плынь прынясе больш карысці для духоўнага адраджэння беларусаў, будзе папулярнай сярод іх, якая больш вылучыць са сваіх святароў асоб нахшталт Казіміра Сваяка. А гэта магчыма толькі пры выкарыстанні ў час богаслужэння беларускай мовы.

Даволі шырокае бытаванне беларускай мовы ў асяроддзі мясцовых служыцеляў каталіцкай царквы Заходняй Беларусі спрыяла таму, што Казімір Сваяк быў не адзіным змагаром за нацыянальны інтарэсы свайго народа. У прагрэсіўнага святара было нямала шчырых прыхільнікаў, якія імкнуліся ўсімі сіламі і сродкамі ўзвышаць у каталіцкай царкве нацыянальныя духоўныя набыткі свай бацькаўшчыны. Адораныя пэтычным

талентам ксяндзы Заходняй Беларусі В. Адажны, Я. Быліна, А. Зязюля пісалі ў 20—30-я гады вершы на беларускай мове, чым не могуць пахваліцца служыцелі рускай праваслаўнай царквы, бо заўжды знаходзіліся не ў ладах з беларускай мовай, у час службы гаварылі з народам на чужой для яго мове. Гісторыі проста невядомы выпадкі, каб у дарэвалюцыйны перыяд ці пасля яго якаясьці частка рускага праваслаўнага духавенства на Беларусі (нават і мясцовага паходжання) паставіла перад сабою высакародную мэту: славіць Бога на роднай мове беларусаў.

Пра тое, якое велізарнае значэнне для народа мае нацыянальная царква, вельмі слушна гаварыў вядомы рускі дарэвалюцыйны гісторык М. Пагодзін: «богаслужэнне на роднай агульнаразумелай мове... ёсць краевугольны камень нашага маральнага стану... Калі рускі народ не зусім загрубеў, не пазбавіўся чалавечага аблічча, ні з прычыны амаль трохсотгадовага мангольскага прыгнёту, ні з прычыны іншых варажых падзей, калі не патухла ў нас, нягледзячы ні на якія буры і віхуры, знешнія і ўнутраныя, іскра святога агню, здольная ў шчаслівы час загарэцца, праліць святло і цеплыню на прасторы невымерныя, дык гэтым шчасцем абавязаны мы богаслужэнню на роднай мове». З вялікім душэўным смуткам даводзіцца прызнаць, што для беларусаў іх родная мова не была «гэтым шчасцем», і не ў малой ступені таму, што за яго ўсур'ёз не змагаліся тыя, хто нёс адказнасць за духоўны стан сваіх міран. А за яго ж трэба было змагацца, не боючыся ні адлучэння ад праваслаўнай царквы, ні залічэння ў катэгорыю ерэтыкаў. Не сумняваюся, што цяпер бы такіх беларускіх духоўнікаў, апосталаў нашага роднага слова мы ўсёй грамадой патрабавалі б ад праваслаўнай царквы ўзвесці ў лік святых.

(Зананчэнне будзе).

Доля праўды

Над дэманстрацыяй лунала: «Пакіньце нам, пакіньце генералаў!» Ачуўся генерал, ён спаў і мроіў, пакуль спрачаліся пра скарачэнне зброі.

З Вацлава Гавела: культ асобы — гэта піраміда з нуляў, на чале якой — не, не адзінка! — таксама нуль. Адзінка надзейна схаваная за кратамі з нуляў.

Камуністы вылезлі з акапаў на апошні свой, рашучы бой. А няма нікога, далакопаў авангард убачыў за сабой.

— Хто там замінае нашаму руху наперад, блытаецца пад нагамі? — гримнула зверху.

— Гэта мы — людзі — вы ж у нас на шыі, — данеслася знізу.

Змерклі мары пра горад-сад, пра харомы з бетону, пацягнула людзей назад, да ўтульных балконаў. Углядаюцца ў краевіды не атланты і не карыятады.

Чалавека нашага не купіш — вось табе, чужая сіла, кукіш, з роўнае дарогі не саб'еш — хіба калі чарку паднясеш...

— Мы не старэем, — выхваляліся бройлеры, — у нас зарэз ранні!

На бібліятэчнай паліцы апы-

нуліся побач маршы і вальсы. Марш сказаў: «Гісторыя краіны — гэта мая гісторыя. Успомніце, пад якую музыку людзі тупалі, — марш энтузіястаў і марш пераможцаў, марш пакарыцеляў і марш фізкультурнікаў, ці не кожная галіна мела свой марш. Нават маленькія крочылі пад музыку, а пра юных піянераў і казаць няма чаго — горн, барабан, чырвоны гальштук, і левай, левай, левай».

«Цяпер усё будзе па-іншаму», — сказаў вальс.

«Думаецца, пачнуць танцаваць вальс пад маршы? Нічога з гэтай канверсіі не атрымаецца. Сістэма сілкуецца намі, і ўжо спее думка, што пара вас перайначваць у маршы. Глядзіце, якая наша папка пухлявая і якая танюсенькая ваша».

На гэты момант увайшла бібліятэчка. «Дзе тут папкі з нотамі, — сказала яна, — зноў на маршы попыт».

На Гомельшчыне паспяхова ліквідуюць сляды Чарнобыльскай аварыі — этыкеткі на кансервах цяпер толькі віцебскія.

Народам нёс свой дар Скарына, асветніцкі, бясцэнны дар. Удзячнасць нацыі? Калінін пакуль на плошчы ўладар.

Машэраў... Слюнькоў... Сакалоў... Малафееў... Дабнее народ ці начальства дабнее?

Чэргі, чэргі, чэргі, чэргі — выпраменьванне энергіяй, трата і акумуляцыя. Ты на колькі вольт, чарга-дэманстрацыя?

Годзе мроіць, сынку! Бацька, хопіць трызіці! Сёння шлях да рынку — шлях да камунізму!

МАКСІМУ ПРЫСВЕЧАНА

1 верасня 1991 года ў вёсцы Ракучэўшчына Маладзечанскага раёна Мінскай вобласці адбудзецца Музычна-паэтычнае свята з нагоды 100-гадовага юбілею з дня нараджэння выдатнага беларускага паэта Максіма Багдановіча. У сённяшні пераломны час душой і сэрцам прыхільнась да творчай спадчыны зоркі сусветнай паэзіі, вялікага сына зямлі беларускай, сустрэнемся з мясцінамі, якія надавалі яму сілы, жывілі яго непагасную любоў да Беларусі, да шматпакутнай Бацькаўшчыны.

Паслухаем вершы і песні, паэтаў і артыстаў... Наведаем гасцінныя двары ракуцэўцаў. Пабудзем на малені, якое пасвечылі Крыж на месцы, дзе колісь любіў прыпыняцца паэт. Паудзельнічаем у святочных карагодках. Пабудзем з Максімам душою!

Пачатак — а 16 гадзіне.

Праезд — па чыгунцы да станцыі «Краснае».

АХВЯРАМ ТАТАЛІТАРЫЗМУ

23 жніўня таварыствам «Страж маглі польскіх» (Рэспубліка Польшча) у Курапатах пастаўлены мемарыяльны знак у памяць беларускіх грамадзян польскай нацыянальнасці — ахвяр барышавіцкага таталітарызму. Адыбылося каталіцкае набажэнства, Польшчанамунае, але ў час службы з вуснаў ісцандзоў гучала і беларуская мова. На ўрачыста-жалобнай цырымоніі прысутнічаў генеральны консул Рэспублікі Польшча ў Мінску.

Зараз, акрамя вялікага Крыжа, пастаўленага ў Курапатах пад час Дзядоў 1990 года, ва ўрачышчы стаяць тры малыя крыжы. Такім чынам, на святым месцы стыхійна ствараецца мемарыял. Мабыць, з часам спецыяльны знак у памяць сваіх адзінавернікаў жадаюць паставіць беларускія мусульмане, іудзеі, прадстаўнікі іншых этнічных груп беларускага народа. Можна, паўстае пытанне аб пабудове ў Курапатах храма-пантэона, які аб'яднаў бы вернікаў усіх канфесій Беларусі.

Пётра ВАСІЛЕУСКІ.

ЗА АДНУ НОЧ

Памятаецца выраз Міністра Сяргеявіча, што да камунізму савецкі народ прыйдзе з адзінай мовай? Беларусь, як вядома, намагаючыся правяць ужо амаль выканала гэты запавет, а тут зноў адступленне: прынялі Закон аб мовах, пачалі адкрываць беларускамоўныя класы. Згодна з заявамі бацькоў адкрылі клас з беларускай мовай навучання ў школе № 8 г. Ліды ў 1990 годзе.

Вы думаеце, у Лідзе няма сваіх герояў? Памыляецеся: «...у нас героем становіцца любой». Вось і дырэктар СШ № 8 «Товарищ» Казанко В. Ф., не дачканаўшыся канца навуцальнага года (каб ніхто не апырэдаў, ці што), у маі гэтага года за адну ноч перавёў навучанне ў класе на рускамоўнае. Засталося толькі пачакаць, ці адменіць ён сваё рашэнне зараз: умовы ж змяніліся...

Аляксандр ЗАКРЭУСКІ. г. Ліда.

НА ЖЫЦЦЕВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

Іван ГАЛУБОВІЧ

Амаль па-Багушэвічу

У апошнія сем-дзесяць гадоў, пачынаючы ад станцыі Татаршчызна і амаль да самага Мінска па абодва бакі чыгункі, як схпіце вокам, нібы грыбы пасля дажджу, пачалі расці дачныя пасёлкі. А ў пасёлках тых не простыя звычайныя домкі, а як не праз адзін адштукаваныя двухпавярховыя лялькі-харомы з трапецыяпадобнымі дахамі, з гаражамі, у якіх не толькі «Жыгулі» ці «Масквічы», а адразу некалькі «Чаек» можа памясціцца. Неяк прыкінуў, што пры маёй 170-рублёвай зарплате я такую дачу і машыну, ну, хаця б «Масквіч», і да самай смерці мець не буду.

Дык скуль у людзей столькі грошай? Мабыць, як у ваду глядзеў Францішак Багушэвіч, калі гаварыў, што бог не роўна дзеле...

Еду электрычкай, гляджу праз акно на казачныя гмахі, а ў галаве думкі, думкі... Нібы хто іголкамі коліць у скроні. У вацах, як жывы, стаіць худы, тонкі, з акуртанай рыжай бародкай дзядзька Вінцэць.

Стаяла нясцерпная засуха. Тады з дзядзькам Вінцэсам мы ехалі ў Маладэчна. Электрычкаю. Ён па сваіх справах у райвыканком, я — дамоў. Праезджаючы каля аднаго дачнага пасёлка, дзядзька Вінцэць кіўнуў у акно і сказаў:

— Во, жывуць, як амерыканцы! У магазінах пуста, хоць шаром пакаці, а ім што... Па заветах Леніна яны ў камунізм ідуць упэўнена. Багатаму і чорт дзяцей калыша. Усё пад сябе, як груганы, грабуць, ніякага сумлення не маючы.

Дзядзька Вінцэць горка ўсміхнуўся, выцер з твару буйныя пацеркі поту і апавядаў далей:

— А мне хоць скрозь зямлю праваліся. Нідзе праўды не магу знайсці. Толькі і ведаюць, што языкамі часаць ды пасылаць адзін да аднаго, каб і вочы ім не мазоліў. Хай бы лепей тады ў шпіталі, як руку аднялі, з Гэлькай застаўся. Можна б лягчэй на свеце было жыць...

Цяжкі, бязрадасны лёс выпаў на долю дзядзькі Вінцэся. Як пачалася вайна, яму дзевятнаццаць гадоў усяго стукнула. Адразу на фронт, кулямётчыкам ваяваў.

Хацеў Гітлер паглядзець Маскву, але і Берліна не ўбачыў. Тут, пад Масквой, асколак міны дзядзьку Вінцэся ў нагу трапіў. Вылечыў нагу і зноў на перадавую. Ужо ва Усходняй Прусіі яго зноў параніла. Застаўся на ўсё жыццё калекам, без правай рукі.

У шпіталі, дзе ляжаў, пазнаёміўся з медсястрой Гэляй. Упадабалі адзін аднаго. Гэля яго да сябе на Украіну, у Сумы клікала, да сваёй старэнькай маці. А Вінцэся дома хворы бацька чакаў, прычакацца не мог. Так і разышліся яны, як у моры караблі.

Вярнуўся ў роднае Загалле дзядзька Вінцэць, а на грудзях ордэн Чырвонай Зоркі, добры дзясцят медальёў пабрынькавае. Нягледзячы на тое, што без рукі застаўся, без справы не сядзеў. І брыгадзірам паляводчай брыгады быў, і вяртаўніком, і пастухом. Працаваў, як вол, і, лічы, за пустыя палачкі, ці як называлі тады працадні. Маліся, дзядзьку богу, калі ў канцы года на гэты працадзень па 20—30 грамаў збожжа дадуць.

Нікому не скардзіўся дзядзька Вінцэць, усё лепшай долі чакаў. Праўда, апошнім часам усё часцей і часцей сваю Гэльку-чарнаброўку ўспамінаў, бо не жаніўся, так і жыў бабылём.

Ішлі гады, састарэў дзядзька Вінцэць, а разам з ім і хатка яго невялікая на адзін бок пахілілася, вось-вось перануліцца. Столь на шафу асела, здаецца, на тым і трымалася. Летам яшчэ так-сяк, жыць можна, а зімою холадна, ажно вада ў хаце замярзае. Хоць ты плач. З адной рукой з гэтай бядой ніяк не справіцца. І пайшоў дзядзька Вінцэць, інвалід другой групы Вялікай Айчыннай, да начальства. Паратунку шукаць. Спачатку ў сельсавет завітаў. Так і так, першы раз у жыцці звяртаўся да вас. Дапамажыце хату адрамантаваць. Старшыня, жанчына, выслухала дзядзьку Вінцэся ўважліва, і то добра, і гаворыць яму: «І рады былі б вам дапамагчы, дзядзька Вінцэць, чалавек вы заслужаны, франтавін, але з фінансамі ў нас вельмі туга». Параіла яму звярнуцца да дырэктара саўгаса Касаткіна. У яго і сродні, маўляў, ёсць, і сілы рабочай хапае.

І стаў цяпер дзядзька Вінцэць, заслужаны чалавек, франтавін-ордананосец, костаю ў горле для начальства.

У канторы дзядзька Вінцэць Касаткіна не застаў. Вечарам пайшоў да яго дамоў. Хата Касаткіна непадалёку ад канторы знаходзілася. Не хата, а стадола! Мусяць, на тры сям'і хапіла б яе. Адчыніў веснічкі і адразу ж гаспадару ля гаража ўбачыў. Касаткін з чырвоным, нібы бурак тварам, шыракаплечы і дужы, як буйвал, корпаўся нечага ля светла-блакітных «Жыгулёў». Убачыў няпрощанага гасця, выпрастаўся і агрубелым голасам спытаў:

— Што, дзядзька Вінцэць, заблудзіўся?
— Не, Нічыпаравіч, не заблудзіўся, бяда ў мяне.
— Гы-гы-га! — зарагатаў на ўвесь сад Ка-

саткін, паказваючы два залатыя зубы наперадзе. Ажно сцелануўся, схваўся ў будку сабака.— Тваю бяду адной рукою развяду, расказвай...

Расказаў Касаткіну пра сваё гора франтавік. Праўда, назаўтра Касаткін прыехаў у Загалле сам, паглядзеў хату дзядзькі Вінцэся і сказаў яму, што і матэрыялу дасць, і цесляроў прышле. Адным словам, яго хата праз месяц як новая будзе.

Чакае месяц дзядзька Вінцэць, чакае другі, хата яшчэ болей на бок пахілілася, а Касаткін маўчыць, як вады ў рот набраўшы, і знака пра све ніякага не падае. Цэлага паўгода цягнуў ната за хвост, пакуль не знайшліся добрыя людзі і не дапамаглі дзядзьку Вінцэся ў Мінск і ў Маскву—у Міністэрства абароны напісаць. Дзядзьку Вінцэся тады з Мінска 200 рублёў помачы прыслалі, а Касаткіну, пэўна, добра жару ў адно месца падсыпалі. бо праз тры тыдні прывіўся да дзядзькі Вінцэся, вочы чырвоныя, як у мышы, сам зласлівы, нібы той неўрастанік, і кажа:

— Бяда мне, дзядзька Вінцэць, з тваёй хатой. Увосень работ восем. Пакуль няма дажджоў—бульбе трэба ратаваць. Але ёсць у мяне адна мысля, дзядзька Вінцэць. Трэба табе падысці ў Патроўшчыну і паглядзець там хату Кузьмы Міклашэвіча. Сам ён памёр нядаўна, а сын у Мінску жыве. Калі спадабаецца будынак, адкуплю яго табе ў сына.

Падыбаў дзядзька Вінцэць ажно за восем кіламетраў у тую Патроўшчыну. Знайшоў сядзібу Міклашэвіча, стаіць і з твару змяніўся. Адно акно дошкамі забіта, а другое ажно з рамамі вынесена. На страсе комін паваліўся. Сама хатка маленькая, яшчэ меншая за яго, сцены трухлявыя, падрубы згнілі, напалавіну ў зямлю аселі.

«Не, Нічыпаравіч, нічога з тваёй мыслі не палучыцца, — падумаў тады дзядзька Вінцэць, стоячы ля хаты Міклашэвіча. — Не згубіўшы — няма чаго шукаць. У мяне хоць садок свой ёсць. Яблычак сокам нальецца, вішанька паслее, а тут усё лебядой парасло...»

Завярнуўся дзядзька Вінцэць і назад — у сваё Загалле паклыпаў. А Касаткіну сказаў: — Нікуды я не пайду, Нічыпаравіч. Усякаму мілая свая старана. Так і мне. Мілы той сукот, дзе рэзан пупок. У сваёй хаце паміраць буду.

Пад Новы год дзядзька Вінцэць захварэў. Доктары паставілі дыягназ: крупознае запаленне лёгкіх. Два тыдні праляжаў у бальніцы ў Пяршаі. З Пяршаі яго завезлі ў Валожыны. Не ішоў на папраўку дзядзька Вінцэць і ў гэтай бальніцы, хоць праляжаў ён тут болей, чым у Пяршаі: ажно тры тыдні. Жыццё франтавіка ўжо на танюсенькім валаску было, як спыхаліліся і ў Бараўляны яго павезлі. Вечарам дзядзьку Вінцэся прывезлі, а ранічкаю ён і сканаў там. Позна ўжо было. Каб хоць крышачку раней яго прывезлі, хоць на два дзёнчкі.

г. Маладэчна.

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.
Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказы сакратар — 33-19-85; адзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; адзел лісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; адзел літаратузнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; адзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; адзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; адзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; адзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; адзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; адзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; адзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04, адзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотакарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.
Рэдакцыйная калегія:
Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), **Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.**
Адказы сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛІМ». Рукпісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пацыцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12